

ISSN 1987-6890

ՁՅԳԵԳՁՈՆԹՈ EKONOMISTI

Նախնաժողովրդական Նախաճարտարա-ստեղծագործչիկրհոն պրհոնՆաճարտար

International Scientific - Analytical Journal

5

2 0 1 0

UDC33

ე-49

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

ეკონომისტი

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
გამოდის 2009 წლის იანვრიდან

სექტემბერი
ოქტომბერი

5

2010

მთავარი რედაქტორი რამაზ აბუსაძე

სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები:
ვლადიმერ პაპავა, ავთანდილ სილაგაძე, ლეო ჩიქავა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები:

იური ანანიაშვილი, როზა ანათიანი, კლიმენტი აჩელაშვილი, თემურ ბერიძე, ბიორბი ბერუღაშვილი, ვახტანგ ბურღული, რევაზ ბობოხია, მიხეილ თოქმაჯიშვილი, რევაზ კაკულია, თემურ კანდელაკი, მურმან კვარაცხელია, ალფრედ კურატაშვილი, იაკობ მენსია, ელგუჯა მემვაბიშვილი, ბიორბი პაპავა, შუანგი სამადაშვილი, როლანდ სარჩიშვილი, ავთანდილ სულაბერიძე, თემურ შენგელია, თინა ჩხეიძე, ნოდარ ჭითანავა, ეთერ ხარაიშვილი, მიხეილ ჯიგუტი.

აკადემიური დოქტორები:

ნანული არევაძე, ნანა ბიბილაშვილი, მერაბ გველესიანი, ლინა დატუნაშვილი, ლია თოთლაძე (პასუხისმგებელი მდივანი), ეთერ კაკულია, ნაზირა კაკულია, თეა ლახარაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), იზა ნათელაური, ნოდარ ხაღურტი, ელენე ხარაბაძე, მამუკა ხუციშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), რევაზ ჯავახიშვილი.

უცხოელი წევრები:

ანა ახვლედიანი (ლიდი ბრიტანეთი, პასუხისმგებელი მდივანი უცხოეთში), ელდარ ისმაილოვი (აზერბაიჯანი), დავით კურტანიძე (აშშ, მთავარი რედაქტორის მოადგილე), ანტანას მასტიტუსი (ლიტვა), ვლადიმერ მენშიკოვი (ლატვია), მიხეილ როკეტლიშვილი (აშშ), სლავომირ პატრიცკი (პოლონეთი), დიმიტრი სოროკინი (რუსეთი), ანდრეი კერმანი (პოლონეთი).

ჟურნალი ხელმძღვანელობს თავისუფალი პრესის პრინციპით. რედაქციის შეხედულება შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორის აზრს და იგი პასუხს არ აგებს ინფორმაციის სიზუსტეზე.

Paata Gugushvili Institute of Economics

EKONOMISTI

International Scientific-analytical Journal
Published from January 2009

September
October

5

2010

Editor-in-chief

Ramaz Abesadze
SCIENTIFIC-EDITORIAL BOARD

CORRESPONDING MEMBERS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF GEORGIA:

Leo Chikava, Vladimer Papava, Avtandil Silagadze

DOCTORS OF ECONOMIC SCIENCES:

Klimenti Achelashvili, Iuri Ananiashvili, Roseta Asatiani, Temur Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava, Tina Chkheidze, Revaz Gogokhia, Mikhail Jibuti, Revaz Kakulia, Temur Kandelaki, Eter Kharaishvili, Murman Kvaratskhelia, Alfred Kuratashvili, Jakob Meskhia, Elguja Mekvabishvili, Giorgi Papava, Ushangi Samadashvili, Roland Sarchimelia, Temur Shengelia, Avtandil Sulaberidze, Mikhail Tokmazishvili.

ACADEMIC DOCTORS:

Nanuli Arevadze, Nana Bibilashvili, Lina Datunashvili, Merab Gvelesiani, Revaz Javakhishvili, Nazira Kakulia, Eteri Kakulia, Tea Lazarashvili (deputy editor-in-chief), Iza Natelauri, Nodar Khaduri, Elene Kharabadze, Mamuka Khuskivadze (deputy editor-in-chief), Lia Totladze (executive secretary).

FOREIGN MEMBERS:

Anna Akhvlediani (Great Britain, executive secretary abroad), Eldar Ismailov (Azerbaijan), David Kurtanidze (USA, deputy editor-in-chief abroad), Antanas Mackstius (Lithuania), Vladimir Menshikov (Latvia), Slavomir Patritski (Poland), Mikhail Roketlishvili (USA), Dmitri Sorokin (Russia), Andrei Herman (Poland)

The journal follows the principles of free press. The views of editorial board do not necessarily reflect author's option and it accepts no responsibility for the accuracy of information.

Tbilisi

ს ა რ ჩ მ შ ი

ეკონომიკური თეორია

იური ანანიაშვილი, ვლადიმერ პაპავა – მაკროეკონომიკური წონასწორობა ლაფერ-კეინზიანური სინთეზის პირობებში 5

მაკროეკონომიკა

ანზორ კურათაშვილი – Налоговая политика государства и необходимость ее подчинения решению двуединой социально-экономической задачи 24

ლალი ხურციია – პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების თეორიული ასპექტები 28

სამართაშორისო ურთიერთობები

David Aptsiauri – Georgia-European Union Cooperation in Energy Security 35

გიგა მაისურაძე – გეოპოლიტიკური ფაქტორის როლი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში 41

მიკროეკონომიკა

Berulava George – The Determinants of Household Labor Supply: Evidence from Georgia 45

მაზისტრანტებისა და ღოჭტორანტების სამეცნიერო ნაშრომები

გიორგი აბაშიშვილი – კონფლიქტების გადაწყვეტის ეკონომიკური პოლიტიკის საკითხები 57

ნინო ანდღულაძე – ფინანსური ანგარიშგების როლი ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღებაში 61

გიორგი მიქანაძე – ეკონომიკური ზრდის მოდელები და მათზე ინსტიტუციური განვითარების გავლენა 67

მაია სანიკიძე – რა უშლის ხელს მცირე ბიზნესის განვითარებას საქართველოში? 74

საჯირო ნაშრომი ეკონომიკის დარგში 79

ინფორმაცია 80

C O N T E N T S

ECONOMIC THEORY

- Yuri Ananiashvili, Vladimer Papava* – Macroeconomic Equilibrium Under the Laffer-Keynesian Synthesis 5

MACROECONOMICS

- Anzor Kuratashvili* – Tax Policy of the State and Necessity of its Submission to the Decision of a Two-Uniforms Social-Economic Problem 24
- Lali Khurtsia* –Review of FDI Theories 28

INTERNATIONAL RELATIONS

- David Aptsiauri* – Georgia-European Union Cooperation in Energy Security 35
- Giga Maisuradze* – The Role of Geopolitical Factor’s Economy 41

MICROECONOMICS

- Berulava George* – The Determinants of Household Labor Supply: Evidence from Georgia 45

SCIENTIFIC WORKS OF UNDERGRADUATES AND DOCTORAL STUDENTS

- Giorgi Abashshishvili* – The Issues of Economic Policy of Conflict Solutions 57
- Nino Andguladze* – Role of Financial Report in Economical Decisions 61
- Giorgi Mikanadze* – Models of Economic Growth and the Influence of Their Institutional Development 67
- Maia Sanikidze* – What Hampers Small Business to be Developed in Georgia 74

- NECESSARY WORK IN ECONOMIC SECTOR 79

- INFORMATION 80

ეკონომიკური თეორია

იური ანანიაშვილი

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომეტრიკის კათედრის გამგე
გლადიმერ პაპავა*

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი,
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერ თანამშრომელი*

მაკროეკონომიკური წონასწორობა ლაშვარ-კვინიანიანი სინთეზის პირობებში

თანამედროვე ეკონომიკურ თეორიებში გადასახადების როლი, როგორც წესი, ცალმხრივად შეისწავლება.

კეინზიანიზმი აქცენტს ძირითადად იმ მექანიზმზე აკეთებს, რომლითაც გადასახადები ეკონომიკაზე ერთობლივი მოთხოვნის საშუალებით ზემოქმედებს და თითქმის არ ითვალისწინებს ერთობლივი მიწოდების მხრიდან ზემოქმედების მექანიზმს. უფრო კონკრეტულად, კეინზიანურ მოდელებში განიხილება სიტუაცია, როცა ერთობლივი მიწოდება დამოკიდებული არ არის გადასახადებზე, მაშინ, როცა ერთობლივი მოთხოვნა, განსაკუთრებით კი მისი ის ნაწილი, რომელიც მოხმარებას ეხება, გადასახადების ფუნქციაა.

გადასახადების პრობლემას ცალმხრივად განიხილავს, აგრეთვე, მიწოდების თეორია, რომელშიც წინა პლანზე საგადასახადო განაკვეთის ერთობლივ მიწოდებაზე ზემოქმედებაა წამოწეული. ბუნებრივია, გადასახადების როლის სრულფასოვანი ახსნა და აღნიშნული თეორიების ცალმხრივობის გადალახვა შესაძლებელია მათი სინთეზის გზით. ასეთი სინთეზის პირველი მცდელობა შემოთავაზებულია ნაშრომში [1]. ქვემოთ წარმოდგენილი მოდელი ამ მიდგომის გადრმაგების ცდას წარმოადგენს. იგი ეფუძნება მაკროეკონომიკური წონასწორობის მოდელს, რომელიც ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების ფუნქციებისაგან შედგება. მაგრამ ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების სტანდარტული მოდელისაგან განსხვავებით, ეს ფუნქციები განიხილება არა ფასების დონისა და გამოშვების მოცულობის საკოორდინატო ღერძების მქონე სიბრტყეზე, არამედ საშუალო საგადასახადო განაკვეთისა (რომელსაც შემდგომ t -თი აღვნიშნავთ) და გამოშვების მოცულობის (Y) საკოორდინატო ღერძების სიბრტყეზე. რაც შეეხება ფასების დონეს – P -ს, მოდელში ის ერთობლივ მოთხოვნასა და ერთობლივ მიწოდებაზე მოქმედ სხვა დანარჩენ ფაქტორებთან ერთად ეგზოგენურად მოიცემა.

ერთობლივი მოთხოვნის მოდელი

ჩვენი ანალიზი დავიწყოთ ერთობლივი მოთხოვნის ფუნქციის განხილვით, რომელსაც $Y^D(t)$ -თი აღვნიშნავთ. ეს ჩანაწერი იმაზე მიუთითებს, რომ ერთობლივი მოთხოვნა Y^D საშუალო საგადასახადო განაკვეთის ფუნქციად განიხილება. სტატიის [2] მარტივი კეინზიანური მოდელის გარდაქმნილი ვარიანტის საფუძველზე ნაჩვენებია, რომ, თუ შემოვიფარგლებით მხოლოდ საქონლის ბაზრის ანალიზით, მაშინ საშუალო საგადასახადო განაკვეთზე დამოკიდე-

ბული ერთობლივი წონასწორული გამოშვების ფუნქცია შეიძლება შემდეგი სახით გამოვსახოთ:

$$Y^D(t) = \frac{\tilde{A}}{1 - (1-t)b - tg}, \quad (1)$$

სადაც \tilde{A} ავტონომიური გეგმიური დანახარჯებია (ეს მაჩვენებელი შინამეურნეობების ავტონომიური მოხმარების a -ს, ავტონომიური სახელმწიფო შესყიდვების \tilde{G}_0 -ს¹, მთლიანი შიგა კერძო ინვესტიციების I_0 -ს და წმინდა ექსპორტის NX_0 -ს ჯამს წარმოადგენს: $\tilde{A} = a + \tilde{G}_0 + I_0 + NX_0$);

b – შინამეურნეობების მოხმარებისადმი ზღვრული მიდრეკილების პარამეტრი, $0 < b < 1$;

g – სახელმწიფო შესყიდვებისადმი ზღვრული მიდრეკილების პარამეტრი, $0 \leq g \leq 1$.

იმისათვის, რომ (1)-ს მივცეთ ერთობლივი მოთხოვნის ფუნქციის დასრულებული სახე, მიზანშეწონილია გავაფართოვოთ ჩვენი ანალიზი და საქონლის ბაზართან ერთად განვიხილოთ ფულის ბაზარიც. ამ მიზნით ავტონომიური დანახარჯების შემადგენლობაში შემავალი მთლიანი შიგა ინვესტიციები I_0 ეგზოგენური სიდიდის ნაცვლად, საპროცენტო განაკვეთზე (i) დამოკიდებული წრფივი ფუნქციის სახით წარმოვადგინოთ (იხ. მაგალითად, [3, გვ. 117]): $I_0 = \tilde{I}_0 - \mu i$, სადაც \tilde{I}_0 ინვესტიციური დანახარჯების ავტონომიური ნაწილია, μ – საპროცენტო განაკვეთის მიმართ ინვესტიციების მგრძობიარობის მახასიათებელი არაუარყოფითი პარამეტრი. პარალელურად განვიხილოთ ფულის ბაზრის წონასწორობის სტანდარტული განტოლება (იხ. მაგალითად, [3, გვ. 131]): $M/P = kY(t) - hi$, რომელშიც ფულის მიწოდება M/P ეგზოგენურად განისაზღვრება საბანკო სისტემის მიერ, ფულზე მოთხოვნა კი საპროცენტო განაკვეთისა (i) და საქონლის შექენაზე გაწეული ერთობლივი დანახარჯების ($Y(t)$) ფუნქციაა; k ერთობლივი დანახარჯების მიმართ ფულზე მოთხოვნის მგრძობიარობის არაუარყოფითი პარამეტრია; h – საპროცენტო განაკვეთის მიმართ ფულზე მოთხოვნის მგრძობიარობის არაუარყოფითი პარამეტრი. მაშინ, შესაბამისი გარდაქმნების შედეგად (1)-ის ნაცვლად ერთობლივი მოთხოვნის შემდეგ ფუნქციას მივიღებთ²:

$$Y^D(t) = \frac{A}{1 - (1-t)b - tg + \mu k/h}, \quad (2)$$

სადაც A ეგზოგენურად მოცემული ელემენტებისაგან შემდგარი სიდიდეა, რომელიც, ტრადიციული ავტონომიური დანახარჯების ($\tilde{A}_0 = a + \tilde{G}_0 + \tilde{I}_0 + NX_0$)

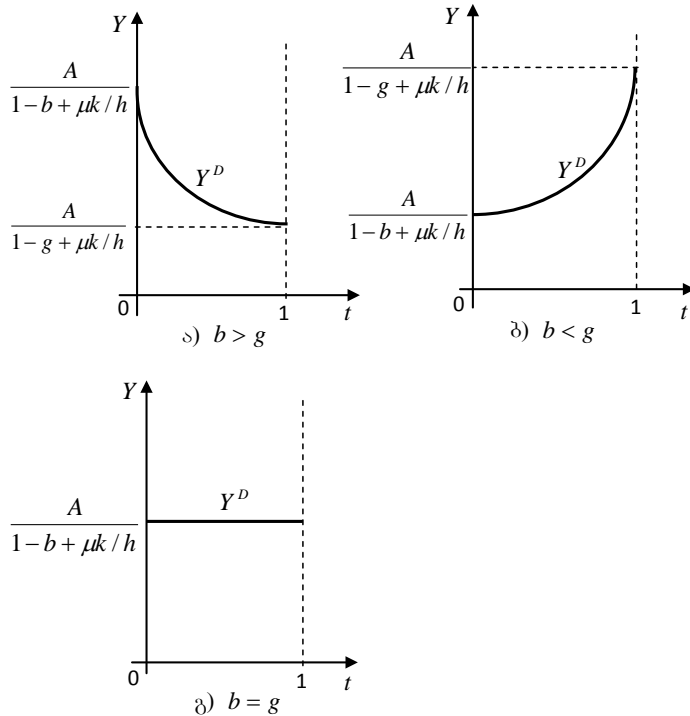
¹ დაზუსტებისათვის უნდა აღვნიშნოთ, რომ \tilde{G}_0 -ში შედის სახელმწიფო შესყიდვების არა მთლიანი სიდიდე (როგორც ეს ტრადიციულ კეინზიანურ მოდელებშია მიღებული), არამედ მხოლოდ ის ნაწილი, რომელიც ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლებზე დამოკიდებული არ არის და ეგზოგენურად განისაზღვრება [2, გვ. 74-75].

² უნდა აღვნიშნოთ, რომ (2) ერთობლივი მოთხოვნის კეინზიანური მოდელის კარგად ცნობილი ვარიანტისაგან ($IS-LM$ მოდელისაგან) გადასახადების ასახვისა და ავტონომიური ელემენტების A აგრეგატის განსაზღვრის წესით განსხვავდება.

გარდა, შეიცავს ფულის რეალურ ნაშთზე – (M/P) -ზე დამოკიდებულ ელემენტს:

$$A = a + \tilde{G}_0 + \tilde{I}_0 + NX_0 + \frac{\mu}{h} \left(\frac{M}{P} \right) = \tilde{A}_0 + \frac{\mu}{h} \left(\frac{M}{P} \right). \quad (3)$$

შეიძლება ვახევნოთ [2], რომ (2) ფუნქციის თვისებები დამოკიდებულია b და g პარამეტრების თანაფარდობაზე: სხვა თანაბარ პირობებში $Y^D(t)$ განსაზღვრის არეში³ t -ს მიმართ ზრდადია, როცა $g > b$, კლებადია – როცა $g < b$ და ინდიფერენტულია, როცა $g = b$ ⁴. $Y^D(t)$ -ს გრაფიკული ილუსტრაცია b და g პარამეტრების სხვადასხვა თანაფარდობისათვის წარმოდგენილია ნახ. 1-ზე. აუცილებელია აღინიშნოს, რომ მასზე მოყვანილი $Y^D(t)$ -ს გრაფიკები გადაადგილებას განიცდის ყველა იმ შემთხვევაში, როცა სხვა თანაბარ პირობებში იზრდება ან მცირდება (3)-ით განსაზღვრული A -ს სიდიდე. კერძოდ,

ნახ. 1. ერთობლივი მოთხოვნის მრუდის ვარიანტები

³ $Y^D(t)$ ფუნქციის განსაზღვრის არეა $[0, 1]$ შუალედი ვინაიდან, შინაარსიდან გამომდინარე, საშუალო საგადასახადო განაკვეთის მნიშვნელობათა სიმრავლე ნულსა და ერთს შორისაა მოქცეული: $0 \leq t \leq 1$.

⁴ იმის დასაბუთება, თუ რატომ არის $g > b$ შემთხვევაში ერთობლივი მოთხოვნა საგადასახადო განაკვეთის მიმართ ზრდადი, იხილეთ [2]-ში.

A -ს გადიდებისას $Y^D(t)$ -ს გრაფიკები პარალელურად გადაადგილდება ზემოთ, რაც მოცემული საგადასახადო განაკვეთისათვის ერთობლივი მოთხოვნის ზრდას ნიშნავს; პირიქით, A -ს შემცირებისას $Y^D(t)$ -ს გრაფიკები პარალელურად ქვემოთ გადაადგილდება და ეს მოცემული საგადასახადო განაკვეთისათვის ერთობლივი მოთხოვნის შემცირებას შეესაბამება.

ერთობლივი მიწოდების მოდელი

საშუალო საგადასახადო განაკვეთზე დამოკიდებული ერთობლივი მიწოდების როლში შეიძლება განვიხილოთ [4]-ში შემოთავაზებული მთლიანი გამოშვების ფუნქცია, რომელიც სრულად აკმაყოფილებს ლაფერის თეორიის მოთხოვნებს (იხ., მაგალითად, [5, 6]) და შემდეგი სახე გააჩნია:

$$Y^S(t) = Y_{pot} f(t) = Y_{pot} (-et^\delta \ln t^\delta), \quad (4)$$

სადაც Y_{pot} გამოსახავს პოტენციური გამოშვების მოცულობას, რომლის მიღება არსებული ტექნოლოგიის პირობებში შეიძლება ეკონომიკური რესურსების სრული გამოყენების დროს;

$f(t) = -et^\delta \ln t^\delta$ ინსტიტუციური ასპექტის ამსახველი ფუნქციაა და ერთობლივ მიწოდებაზე გადასახადების ჯამური ეფექტის გავლენას აღწერს. ეს ქცევის ფუნქციაა და გვიჩვენებს მოცემული საშუალო საგადასახადო განაკვეთის პირობებში (ანუ მოცემული ინსტიტუციური გარემოს პირობებში) რა ხარისხით ხდება არსებული ეკონომიკური რესურსების გამოყენება. აღნიშნული შინაარსიდან გამომდინარე $0 \leq f(t) \leq 1$. $f(t)$ -ს ერთთან სიახლოვე იმის ნიშანია, რომ მოცემული საშუალო საგადასახადო განაკვეთის პირობებში ეკონომიკური აქტიურობა მაღალია და რესურსების გამოყენების დონე მაქსიმალურს უახლოვდება. $f(t)$ -ს ნულთან სიახლოვის შემთხვევაში კი საწინააღმდეგო სიტუაციას აქვს ადგილი. მოცემულ ფუნქციაში შემავალი e ნატურალური ლოგარითმის ფუძეა, δ დადებითი პარამეტრია, რომლის შესახებ მსჯელობა ცოტა ქვემოთ გვექნება.

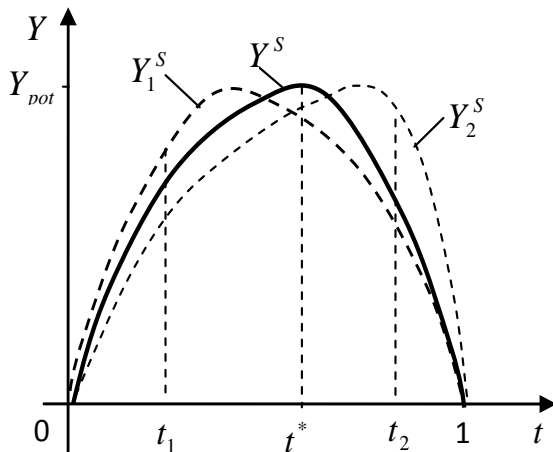
ერთობლივი მიწოდების (4) ფუნქციის თვისებები გამოკვლეულია [4]-ში, სადაც ნაჩვენებია, რომ $Y^S(t)$ ზრდადია $[0, t^*)$ შუალედში, კლებადაა $(t^*, 1]$ შუალედში და

$$\lim_{t \rightarrow 0} Y^S(t) = 0, \quad \max Y^S(t) = Y^S(t^*) = Y_{pot}, \quad t^* = \exp\left(-\frac{1}{\delta}\right) = e^{-1/\delta}, \quad Y^S(1) = 0.$$

საგადასახადო განაკვეთის $t^* = e^{-1/\delta}$ მნიშვნელობისათვის ინსტიტუციური გარემო ხელს უწყობს რესურსების სრულად გამოყენებას და გამოშვების მოცულობა მაქსიმალურია, ანუ ერთობლივი მიწოდება იმყოფება პოტენციურ Y_{pot} ნიშნულზე. ამის გამო t^* -ს **ოპტიმალური საგადასახადო განაკვეთი შეიძლება ვუწოდოთ.**

(4)-ის გრაფიკული ილუსტრაცია მოცემულია ნახ. 2-ზე (Y^S მრუდი). ნახაზი გვიჩვენებს, რომ, როცა დაცულია სხვა თანაბარი პირობები, მაშინ საშუალო საგადასახადო განაკვეთის 0-დან t^* -მდე ცვლილებას მოსდევს $Y^S(t)$

მრუდის აღმაველ ნაწილზე მოძრაობა, ხოლო t^* -დან 1-მდე ცვლილებას კი – დაღმაველ ნაწილზე მოძრაობა⁵.

ნახ. 2. ერთობლივი მიწოდების მრუდი და მისი მოძრაობის ვარიანტები

რა მოხდება “სხვა თანაბარი პირობების” ცვლილების შემთხვევაში?

პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ (4) მოდელის პირობებში ერთობლივი მიწოდებისათვის სხვა თანაბარი პირობების ცვლილება გულისხმობს ან პოტენციური გამოშვების სიდიდის – Y_{pot} -ს, ან δ პარამეტრის მნიშვნელობის ცვლილებას. როგორც წესი, Y_{pot} -ს ცვლილება ძირითადად გრძელვადიან პერიოდში ხორციელდება და ამის მიზეზი შეიძლება იყოს სამუშაო ძალის ან კაპიტალის არსებული რაოდენობის გადიდება ან შემცირება, ტექნოლოგიის დონის გაუარესება ან გაუმჯობესება, შრომის მწარმოებლურობის ცვლილება და სხვ. როცა ეს ცვლილებები დადებითად აისახება Y_{pot} -ზე, მაშინ $Y^S(t)$ მრუდი ზემოთ აიწევს – ერთობლივი მიწოდება გაიზრდება, რაც იმას ნიშნავს, რომ არსებული საშუალო საგადასახადო განაკვეთის პირობებში იმაზე მეტი პროდუქტი და მომსახურება შეიქმნება ეკონომიკაში, ვიდრე ეს Y_{pot} -ის გადიდებამდე ხორციელდებოდა. ცხადია, პოტენციური გამოშვების სიდიდის შემცირებას საწინააღმდეგო შედეგი მოჰყვება – $Y^S(t)$ მრუდი დაბლა დაიწევს და არსებული საგადასახადების პირობებში ერთობლივი მიწოდებაც შემცირდება. საინტერესოა ის გარემოება, რომ, სხვა თანაბარ პირობებში, პოტენციური გამოშვების როგორც გადიდება, ასევე შემცირება გავლენას არ ახდენს t^* -ზე - ოპტიმალურ საგადასახადო განაკვეთის მნიშვნელო-

⁵ იგულისხმება, რომ საშუალო საგადასახადო განაკვეთის ზრდას თან ახლავს დადებითი და უარყოფითი ეფექტები. 0-დან t^* -მდე ცვლილებისას დადებითი ეფექტების როლი უფრო ძლიერია, ვიდრე უარყოფითი ეფექტების, ამიტომ ამ შუალედში საგადასახადო განაკვეთის ზრდას ერთობლივი მიწოდების მრუდის აღმაველ ნაწილზე მოძრაობა შეესაბამება. პირიქით, t^* -დან 1-მდე ცვლილებისას დომინირებულ როლს უკვე უარყოფითი ეფექტები ასრულებს. შესაბამისად, ამ შუალედში t -ს გადიდებისას მცირდება ერთობლივი მიწოდების სიდიდე. უფრო დეტალურად ეს საკითხი ახსნილია [4]-ში.

ბაზე. სხვანაირად, Y_{pot} -ს ცვლილებისას იცვლება (4) ფუნქციის მაქსიმუმის სიდიდე, მაგრამ არ იცვლება საგადასახადო განაკვეთის მნიშვნელობა, რომელზეც ეს მაქსიმუმი მიიღწევა.

სრულიად განსხვავებულ სიტუაციასთან გვაქვს საქმე, როცა ერთობლივი მიწოდების (4) მოდელში სხვა თანაბარი პირობების დარღვევაში იგულისხმება მიმდინარე კონუნქტურის, ფასების დონის, პროდუქციის ერთეულის წარმოების დანახარჯების, მეწარმეთა მოლოდინის ცვლილება. ეს გარემოებები, განსაკუთრებით კი ფასების დონის ცვლილება, გავლენას არ ახდენს პოტენციური გამოშვების Y_{pot} სიდიდეზე (ანუ $Y^S(t)$ ფუნქციის მაქსიმუმის მნიშვნელობაზე),

მაგრამ ზემოქმედებს δ პარამეტრზე და ამ პარამეტრით განსაზღვრულ ოპტიმალურ საშუალო საგადასახადო განაკვეთის მნიშვნელობაზე⁶. სხვანაირად რომ ვთქვათ, მაგალითად, ფასების დონის გაზრდის შემთხვევაში არ იცვლება $Y^S(t)$ ფუნქციის მაქსიმუმის სიდიდე, მაგრამ იცვლება საგადასახადო განაკვეთის მნიშვნელობა, რომელზეც ეს მაქსიმუმი მიიღწევა⁷. მაშასადამე, ამ შემთხვევაში $Y^S(t)$ ფუნქციის გრაფიკი Y^S მდგომარეობიდან გადაადგილდება (გადაიხრება) მარცხნივ ან მარჯვნივ. ნახ. 2-ზე გადახრის ფორმებს შეესაბამება წვეტილი Y_1^S და Y_2^S წირები. გადაადგილების (გადახრის) კონკრეტული მიმართულება კი დამოკიდებულია იმაზე, მოქმედი საშუალო საგადასახადო განაკვეთი $[0, t^*)$ და $(t^*, 1]$ შუალედებიდან რომელში იმყოფება. თუ დავეშვებთ, რომ მოქმედი განაკვეთი იმყოფება $[0, t^*)$ შუალედში და შეადგენს, მაგალითად, t_1 -ს ($t_1 \in [0, t^*)$), მაშინ ფასების დონის გადიდებისას გრაფიკი მარცხნივ გადმოიხრება Y_1^S მდგომარეობაში, ხოლო თუ მოქმედ განაკვეთად ჩავთვლით t_2 -ს, რომელიც $(t^*, 1]$ შუალედს მიეკუთვნება ($t_2 \in (t^*, 1]$), მაშინ გადახრა მარჯვნივ Y_2^S მდგომარეობაში განხორციელდება⁸. ამ ცვლილებების დროს დაცულია ეკონომიკის კურსში სტანდარტულად აღიარებული დებულება იმის შესახებ, რომ ფასების დონის გადიდება (ან

⁶ შეგახსენებთ, რომ ერთობლივი მიწოდების (4) მოდელში t^* და δ პარამეტრი ერთმანეთთან შემდეგ დამოკიდებულებაში იმყოფება $t^* = \exp(-1/e)$.

⁷ გამონაკლისია შემთხვევა, როცა ეკონომიკა სრული დასაქმების მდგომარეობაში იმყოფება და საგადასახადო განაკვეთი t მის ოპტიმალურ t^* მნიშვნელობას ემთხვევა. ასეთ სიტუაციაში ფასების დონის ზრდა არ იწვევს არც $Y^S(t)$ ფუნქციის მაქსიმუმის და არც δ პარამეტრისა და მისი შესაბამისი t^* განაკვეთის ცვლილებას. მაშასადამე, ერთობლივი მიწოდების მრუდი არსებულ მდგომარეობას ინარჩუნებს.

⁸ ადვილად შეგინშნავთ, რომ ერთობლივი მიწოდების მრუდის მარცხნივ გადაადგილებისას პოტენციური გამოშვების შესაბამისი ოპტიმალური საშუალო საგადასახადო განაკვეთის სიდიდე მცირდება, ხოლო მარჯვნივ გადაადგილებისას – იზრდება. ამ ფაქტის გათვალისწინებით ოპტიმალური საშუალო საგადასახადო განაკვეთის სიდიდის გამოსათვლელი ფორმულიდან $t^* = \exp(-1/e)$ დავადგენთ, რომ $Y^S(t)$ მრუდის მარცხნივ გადახრისას δ პარამეტრი მცირდება, მარჯვნივ გადახრისას კი იზრდება.

პროდუქციის ერთეულზე წარმოების დანახარჯების შემცირება, ან კიდევ, მიმდინარე კონიუნქტურის გაუმჯობესება) ნორმალურ სიტუაციაში, თუ ადგილი არა აქვს სრულ დასაქმებას, ერთობლივი მიწოდებაზე დადებითად აისახება და იწვევს ამ უკანასკნელის ზრდას.

მაკროეკონომიკური წონასწორობის მოდელი

ვისარგებლოთ საშუალო საგადასახადო განაკვეთის მიმართ განსაზღვრული ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების ზემოთ მოყვანილი (2)-(3) და (4) მოდულებით და მაკროეკონომიკური წონასწორობის განტოლება $Y^S(t) = Y^D(t)$ შემდეგი სახით ჩავწეროთ:

$$Y_{pot}(-et^\delta \ln t^\delta) = \frac{A}{1 - (1-t)b - tg + \mu k/h}. \quad (5)$$

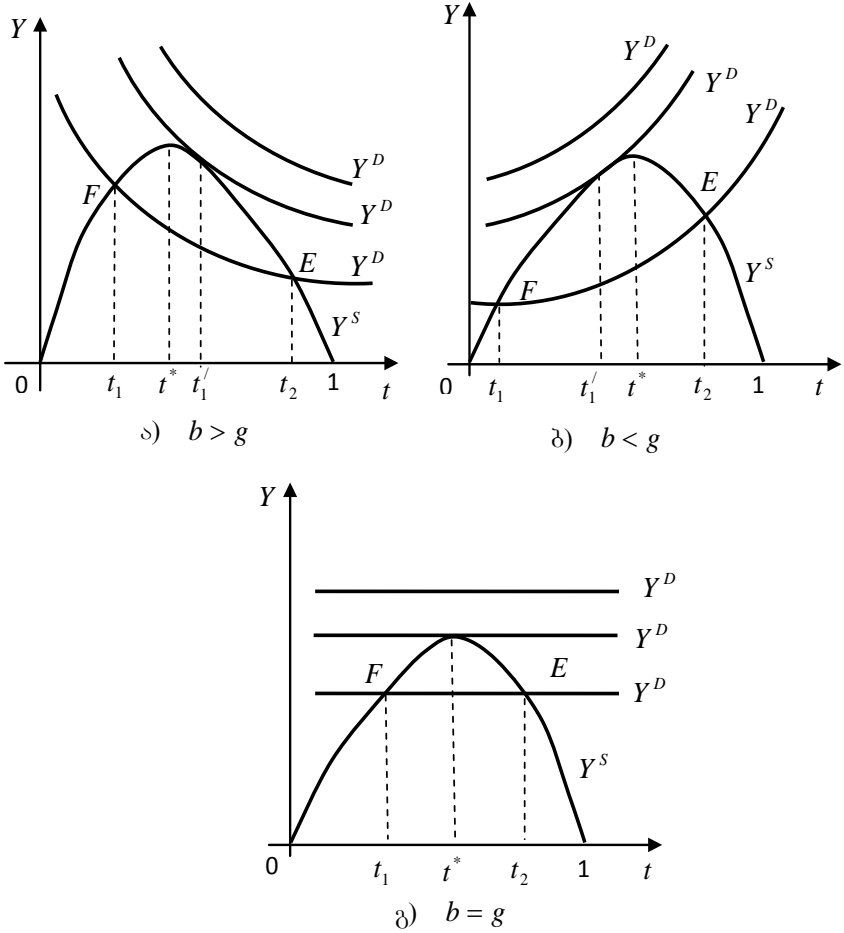
(5) ლაფერ-კეინზიანური წონასწორობის პირობაა. t -ს მნიშვნელობას, რომელიც (5)-ს დააკმაყოფილებს, **წონასწორული საშუალო საგადასახადო განაკვეთი** ეწოდოთ⁹. წონასწორული t -ს არსებობის გრაფიკულ ილუსტრირებას ნახ. 3 იძლევა. ამასთან, ნახ. 3ა შეესაბამება შემთხვევას, როცა $Y^D(t)$ -ში სახელმწიფო შესყიდვებისადმი ზღვრული მიდრეკილება g ნაკლებია მოხმარებისადმი ზღვრულ მიდრეკილებაზე – b -ზე, ნახ. 3ბ – შემთხვევას, როცა $g > b$, და, ბოლოს, ნახ. 3გ – შემთხვევას, როცა $g = b$.¹⁰

როგორც ვხედავთ, b -ს და g -ს სხვადასხვა თანაფარდობისას ავტონომიური დანახარჯების \tilde{A}_0 -ს, ფულის რეალური ნაშთის (M/P)-ს და პოტენციური გამოშვების Y_{pot} -ს მოცემული მნიშვნელობებისათვის შეიძლება სამ შემთხვევას ჰქონდეს ადგილი:

1) წონასწორული საშუალო საგადასახადო განაკვეთი არ არსებობს (Y^S და Y^D წირები ერთმანეთით არ გადაიკვეთება). ცხადია, ასეთი რამ მაშინ მოხდება, როცა A -ში შემავალი ავტონომიური დანახარჯები \tilde{A}_0 იმდენად დიდია, რომ მის დასაკმაყოფილებლად პოტენციური გამოშვება Y_{pot} საკმარისი არ არის;

⁹ (5) განტოლების სპეციფიკიდან გამომდინარე, წონასწორული t -ს (ანუ (5) განტოლების ამონახსნის) ანალიტიკური გამოსახვა შეუძლებელია, მაგრამ მიხედვითი გამოთვლითი მეთოდებით მისი მოძებნა პრობლემატურად არ წარმოადგენს.

¹⁰ შეგახსენებთ, რომ ერთობლივი მოთხოვნის კეინზიანური მოდელის შემოთავაზებულ ვარიანტში b და g პარამეტრების თანაფარდობა საშუალო საგადასახადო განაკვეთზე ერთობლივი მოთხოვნის დამოკიდებულების ხასიათს განსაზღვრავს. კერძოდ, $Y^D(t)$ t -ს მიმართ კლებადია, როცა $b > g$ ზრდადია, როცა $b < g$ და ინდიფერენტულია, როცა $b = g$.

ნახ 3. წონასწორობა ლაფერ-კეინზიანური სინთეზის პირობებში

2) არსებობს საშუალო საგადასახადო განაკვეთის ორი წონასწორული სიდიდე t_1 და t_2 (Y^S და Y^D წირები ერთმანეთით ორ წერტილში გადაიკვეთება), რომელთა როლი და მნიშვნელობა განისაზღვრება იმით, თუ როგორ მიმართებაშია ერთმანეთთან შინამეურნეობების მოხმარებისადმი ზღვრული მიდრეკილება b და სახელმწიფო შესყიდვებისადმი ზღვრული მიდრეკილება g . როცა $b > g$ (ნახ. 3ა), წონასწორული საშუალო საგადასახადო განაკვეთის ორი სიდიდიდან უკეთესია მცირე (t_1), ვინაიდან იგი უზრუნველყოფს მეტ ერთობლივ დანახარჯებს, მეტ გამოშვებას და, აქედან გამომდინარე, დასაქმების უფრო მაღალ დონეს; ამავე მიზეზით $b < g$ შემთხვევისათვის (ნახ. 3ბ) უკეთესია მაღალი საგადასახადო განაკვეთი t_2 ; და, ბოლოს, $b = g$ შემთხვევისათვის (ნახ. 3გ) ორივე t_1 და t_2 განაკვეთი წარმოების, დასაქმებისა და ერთობლივი დანახარჯების თვალსაზრისით ერთი და იმავე შედეგის მიღებას უზრუნველყოფს;

3) არსებობს ერთადერთი წონასწორული საშუალო საგადასახადო განაკვეთი (Y^S და Y^D წირებს ერთმანეთთან შეხების ერთი წერტილი გააჩნია), რომელიც ოპტიმალური შეიძლება იყოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა $b = g$.

შემდგომ, სიმარტივისათვის, b -სა და g -ს თანაფარდობის სამი შესაძლო შემთხვევიდან მხოლოდ ერთს განვიხილავთ, კერძოდ, ვიგულისხმებთ, რომ $b > g$. ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ამ სიტუაციაში ერთობლივი მოთხოვნა $Y^D(t)$ საგადასახადო განაკვეთის მიმართ კლებადია, რაც კეინზიანურ თეორიაში გაბატონებული მოსაზრებაა. აქვე გვინდა მივუთითოთ, რომ მოცემულ სტატიაში დასმული მიზნის თვალსაზრისით დანარჩენი ორი შემთხვევის პირობებშიც ისეთივე შედეგი მიიღება, რაც განსახილველ $b > g$ შემთხვევისათვის.

წონასწორობის დარღვევისა და აღდგენის ვარიანტები

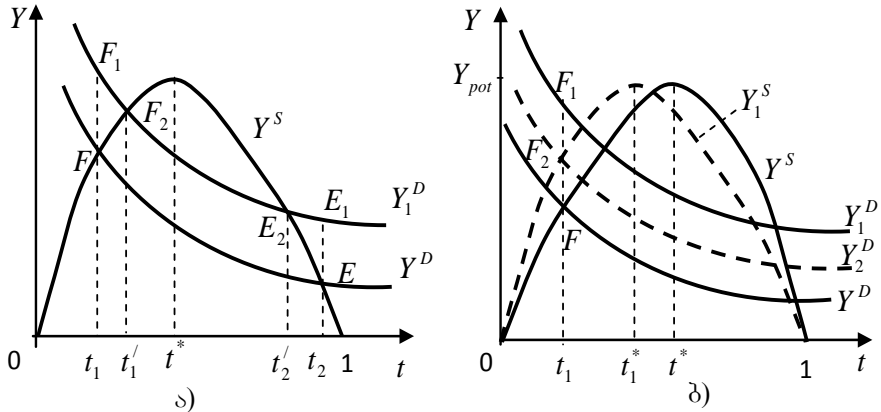
იმის გასარკვევად, თუ როგორ მყარდება მოყვანილი მოდელის პირობებში წონასწორობა, მივმართოთ (5) განტოლებას. ვინაიდან მოცემული განტოლებისათვის ამონახსნის არარსებობისა და მხოლოდ ერთი ამონახსნის არსებობის შემთხვევები (ანუ ზემოთ აღნიშნული პირველი და მე-3 შემთხვევა) ნაკლებად შესაძლებელია, ამიტომ ჩავთვალოთ, რომ მოცემული A -ს, Y_{pot} -ს და δ -ს მნიშვნელობებისათვის (5) t -ს მიმართ თავსებადია და არსებობს ორი ამონახსნი t_1 და t_2 . მაშასადამე, ნახ. 4ა-ზე მოცემული Y^S და Y^D წირებისათვის მაკროეკონომიკური წონასწორობა შეიძლება F და E წერტილებიდან ერთ-ერთში იმყოფებოდეს. სიცხადისათვის დაგუშვათ, რომ წონასწორობის საწყისი წერტილია F და მას შეესაბამება წონასწორული საშუალო საგადასახადო განაკვეთი t_1 .

ვთქვათ, გარკვეული მიზეზების გამო დაირღვა საწყისი წონასწორობა. როგორც (5)-დან გამომდინარეობს, ამის მიზეზი შეიძლება იყოს:

- ერთობლივი მოთხოვნის ცვლილება რიგი გარემოებების, მათ შორის გეგმიური ავტონომიური დანახარჯების ერთი ან რამდენიმე ელემენტის, ან კიდევ, ფულის რეალური ნაშთის გადიდების ან შემცირების გამო;
 - სახელმწიფოს მიერ საშუალო საგადასახადო განაკვეთის მიზანმიმართული ცვლილება;
 - ერთობლივი მიწოდების ცვლილება პოტენციური გამოშვების Y_{pot} -ს გადიდების ან შემცირების გამო.
- განვიხილოთ თითოეული შემთხვევა.

წონასწორობის აღდგენა ერთობლივი მოთხოვნის ცვლილების შემთხვევაში. დავიწყეთ შემთხვევით, როცა სხვა თანაბარ პირობებში ცვლილებას განიცდის ერთობლივი მოთხოვნა. განსაზღვრულობისათვის დაგუშვათ, რომ იგი გაიზარდა A -ს შემადგენელი ავტონომიური დანახარჯების რომელიმე ელემენტის ზრდის გამო. ჩვენთვის უკვე ცნობილია, რომ ეს ცვლილება გამოიწვევს ერთობლივი მოთხოვნის მრუდის Y^D -დან Y_1^D მდგომარეობაში გადასვლას (ნახ. 4ა). შექმნილ სიტუაციაში, ვიდრე საგადასახადო განაკვეთი t_1 დონეზეა, გაზრდილი ერთობლივი მოთხოვნის მნიშვნელობა F_1 წერტილით განისაზღვრება და აჭარბებს ერთობლივი მიწოდების სიდიდეს, რომელიც,

თავის მხრივ, F წერტილით განისაზღვრება. იმაზე დამოკიდებულებით, თუ როგორი იქნება სახელმწიფოს ქმედება, წონასწორობის აღდგენა ან ახალ წონასწორობაში გადასვლა შეიძლება ორი ვარიანტის მიხედვით განხორციელდეს.

ნახ. 4. წონასწორობის აღდგენა ერთობლივი მოთხოვნის ცვლილების შემთხვევაში

წონასწორობის ჩამოყალიბების ერთი ვარიანტი სახელმწიფოს გააქტიურებას გულისხმობს, კერძოდ, მის მიერ საგადასახადო ადმინისტრირების გაუმჯობესებითა და შესაბამისი კანონმდებლობის გამოყენებით გაზრდილი ავტონომიური ხარჯების პარალელურად t -ს მნიშვნელობის გაზრდას t_1 -დან t_1' -მდე. ასეთი ღონისძიება გავლენას მოახდენს როგორც ერთობლივი მოთხოვნის, ასევე ერთობლივი მიწოდების მნიშვნელობაზე: საგადასახადო განაკვეთის გაზრდა პირველს შეამცირებს (მოთხოვნის სიდიდე Y_1^D მრუდზე F_1 წერტილიდან F_2 წერტილში გადავა), მეორეს კი, ლაფერის თეორიის თანახმად გაზრდის (Y^S მრუდზე ერთობლივი მიწოდების სიდიდე F წერტილიდან გადავა F_2 წერტილში) და, საბოლოოდ, F_2 წერტილში ჩამოყალიბდება ახალი წონასწორობა, რომელსაც საწყის წონასწორობასთან შედარებით გამოშვების გაზრდილი მოცულობა შეესაბამება.

განსხვავებულ სიტუაციას ექნებოდა ადგილი ეკონომიკის წონასწორობის საწყისი წერტილი F -ის ნაცვლად E -ში რომ ყოფილიყო. ნახ. 4-ს მიხედვით ეს უკანასკნელი ერთობლივი მიწოდების დაღმავალ ნაწილზე მდებარეობს, სადაც დომინირებულ როლს გადასახადების უარყოფითი ეფექტები ასრულებს. ასეთ პირობებში ეკონომიკური აქტიურობის წახალისებისა და ერთობლივი მიწოდების გადიდების ბუნებრივ გზას საშუალო საგადასახადო განაკვეთის შემცირება წარმოადგენს. ამიტომ, შექმნილ ჰიპოთეზურ სიტუაციაში, სახელმწიფო t -ს მნიშვნელობას თუ შეამცირებს t_2 -დან t_2' -მდე, მაშინ ეკონომიკა ახალ E_2 წონასწორობაში გადასვლასა და გაზრდილი ერთობლივი მოთხოვნის შესაბამის დაკმაყოფილებას შეძლებს.

მაკროეკონომიკური წონასწორობის აღდგენის აქ განხილული სცენარი იმ თვალსაზრისითაა საინტერესო, რომ სახელმწიფო საგადასახადო განაკვეთის რეგულირებით შესაძლებელს ხდის დაკმაყოფილდეს გაზრდილი ერთობლივი მოთხოვნა ისე, რომ ფასების დონე არ შეიცვალოს. მაგრამ, თუ სა-

ხელმწიფო ნეიტრალურ პოზიციას დაიკავებს და უარს იტყვის საშუალო საგადასახადო განაკვეთის რეგულირებაზე, მაშინ ამუშავდება წმინდა საბაზრო მექანიზმი, რომელიც წონასწორობის ჩამოყალიბებას ფასების დონის რეგულირებით მოახდენს.

ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების სტანდარტული მოდელიდან, რომელიც ფასების დონისა და მთლიანი გამოშვების სიბრტყეზე განიხილება, გამომდინარეობს, რომ როდესაც ეკონომიკა არასრული დასაქმების მდგომარეობაში იმყოფება და წარმოიქმნება ჭარბი ერთობლივი მოთხოვნა¹¹, მაშინ, სხვა თანაბარ პირობებში, ფასების დონის ზრდას აქვს ადგილი. ზოგად შემთხვევაში, ეს იწვევს ერთობლივი მოთხოვნის სიდიდის შემცირებას და ერთობლივი მიწოდების სიდიდის გაზრდას ისე, რომ მათ შორის წონასწორობა მყარდება. ბუნებრივია, ეს მექანიზმი გარკვეული სპეციფიკით ჩვენ მიერ შემოთავაზებულ (2)-(5) მოდელშიც მოქმედებს. სპეციფიკა კი ისაა, რომ (2)-(5) მოდელში ფიქსირებული საშუალო საგადასახადო განაკვეთის პირობებში ფასების დონის ზრდა ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების მრუდების მდებარეობაზე აისახება და მათ გადაადგილებას იწვევს¹². გადაადგილების ფორმა და მიმართულება იმ შემთხვევისათვის, როცა საწყისი მაკროეკონომიკური წონასწორობა F წერტილში იმყოფებოდა, ნაჩვენებია ნახ.

4ბ-ზე. აქ Y^D და Y_1^D მრუდები ახასიათებს ერთობლივ მოთხოვნას ფასების დონის გაზრდამდე. ამასთან, Y^D საწყისი მრუდია, Y_1^D კი – ავტონომიური დანახარჯების გაზრდის შემდგომ წარმოქმნილი მრუდი. ფასების დონის ცვლილებამდე არსებულ ერთობლივ მიწოდებას შეესაბამება Y^S მრუდი.

ფასების დონის გაზრდის შედეგად შემცირებული ერთობლივი მოთხოვნის მრუდი¹³ მიიღებს Y_2^D მდგომარეობას, გაზრდილი ერთობლივი მიწოდების მრუდი კი – Y_1^S მდგომარეობას. შესაბამისად, ახალი წონასწორობა, რომელიც ფასების დონის ცვლილების შედეგად ჩამოყალიბდება, F_2 წერტილით განიხილვრება.

ყურადღება მივაქციოთ იმ გარემოებას, რომ ფიქსირებული საშუალო საგადასახადო განაკვეთის პირობებში ავტონომიური დანახარჯებისა და, შესაბამისად, ერთობლივი მოთხოვნის ცვლილებით წარმოქმნილი ფასების დონის ზრდა δ პარამეტრზე და მის შესაბამის ოპტიმალურ საგადასახადო განაკვეთზე აისახება. როცა საწყისი წონასწორობის წერტილი ერთობლივი მიწოდების აღმაველ ნაწილზე იმყოფება (როგორც ამას ზემოთ განხილულ შემთხვევაში აქვს ადგილი), ანუ, როცა საწყისი წონასწორობის შესაბამისი საგადასახადო განაკვეთი t_1 ნაკლებია მის ოპტიმალურ t^* მნიშვნელობაზე, ერთობლივი მოთხოვნისა და ფასების დონის ზრდას თან ახლავს δ -ს შემცირების და ოპტი-

¹¹ ჩვენ სწორედ ასეთ შემთხვევას ვიხილავთ.

¹² ფასების დონის ცვლილება (2)-(5) მოდელის ფარგლებში “სხვა თანაბარი პირობების” დარღვევას ნიშნავს. ამიტომ საკოორდინატო სიბრტყეზე ფასების დონის ცვლილება Y^D და Y^S მრუდების მდებარეობაზე აისახება, მაშინ, როცა ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების სტანდარტულ მოდელში ფასების დონის ცვლილება Y^D და Y^S მრუდებზე მოძრაობას იწვევს.

¹³ საქმე ისაა, რომ როცა იზრდება P , მაშინ, სხვა თანაბარ პირობებში, მცირდება A , რადგანაც ეს უკანასკნელი შეიცავს P -ზე დამოკიდებულ ელემენტს – M/P -ს (იხ. (3).

მალური საგადასახადო განაკვეთის მარცხნივ მოძრაობის პროცესი. ამასთან, თუ ერთობლივი მოთხოვნა და, შესაბამისად, ფასების დონე გააგრძელებს ზრდის პროცესს, დადგება მომენტი, როცა ოპტიმალური საგადასახადო განაკვეთი წონასწორობის შესაბამის t_1 -ის მოცემულ ფიქსირებულ მნიშვნელობას გაუტოლდება.

საპირისპირო სიტუაციასთან გვექნება საქმე იმ შემთხვევაში, როცა საწყისი წონასწორობის წერტილი Y^S მრუდის დადმავალ ნაწილზე იმყოფება და წონასწორობის შესაბამისი საგადასახადო განაკვეთი მეტია მის ოპტიმალურ t^* მნიშვნელობაზე. ასეთ პირობებში საგადასახადო განაკვეთის ფიქსირებული მნიშვნელობის დროს ერთობლივი მოთხოვნისა და შესაბამისად ფასების დონის ზრდა იწვევს δ პარამეტრის ზრდას, ერთობლივი მიწოდების მრუდის მარჯვნივ გადაადგილებას და ოპტიმალური საგადასახადო განაკვეთის მარჯვნივ მოძრაობას წონასწორობის შესაბამისი განაკვეთის მიმართულებით. ამასთან, ერთობლივი მოთხოვნის გარკვეულ დონემდე გაზრდა საწყისი წონასწორობის შესაბამის საგადასახადო განაკვეთს ოპტიმალურ განაკვეთად აქცევს.

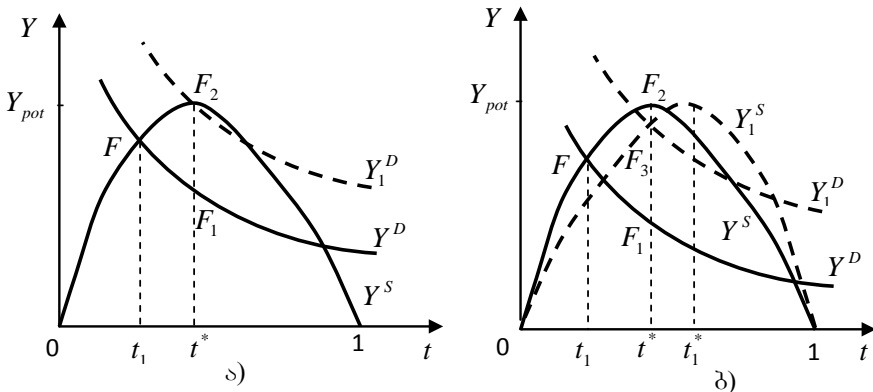
მთავარი დასკვნა, რომელიც წონასწორობის აღდგენის განხილული ვარიანტის ანალიზიდან გამომდინარეობს, არის ის, რომ **ფასების დონის ცვლილების შედეგად წარმოქმნილ δ პარამეტრის ცვლილებას თან ახლავს საგადასახადო განაკვეთის წონასწორული და ოპტიმალური მნიშვნელობების ერთმანეთთან დაახლოების პროცესი.**

წონასწორობის აღდგენა საგადასახადო განაკვეთის ცვლილების შემთხვევაში. განვიხილოთ შემთხვევა, როცა წონასწორობის დარღვევის მიზეზი სახელმწიფოს მიერ საგადასახადო განაკვეთის მიზანმიმართული ცვლილება ხდება. ისევე, როგორც წინა შემთხვევაში, ახლაც დაეუშვათ, რომ საწყის წონასწორობას F -ს შეესაბამება საშუალო საგადასახადო განაკვეთის t_1 მნიშვნელობა (იხ. ნახ. 5ა), რომელიც ნაკლებია ლაფერის პირველი გვარის ფისკალურ წერტილ t^* -ზე. ვთქვათ, სახელმწიფომ გადაწყვიტა დაბეგვრის ოპტიმალურ t^* რეჟიმში გადასვლა და საშუალო საგადასახადო განაკვეთი შესაბამისად გაზარდა. სხვა თანაბარ პირობებში, დაბეგვრის ახალ t^* რეჟიმზე გადასვლას, ლაფერის თეორიის თანახმად, გადასახადებთან დაკავშირებული დადებითი ეფექტების დომინირების გამო, ერთობლივი მიწოდების სიდიდის გადიდება მოჰყვება, რაც Y^S მრუდზე შესაბამის მოძრაობაში აისახება: მოხდება F წერტილიდან F_2 წერტილში გადასვლა. იმავედროულად, გაზრდილი საგადასახადო განაკვეთი გავლენას მოახდენს ერთობლივი მოთხოვნის სიდიდეზე და Y^D წირზე დაიწვეება მოძრაობა F წერტილიდან F_1 -საკენ. მაშასადამე, როგორც ნახ. 5ა-დან ჩანს, საგადასახადო განაკვეთის გაზრდა რაღაც პერიოდში გამოიწვევს ჭარბი მიწოდების გაჩენას. ამ სიტუაციაში წონასწორობის აღდგენის ორი შესაძლო გზა არსებობს.

ერთი გზა გულისხმობს, რომ გაზრდილი გადასახადების პარალელურად სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს ერთობლივი მოთხოვნის ზრდას, მაგალითად, დამატებითი ავტონომიური შესყიდვების განხორციელებით ან ექსპანსიური მონეტარული პოლიტიკის გატარებით. ეს მისი წამოწყებული ქმედების ლოკური გაგრძელება იქნება. თუ სახელმწიფო ამ გზით ავტონომიური დანახარჯებისა და რეალური ფულადი ნაშთისაგან შედგენილ A აგრეგატის გაზრდას

შედლებს $A = Y_{pot} [(1-b) + t^* (b-g) + \mu k / h]$ დონემდე¹⁴ და ერთობლივი მოთხოვნის მრუდს გადაიყვანს Y_1^D მდგომარეობაში, მაშინ წონასწორობა აღდგება, ამასთან, გამოშვების მოცულობა პოტენციურ მნიშვნელობას მიაღწევს ისე, რომ ფასების დონე არ შეიცვლება (ნახ. 5ა).

წონასწორობის ფორმირების აქ განხილული ვარიანტიდან გამომდინარეობს, რომ მხოლოდ ოპტიმალური საშუალო საგადასახადო განაკვეთის შემოდებას თავისთავად არ შეუძლია დასაქმების დონის ზრდა და პოტენციური გამოშვების შესაბამის წონასწორობაში გადასვლის ინიცირება. ლაფერ-კეინზიანური სინთეზის პირობებში ეკონომიკური აქტიურობის ამაღლებასა და სრული დასაქმების მიღწევაში მნიშვნელოვან როლს, დაბეგვრის რეჟიმთან ერთად, ერთობლივი მოთხოვნა ასრულებს.

ნახ. 5. წონასწორობის აღდგენა საგადასახადო განაკვეთის ცვლილების შემთხვევაში

წონასწორობის აღდგენის მეორე გზაც ამასვე ასაბუთებს. მართლაც, დაეუშვათ, რომ სახელმწიფო შემოიფარგლა მხოლოდ საგადასახადო განაკვეთის გადიდებით და ერთობლივი მოთხოვნის წასახალისებლად დამატებით ქმედებებს არ ახორციელებს. მაშინ შექმნილი დისბალანსის აღმოფხვრას ეკონომიკის მთავარი საბაზრო მექანიზმი – ფასების დონის რეგულირების მექანიზმი – მოახდენს. საქმე ისაა, რომ ჭარბი ერთობლივი მიწოდება ფასების დონეს შემცირებისაკენ უბიძგებს. ამ პროცესში ერთობლივი მოთხოვნა იწევს ზრდას და მისი მრუდი Y^D მდგომარეობიდან ზემოთ Y_1^D მდგომარეობაში გადაადგილდება, ხოლო ერთობლივი მიწოდება კი მცირდება და მისი მრუდი Y^S მდგომარეობიდან მარჯვნივ Y_1^S მდგომარეობაში გადაადგილდება¹⁵ (ნახ. 5ბ). საბოლოოდ, ახალი წონასწორობა F_2 წერტილის ნაცვლად F_3 წერტილში აღმოჩნდება, რომლის შესაბამისი გამოშვების მოცულობა პოტენციური გამოშვების მოცულობაზე ნაკლებია. გარდა ამისა, t^* განაკვეთი

¹⁴ ეს ფორმულა უშუალოდ (5)-დან მიიღება მასში t^* -ს ჩასმითა და იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ $f(t^*) = -e(t^*)^\delta \ln(t^*)^\delta = 1$.

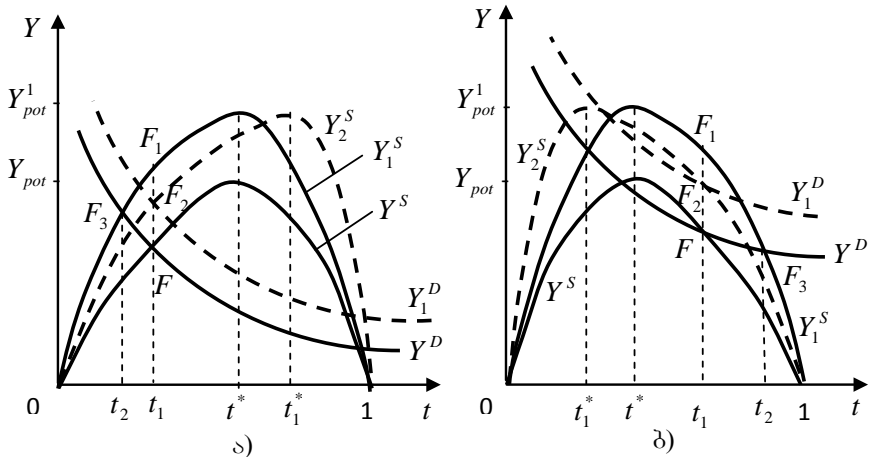
¹⁵ ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ (2)-(5) მოდელში ფასების დონის ცვლილება ზემოქმედებს ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების მრუდების მდებარეობაზე.

ოპტიმალურის ფუნქციას დაკარგავს და შექმნილ სიტუაციაში ოპტიმალური საგადასახადო განაკვეთის როლი უკვე t_1^* -ს ეკისრება. მაშასადამე, სახელმწიფოს მცდელობა, მხოლოდ საგადასახადო განაკვეთის კორექტირებით შეექმნას ეკონომიკაში სრული დასქმების მდგომარეობა, წარმატებული ვერ იქნება, თუკი ამას შესაბამისი ერთობლივი მოთხოვნა ხელს არ უწყობს.

წონასწორობის აღდგენა ერთობლივი მიწოდების ცვლილების შემთხვევაში. წონასწორობის დარღვევის კიდევ ერთი მიზეზი შეიძლება იყოს პოტენციური გამოშვების განმსაზღვრელი ფაქტორების ცვლილება, მაგალითად, სამუშაო ძალის ან კაპიტალის არსებული რაოდენობის გადიდება ან შემცირება, აგრეთვე ტექნოლოგიის დონის გაუარესება ან გაუმჯობესება. ყველა ამ შემთხვევაში ერთობლივი მიწოდების ფუნქციაში შემავალი Y_{pot} ცვლილებას განიცდის და ამის გამო ერთობლივი მიწოდებაც იცვლება. გეომეტრიულად ეს გარემოება ერთობლივი მიწოდების Y^S მრუდის გადაადგილებაში გამოვლინდება, ოღონდ, ადრე განხილული გადაადგილების ვარიანტებისაგან განსხვავებით, ამ შემთხვევაში Y^S ხეშოთ გადაადგილდება თუ Y_{pot} გაიზრდება და ქვემოთ – თუ Y_{pot} შემცირდება.

დავუშვათ, საწყისი F წონასწორობის პირობებში პოტენციური გამოშვების მნიშვნელობა შეადგენდა Y_{pot} -ს და მისი შესაბამისი ერთობლივი მიწოდება Y^S მრუდით აღიწერებოდა (ნახ. 6). ვთქვათ, ტექნოლოგიის გაუმჯობესების ხარჯზე Y_{pot} მნიშვნელობა Y_{pot}^1 -მდე გაიზრდა. სხვა თანაბარ პირობებში ეს ერთობლივი მიწოდების მრუდის Y_1^S მდგომარეობაში გადასვლასა და წონასწორობის დროებით დარღვევას გამოიწვევს: არსებული t_1 საგადასახადო განაკვეთისათვის გამოშვების მოცულობა F_1 წერტილის შესაბამის დონეს მიაღწევს, იმ პირობებში, როცა ერთობლივი მოთხოვნა F წერტილით განისაზღვრება. წარმოიქმნება ჭარბი ერთობლივი მიწოდების სიტუაცია, რომლიდანაც წონასწორობაში გადასვლის სამი ვარიანტი არსებობს:

1. ერთობლივი მიწოდების სიდიდის შესამცირებლად და ერთობლივი მოთხოვნის სიდიდის წასახალისებლად სახელმწიფომ არსებული საშუალო საგადასახადო განაკვეთი ნახ. 6ა შემთხვევაში უნდა შეამციროს, ხოლო ნახ. 6ბ შემთხვევაში უნდა გაზარდოს t_2 ნიშნულამდე. ამ ქმედების შედეგად ახალი წონასწორობა F_3 წერტილში ჩამოყალიბდება, რომელსაც ნახ. 6ა-ზე შეესაბამება გაზრდილი, ნახ. 6ბ-ზე კი შემცირებული წონასწორობის გამოშვება;
2. არსებული საგადასახადო განაკვეთის პირობებში სახელმწიფომ ექსპანსიური ფისკალური და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკით ხელი უნდა შეუწყოს ერთობლივი მოთხოვნის იმ დონით ზრდას, რომ მისმა შესაბამისმა Y^D მრუდმა გადაინაცვლოს F_1 წერტილში. თუ ასეთ რამ მოხდება, მაშინ ახალი წონასწორობის მდგომარეობა F_1 -ში აღმოჩნდება.

ნახ. 6. პოტენციური გამოშვების სიდიდის ცვლილების გავლენა წონასწორობის მდგომარეობაზე

- წონასწორობის ჩამოყალიბების ამ ორი გზის თავისებურება იმაშია, რომ სახელმწიფო შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკის გამოყენებით შესაძლებელს ხდის ფასების დონე საწყისი წონასწორობის პირობებში არსებულ ნიშნულზე შენარჩუნდეს.
3. თუ სახელმწიფო არ ჩაერევა წონასწორობის ჩამოყალიბების პროცესში, მაშინ, ჭარბი მიწოდების გამო, თვითრეგულირების მექანიზმი ამოქმედდება და ფასების დონე შემცირდება. ეს, ერთი მხრივ, გაზრდის ერთობლივ მოთხოვნას და მისი მრუდი Y_1^D მდგომარეობაში გადავა, მეორე მხრივ, შეამცირებს ერთობლივ მიწოდებას და მის შესაბამის მრუდს Y_1^S მდგომარეობიდან Y_2^S მდგომარეობაში გადაადგილებს. საბოლოოდ, ახალი წონასწორობა F_2 წერტილში ჩამოყალიბდება, რომელსაც წონასწორობის საწყის F წერტილთან შედარებით გამოშვებისა და დასაქმების გაზრდილი დონე შეესაბამება.

ყურადღება მივაქციოთ იმ გარემოებას, რომ მოცემულ შემთხვევაშიც ფასების დონის ცვლილებამ ერთობლივი მიწოდების მრუდის გადაადგილება გამოიწვია, რასაც კვლავ ოპტიმალური საგადასახადო განაკვეთის მნიშვნელობის ცვლილება მოჰყვა – ეს უკანასკნელი t^* -დან გადავიდა t_1^* -ში. აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ, როცა სახელმწიფო დაბეგვრის არსებულ საშუალო საგადასახადო განაკვეთს სტაბილურ მდგომარეობაში ინარჩუნებს, მაშინ ფასების დონის ყოველ ახალ წონასწორულ მნიშვნელობას თავისი ოპტიმალური საგადასახადო განაკვეთი შეესაბამება.

ლაფერის მრუდის შესახებ

ლაფერ-კეინზიანური წონასწორობის (2)-(5) მოდელის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ, როდესაც საშუალო საგადასახადო განაკვეთი ფიქსირებულია, ეკონომიკაში მიმდინარე გარკვეული ცვლილებები გავლენას ახდენს ერთობლივი მიწოდების (4) ფუნქციაზე და იწვევს δ პარამეტრის ცვლილებას. ეს ნიშნავს, რომ წონასწორული საგადასახადო განაკვეთის ყოველ მოცემულ მნიშვნელობას

შეიძლება შეესაბამებოდეს ერთობლივი მიწოდების მრუდების მთელი ერთობლიობა, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავებულია δ პარამეტრის მნიშვნელობით (ან, რაც იგივეა, ოპტიმალური საგადასახადო განაკვეთის t^* მნიშვნელობით). აღნიშნულის გამო ერთობლივი მიწოდება Y^S შეიძლება ორი ცვლადის t -ს და δ -ს ფუნქციად განვიხილოთ: $Y^S = Y^S(t, \delta)$. t -ს როლი და შინაარსი ჩვენთვის გარკვეულია. იგი ასახავს, სხვა თანაბარ პირობებში, საგადასახადო ტვირთის გავლენას ერთობლივ მიწოდებაზე. რაც შეეხება δ -ს, მისი შინაარსის გასარკვევად უნდა გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ ერთობლივი მიწოდების მოდელი (4) თავისი არსით ქცევის მოდელია, რომელშიც ასახულია ეკონომიკურ სუბიექტთა მოსალოდნელი რეაქციის შედეგი საგადასახადო ტვირთის ამა თუ იმ სიმძიმის პირობებში. ბუნებრივია, ეს რეაქცია ეკონომიკაში არსებულ სხვადასხვა სიტუაციაში ერთი და იმავე ტვირთისათვის შეიძლება ერთნაირი არ იყოს, მით უმეტეს, რომ ეკონომიკურ სუბიექტთა უმრავლესობის ქცევასა და გადაწყვეტილების მიღებას საფუძვლად რაციონალიზმი უდევს. ეს უკანასკნელი კი, როგორც ცნობილია, გულისხმობს, რომ ეკონომიკური სუბიექტები ქცევის ოპტიმიზებას ახდენენ არა ერთჯერადად, არამედ მრავალჯერადად, უწყვეტად, ყოველი ახალი გარემოების გათვალისწინებით. მაშასადამე, δ პარამეტრი შინაარსობრივად მრავალი იმ გარემოების რიცხვითი მახასიათებელია, რომელსაც შეუძლია გავლენა იქონიოს ერთობლივ მიწოდებასა და საგადასახადო განაკვეთს შორის არსებული დამოკიდებულების ხასიათზე¹⁶.

ერთობლივი მიწოდების ფუნქციის მსგავსად, ორი ცვლადის ფუნქციის როლში უნდა განვიხილოთ მიწოდების ფუნქციის საფუძველზე განსაზღვრული საბიუჯეტო საგადასახადო შემოსავლების ლაფერის ფუნქციის ვარიანტი $T^S(t)$, რომელსაც აქ განხილული (4) მოდელის პირობებში შემდეგი სახე აქვს:

$$T^S(t) = tY^S(t) = Y_{pot}(-et^{\delta+1} \ln t^\delta), \quad (6)$$

სადაც $T^S(t)$ აღნიშნავს ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლებს დაბეგვრის $Y^S(t)$ ბაზის პირობებში. მაშასადამე, $T^S = tY^S(t, \delta) = T^S(t, \delta)$. შეიძლება ვაჩვენოთ [4], რომ ლაფერის (6) ფუნქციის მაქსიმუმის შესაბამის საგადასახადო განაკვეთს t^{**} -ს, რომელსაც სხვანაირად ლაფერის მეორე გვარის ფისკალური წერტილი ეწოდება [5, 6], შემდეგი სახე აქვს:

$$t^{**} = \exp\left(-\frac{1}{1+\delta}\right).$$

აქედან გამომდინარეობს, რომ δ -ს ცვლილებისას იცვლება t^{**} -ის მნიშვნელობაც და, ერთობლივი მიწოდების მრუდების მსგავსად, ლაფერის

¹⁶ როგორც ზემოთ ვნახეთ, ამ გარემოებებიდან განსაკუთრებულ როლს ფასების დონის ცვლილება ასრულებს, ამიტომ შესაძლებელია δ -ს ნაცვლად ვიხმაროთ ჩანაწერი $\delta = \delta(P)$, ხოლო ერთობლივი მიწოდების ფუნქციის $Y^S(t)$ ჩანაწერის ნაცვლად კი $Y^S = Y^S(t, \delta(P))$.

მრუდების ერთობლიობა, ანუ ოჯახი მიიღება¹⁷. მაგრამ, ერთობლივი მიწოდების მრუდისაგან განსხვავებით, რომელსაც ყველა δ -სათვის მაქსიმუმის ერთი და იგივე მნიშვნელობა Y_{pot} გააჩნია, ლაფერის მრუდის მაქსიმუმის მნიშვნელობა სხვადასხვა δ -სათვის სხვადასხვაა. საქმე ისაა, რომ (6) ფუნქციისათვის ადგილი აქვს პირობას [4]:

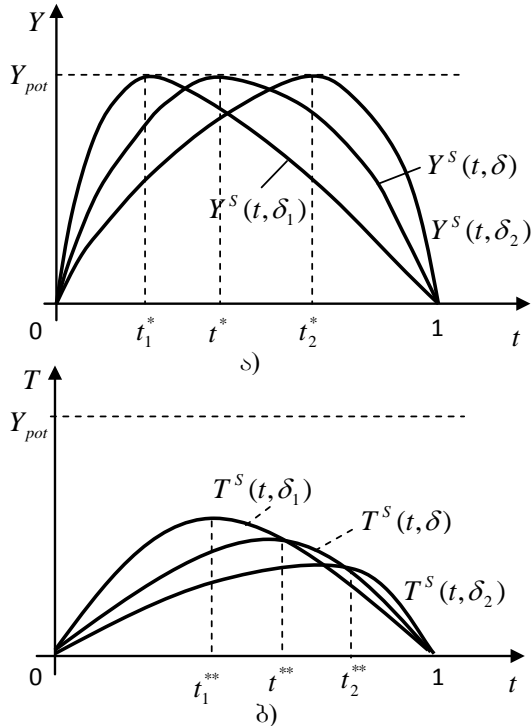
$$\max_t T^S(t, \delta) = \frac{1}{1 + \delta} Y_{pot} ,$$

ამიტომ δ -ს ცვლილებისას იცვლება ლაფერის მრუდის როგორც მაქსიმუმის შესაბამისი საგადასახადო განაკვეთის მნიშვნელობა t^{**} , ასევე ამ განაკვეთის პირობებში მისაღები საგადასახადო შემოსავლების მაქსიმალური სიდიდე $T^S(t^{**}, \delta)$. კერძოდ, δ -ს გადიდებისას მცირდება, შემცირებისას კი იზრდება $T^S(t^{**}, \delta)$. აქვე აღვნიშნავთ, რომ საგადასახადო განაკვეთის t^{**} მნიშვნელობა δ -ს გადიდებისას იზრდება, შემცირებისას კი მცირდება. მაშასადამე, საგადასახადო განაკვეთის ღერძზე t^{**} -ის მარჯვნივ გადაადგილებას თან სდევს $T^S(t^{**}, \delta)$ -ს მნიშვნელობის შემცირება.

ნახ. 7-ზე მოყვანილია ერთობლივი მიწოდებისა და მისი შესაბამისი საბიუჯეტო შემოსავლების მრუდები δ -ს სხვადასხვა მნიშვნელობისათვის. იგულისხმება, რომ ადგილი აქვს მიმართებას: $\delta_1 < \delta < \delta_2$.

დავუშვათ, მოცემული t განაკვეთის შესაბამისი საწყისი მაკროეკონომიკური წონასწორობის მდგომარეობაში ერთობლივი მიწოდების მრუდს წარმოადგენდა $Y^S(t, \delta)$, ლაფერის მრუდს კი – $T^S(t, \delta)$ (იხ. ნახ. 7). ვთქვათ, ამ პირობებში ერთობლივი მოთხოვნა გაიზარდა და ხელისუფლებამ საშუალო საგადასახადო განაკვეთის მნიშვნელობის არსებულ t დონეზე შენარჩუნება გადაწყვიტა. ჩვენთვის უკვე ცნობილია რომ, როდესაც საწყისი მაკროეკონომიკური წონასწორობა მიწოდების $Y^S(t, \delta)$ წირის აღმაველ ნაწილზეა, მაშინ შექმნილ სიტუაციაში ჩამოყალიბდება ერთობლივი მიწოდების $Y^S(t, \delta_1)$ და ლაფერის $T^S(t, \delta_1)$ ახალი ფუნქციები და მრუდები, რომელთა შესაბამისი δ_1 ნაკლებია δ -ზე. თუ დავუშვებთ, რომ იმავე სიტუაციაში საწყისი მაკროეკონომიკური წონასწორობა მიწოდების $Y^S(t, \delta)$ წირის დაღმაველ ნაწილზეა, მაშინ ერთობლივი მიწოდებისა და ლაფერის ახალი ფუნქციები და მრუდები მიიღებს შესაბამისად $Y^S(t, \delta_2)$ -ით და $T^S(t, \delta_2)$ -ით განსაზღვრულ სახეს. ამასთან, ადგილი ექნება უტოლობას: $\delta < \delta_2$. ცხადია, საწინააღმდეგო ცვლილებები განხორციელდება ერთობლივი მოთხოვნის შემცირების შემთხვევაში – ერთობლივი მიწოდებისა და ლაფერის მრუდები გადაადგილდება შესაბამისად

¹⁷ აღსანიშნავია, რომ ამჟამად მრავალი სტატია და გამოკვლევა არსებობს, რომელიც ლაფერის მრუდის კონცეფციის დასაბუთებას ან უარყოფას, მისი პრაქტიკული რეალიზაციის პრობლემების შესწავლას ეხება [7]. მათ ნაწილში უარყოფილია, ნაწილში კი აპრიორულად აღიარებულია აღნიშნული მრუდის არსებობა, ამასთან, თუ არ ჩავთვლით მოკლევადიან და გრძელვადიან მრუდებად დაყოფის შემთხვევას [8], ყველა მათგანში ერთმნიშვნელოვნად განიხილება მრუდი და არა მრუდების ერთობლიობა.

ნახ. 7. ერთობლივი მიწოდებისა და ლაფერის მრუდების სიმრავლე

$Y^S(t, \delta_2)$ და $T^S(t, \delta_2)$ მდგომარეობაში საწყისი წონასწორობის აღმავალ ნაწილზე ყოფნისას და $Y^S(t, \delta_1)$ და $T^S(t, \delta_1)$ მდგომარეობაში – დაღმავალ ნაწილზე ყოფნისას.

ჩატარებული ანალიზიდან გამომდინარეობს, რომ ლაფერის მრუდი არ არის მდგრადი კონსტრუქცია და ეკონომიკაში შექმნილი სიტუაციების მიხედვით, განსაკუთრებით კი ფასების დონის ცვლილების შედეგად, იგი შეიძლება შესაბამისად შეიცვალოს, რაც, აგრეთვე, t^{**} -ს ცვლილებას გულისხმობს. ასეთ პირობებში მიწოდების თეორიის მომხრეებში გავრცელებული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ სასურველია, დავადგინოთ ბიუჯეტის მაქსიმალური საგადასახადო შემოსავლების მომტანი განაკვეთის მნიშვნელობა t^{**} , რომელიც საფუძვლად დაედება ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებას და არსებული საგადასახადო რეჟიმის სრულყოფას, “მიმზიდველობასა” და აქტუალობას კარგავს, ვინაიდან ეკონომიკაში მიმდინარე ცვლილებების გამო მუდმივად საჭირო იქნება დადგენილი საშუალო განაკვეთის ცვლილება, რაც, საბოლოო ანგარიშით, არასასურველი შედეგის მომტანია¹⁸.

¹⁸ ცნობილი ეკონომისტის რობერტ ბაროს აზრით, საგადასახადო განაკვეთის მუდმივი ცვლილება (როგორც ვადიდება, ისე შემცირება) ეკონომიკაში უფრო მეტ დამახინჯებებსა და აუნაზღაურებელ დანაკარგებს იწვევს, ვიდრე ფიქსირებული განაკვეთის მქონე დაბეგვრის რეჟიმი [9, გვ. 245].

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Papava, V. The Georgian Economy: From “Shock Therapy” to “Social Promotion”. *Communist Economies & Economic Transformation*, 1996, Vol. 8, No. 8.
2. Ананишвили Ю. Ш., Папава В. Г. Роль средней налоговой ставки в кейнсианской модели совокупного спроса. *Общество и экономика*, 2010, № 3-4.
3. Дорнбуш Р., Фишер С. *Макроэкономика*. Москва, Изд-во МГУ, ИНФРА-М, 1997.
4. Ананишвили Ю. Ш., Папава В. Г. Модели оценки влияния налогов на результаты экономической деятельности. *Экономика, Финансы, Налоги*, 2010, № 2.
5. Балацкий Е. В. Анализ Влияния налоговой нагрузки на экономический рост с помощью производственно-институциональных функции. *Проблемы прогнозирования*, 2003, № 2.
6. Балацкий Е. В. Эффективность фискальной политики государства. *Проблемы прогнозирования*, 2000, № 5.
7. Papava V. On the Laffer Effect in Post-Communist Economies (On the Bases of the Observation of Russian Literature). *Problems of Economic Transition*, 2002, Vol. 45, No. 7.
8. Бьюкенен Дж. М., Ли Д. Р. Политика, время и кривая Лаффера. В кн.: М. К. Бункина, А. М. Семенов, *Экономический человек: В помощь изучающим экономику, психологию, менеджмент*. Москва, Дело, 2000.
9. Сакс Дж., Ларрен Ф. Б. *Макроэкономика. Глобальный подход*. Москва, Дело, 1996.

Yuri Ananiashvili

*Doctor of Economic Science, Professor,
Head of Econometrics Department,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Vladimer Papava

*Doctor of Economic Science, Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Georgia,
Principal Research Fellow at the Paata Gugushvili Institute of Economics*

**MACROECONOMIC EQUILIBRIUM UNDER THE LAFFER-KEYNESIAN
SYNTHESIS
Summary**

A model of macroeconomic equilibrium is presented in which the aggregate demand and aggregate supply are considered not at the level of prices, as it is done traditionally, but in terms of functions dependent on the average tax rate. The concepts of optimal and equilibrium tax rates are introduced. In the first case the volume for aggregate supply is maximal, and in the latter case the aggregate demand and supply coincide. Based on the analysis of the model it is shown that when the government tries to maintain the equilibrium average tax rate at a fixed level, then the value of optimal tax rate becomes dependent upon the price level and a relevant change in the aggregate demand may lead to the approximation of optimal rate to the equilibrium rate. It is also demonstrated that every given value of the equilibrium tax rate can be matched with a set of functions and curves of aggregate supply and tax revenues of the national budget.

НАЛОГОВАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕЕ ПОДЧИНЕНИЯ РЕШЕНИЮ ДВУЕДИНОЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЗАДАЧИ

Исследование проблем налоговой политики имеет принципиальное значение, как для эффективного функционирования государства с точки зрения экономической результативности, так и с точки зрения необходимости решения социальных задач, т.е. с точки зрения реализации интересов народа.

Следовательно, **налоговая политика государства должна быть подчинена решению двуединой социально-экономической задачи: повышению доходности государственного бюджета и непосредственной (а не только опосредованной) реализации интересов народа.**

В связи с вышепоставленной проблемой возникает несколько вопросов:

1. В чем заключается сущность социально-экономической эффективности вообще и, в частности, сущность социально-экономической эффективности рыночных отношений, общества и государства?

2. Какой должна быть налоговая политика, чтобы она реально могла способствовать социально-экономической эффективности рыночных отношений, общества и государства?

3. Как может быть налоговая политика государства необходимой основой социально-экономической эффективности, если учесть, что, *как известно*, основой – базисом – является (считается) экономика, точнее же, базисом считаются – экономические отношения, а политика считается лишь надстройкой над этим базисом?

Попытаемся кратко ответить на поставленные вопросы:

1. Сущность социально-экономической эффективности вообще и, в частности, сущность социально-экономической эффективности рыночных отношений, общества и государства, в моем понимании, заключается не просто в экономической эффективности, нередко называемой социально-экономической эффективностью, а заключается она одновременно – как в социальной эффективности, *подразумевающей реализацию (степень реализации) интересов народа, т.е. подразумевающей степень реализации социальной цели*, так и в экономической эффективности, *подразумевающей доходность – прибыльность экономики, общества и государства.*

2. На вопрос о том, какой должна быть налоговая политика, чтобы она реально могла способствовать социально-экономической эффективности рыночных отношений, общества и государства, можно ответить однозначно: налоговая политика должна быть цивилизованной, ибо, *по моему глубокому убеждению*, именно цивилизованная налоговая политика может способствовать социально-экономической эффективности рыночных отношений, общества и государства.

Вместе с тем, *считаю необходимым обратить внимание на то*, что следует понимать *под цивилизованностью, под цивилизованными рыночными отношениями, а соответственно, и под цивилизованной налоговой политикой?*

Наличие цивилизованных рыночных отношений и, *соответственно*, наличие цивилизованной налоговой политики непосредственно связаны с социальной ориентацией рыночной экономики, общества и государства, так как «индустриальная развитость стран не всегда означает их цивилизованность, ибо цивилизованность – *как отмечает профессор Альфред Кураташвили*, – это, прежде всего, человечность – возвышенная

духовность, проявляющаяся в высоком интеллектуальном и нравственном потенциале членов общества и, вместе с тем, в социальной целевой направленности общества и государства – направленности на реализацию интересов народа» [1, с. 286-287].

Следовательно, *по моему убеждению*, цивилизованные рыночные отношения – это такие рыночные отношения, которые одновременно служат – как экономической, так и социальной эффективности.

Исходя из вышеотмеченного, цивилизованная налоговая политика – это такая политика, которая направлена одновременно на решение двуединой задачи: на повышение экономической эффективности рыночных отношений, общества и государства, и, вместе с тем, *что самое главное*, на решение социальных проблем – на удовлетворение потребностей каждого члена общества, *ибо без цивилизованности – без социальной ориентации, налоговая политика в условиях рыночной экономики может привести к антисоциальным результатам.*

Поэтому, при создании правовых механизмов практической реализации двуединой задачи налоговой политики необходимо руководствоваться тем, чтобы правовые нормы были направлены одновременно – как на обеспечение прибыльности и наиболее полного пополнения государственного бюджета, так и на реализацию непосредственных социальных интересов и потребностей человека.

Таким образом, решение двуединой задачи налоговой политики возможно лишь путем эффективного использования правового фактора со стороны государства в условиях формирования и функционирования цивилизованных рыночных отношений, подразумевающих социальную ориентацию рыночной экономики, без чего цивилизованность останется лишь пустым лозунгом.

Вместе с тем, для практической реализации цивилизованной налоговой политики принципиальное значение имеет внедрение соответствующих правовых путей и механизмов, разработанных мной в связи с необходимостью преодоления противоречий социально ориентированной рыночной экономики [2, с. 190-195; 3, с. 4].

В связи с проблемой цивилизованных рыночных отношений и их взаимосвязи с социально ориентированной рыночной экономикой, необходимо обратить внимание на то, что, *как я отмечал ранее*, исходя из самой сущности социально ориентированной рыночной экономики, реальная социальная ориентация рыночно-экономической системы невозможна без цивилизованных рыночных отношений, так же как и цивилизованные рыночные отношения не могут реально существовать без социальной ориентации рыночной экономики [4, с. 87-90].

3. Что касается вопроса о том, как может быть налоговая политика государства необходимой основой социально-экономической эффективности, если учесть, что, *как известно*, основой – базисом – является (считается) экономика, точнее же, базисом считаются – экономические отношения, а политика считается лишь надстройкой над этим базисом, считаю необходимым отметить, что «хотя экономику, – *как отмечает профессор Альфред Кураташвили, основываясь на созданную им теорию опережающего развития духовного производства по отношению к материальному производству и к экономическому базису общества в целом*, – всегда рассматривали как основу развития общества и государства, однако без соответствующих неэкономических – идейно-теоретических, интеллектуальных – основ ... невозможно эффективное функционирование самой экономики и общественно-государственной системы в целом» [5, с. 146].

Таким образом, в результате научного анализа рассматриваемой проблемы приходим к логическому выводу о том, что цивилизованная налоговая политика является необходимой основой социально-экономической эффективности рыночных отношений, общества и государства.

В связи вышерассмотренной проблемой считаю нужным обратить внимание на то, что налоговая политика, как известно, является составной частью финансовой политики.

Притом, налоговая политика «Представляет собой систему правовых норм и организационно-экономических мероприятий регулирующего характера, принятых и осуществляемых органами государственной власти ... и органами местного самоуправления в сфере налоговых отношений с организациями и физическими лицами. Цели налоговой политики:

- 1) обеспечивать полноценное формирование доходов бюджетной системы ..., необходимых для финансирования деятельности органов государственной власти и местного самоуправления по осуществлению соответствующих функций и полномочий;
- 2) содействовать устойчивому развитию экономики, приоритетных отраслей и видов деятельности, отдельных территорий, малого предпринимательства;
- 3) обеспечивать социальную справедливость при налогообложении доходов физических лиц» [6].

Соглашаясь в целом с приведенной формулировкой целей налоговой политики, считаю, что хотя в ней совершенно верно отмечается об обеспечении социальной справедливости при налогообложении доходов физических лиц, но этого вовсе недостаточно, ибо справедливое налогообложение доходов физических лиц может означать лишь равное (равномерное) налогообложение доходов разных физических лиц, что не равнозначно направленности налогообложения доходов физических лиц на реализацию интересов народа.

Следовательно, в вышеотмеченной формулировке целей налоговой политики явно видна нацеленность этой политики лишь на экономическую эффективность – лишь на повышение доходности государственного бюджета, что очень важно и для решения социальных проблем, однако в самой налоговой политике государства, *по моему глубокому убеждению*, наряду с экономической целью должна быть заложена и необходимость непосредственной социальной ориентации этой политики, что положительно повлияет и на экономическую результативность налоговой политики государства и, в конечном счете, опять-таки на реализацию интересов народа.

Подтверждением того, что налоговая политика имеет именно экономическую направленность, является и статья, опубликованная в Интернете под заглавием «Налоговая политика», в которой отмечается:

«В основе формирования налоговой политики лежат две взаимно увязанные методологические посылки:

- использование налоговых платежей для формирования доходной части бюджетов различных уровней и решение фискальных задач государства;
- использование налогового инструмента в качестве косвенного метода регулирования экономической деятельности.

Практическая деятельность по осуществлению данных задач, в конечном счете, **направлена на решение основной проблемы страны - обеспечению экономического роста»** [7].

Вместе с тем, в качестве основной проблемы страны, в конечном счете, должно рассматриваться не обеспечение экономического роста, а реализация интересов народа.

Обеспечение же экономического роста должно рассматриваться лишь необходимое условие реализации социальной цели – реализации интересов народа.

Исходя из вышеизложенного, весьма ошибочна надежда на то, что будто бы деятельность, нацеленная на прибыль, в соответствии с взглядами Адама Смита [8, с. 332], в результате действия «Невидимой руки» сама собой имеет социальную ориентацию, и будто бы она (нацеленность на прибыль) сама собой – автоматически – приводит к социально значимым результатам.

Таким образом, несмотря на то, что экономическая результативность рыночной экономики действительно может иметь положительное влияние и на решение социаль-

ных проблем, она (экономическая результативность) автоматически не может решить проблемы реализации интересов народа.

Именно поэтому считаю необходимым особенно подчеркнуть, что налоговая политика государства должна быть подчинена решению двуединой социально-экономической задачи:

С одной стороны, налоговая политика государства должна быть подчинена повышению экономической эффективности – повышению доходности государственного бюджета;

С другой же стороны, налоговая политика государства должна быть непосредственно (а не только опосредованно) подчинена реализации социальной цели – реализации интересов народа.

Следовательно, должны быть созданы соответствующие правовые механизмы решения двуединой социально-экономической задачи налоговой политики государства.

Литература

1. **Кураташвили Альфред А.** Философия социальной цели. *Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства* (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2003.

2. **Кураташвили Анзор А.** Социально ориентированная рыночная экономика и влияние правового фактора на ее эффективное функционирование (монография на грузинском языке). Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2008.

3. **Кураташвили Анзор А.** Рыночная экономика и правовой фактор. BULLETIN "Medicine, Science, Innovation and Business New" ("Новости медицины, науки, инновации и бизнеса – голос профессионалов и бизнесменов США, СНГ и других стран мира"). Volume 6, Number 7 (57), July, 1999. New York, USA.

4. **Кураташвили Анзор А.** Социальная ориентация экономики – критерий цивилизованности рыночных отношений. Ученые записки Гянджинского государственного университета (Азербайджан), 2008, № 1. Гянджа, 2008.

5. **Кураташвили Альфред А.** Философско-правовые основы политического менеджмента. Управленческое право и определяющий теоретический базис правовой системы истинно человеческого общества и социально-экономического прогресса (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2003.

6. http://abc.informbureau.com/html/iaeiaiaass_iieeoeea.

7. <http://www.finteoria.ru/>

8. **Смит А.** Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Издательство социально-экономической литературы, 1962.

Anzor Kuratashvili
Academic doctor of Economics

TAX POLICY OF THE STATE AND NECESSITY OF ITS SUBMISSION TO THE DECISION OF A TWO-UNIFORM SOCIAL-ECONOMIC PROBLEM

Summary

Theoretical problems of a tax policy of the state are considered In the scientific work.

The state tax policy, under the statement of the author, should be simultaneously subordinated both to the decision of a problem of increase of profitableness of the state budget, and direct realization of social and economic interests of people as well.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების თეორიული ასაქმტუბი

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების თეორია შედარებით ახალგაზრდაა. როგორც გამოცალკეეული კვლევების სფერო, მეცნიერების მხრიდან დაინტერესების საგნად ის 1960-იან წლებში იქცა. დიდი ხნის განმავლობაში პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს მიიჩნევდნენ პორტფელური ინვესტიციების ნაწილად. 1960 წელს ს. ჰაიმერი იყო პირველი, რომელმაც ერთმანეთისგან გამიჯნა პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციები. მისი სიტყვებით, ინვესტორები, რომლებიც პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების უკან დგანან, არა მხოლოდ მაღალი შემოსავლის მიღებით არიან დაინტერესებულნი, არამედ საწარმოზე კონტროლის შექმნით მასპინძელ ქვეყანაში. პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია, როგორც ტერმინი, ასახავს საზღვარგარეთ არსებული ფიზიკური აქტივების შექმნის ოპერაციას, რომლის შედეგადაც კონტროლის მექანიზმები მულტიეროვნული კომპანიის ხელში, ამ უკანასკნელის ქვეყანაში იყრის თავს. ამგვარად, კონტროლი – ეს არის საკვანძო მომენტი პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებში (Stephen 1976).

პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, პორტფელური ინვესტიციებისგან განსხვავებით, გარკვეული სტაბილურობის ელფერი აქვს, ვინაიდან ისინი ხელს უწყობენ საინვესტიციო პროცესების აქტივობას, მართვისა და მარკეტინგული სრულყოფილი მეთოდების დანერგვას, სოციალურ-ეკონომიკური სტაბილურობის ზრდას, საექსპორტო მრეწველობის განვითარებას, თანამედროვე ტექნოლოგიების მოზიდვას, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნასა და სხვ., რისი თქმაც ნაკლებად შეიძლება პორტფელურ ინვესტიციებზე. თუ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემთხვევაში კაპიტალის გატანა მყისიერად შეუძლებელია, პორტფელური ინვესტიციების დროს კაპიტალის მოძრაობამ შეიძლება დიდი უწესრიგობები გამოიწვიოს მსოფლიო ეკონომიკაში, ვინაიდან მოგების მაღალი განაკვეთის ძიების პროცესში მათ შეუძლიათ სწრაფად გადაინაცვლონ ერთი ქვეყნიდან მეორეში და ამრიგად გამოიწვიონ საკმაოდ მძიმე ფინანსური შედეგები იმ ქვეყნებში, რომლებსაც ისინი დატოვებენ.

პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციად მიიჩნევა ისეთი კაპიტალდაბანდება სხვა ქვეყნის საწარმოს აქტივებში, თუ უცხოური ინვესტორის მფლობელობაში აღმოჩნდება საწარმოს აქტივების 10-25%. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მეთოდის მიხედვით, უცხოურ ინვესტიციად ითვლება 25%-ზე მეტი წილის ფლობა წარმოებაში, მაშინ, როცა აშშ კანონმდებლობის მიხედვით, წილის რაოდენობა შეადგენს არანაკლებ 10%-ს, ევროკავშირში 20-25%-ს, ხოლო კანადაში, ავსტრალიასა და ახალ ზელანდიაში – 50%-ს.

დიდია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მნიშვნელობა მიმღები ქვეყნისთვის, ვინაიდან ეს ნიშნავს არა მხოლოდ დამატებითი ფინანსური რესურსების შემოდინებას, არამედ ეკონომიკის ერთმანეთთან დაკავშირებული დარგების განვითარებაზე მნიშვნელოვანი ეფექტის მოხდენას.

უცხოური ინვესტიციების და ზოგადად ინვესტიციების გავლენის თეორიული ანალიზის დროს ჩვენ გვერდს ვერ ავუვლით საინვესტიციო აქსელერატორისა და მულტიპლიკატორის საკითხის განხილვას.

საინვესტიციო აქსელერატორის პრინციპის არსი, რომლის შესახებაც პირველმა ამერიკელმა მეცნიერმა ჯონ კლარკმა მიუთითა, მდგომარეობს იმაში, რომ მეწარმე ცდილობს, სასურველ დონეზე შეინარჩუნოს კაპიტალისა და მზა პროდუქციის ურთიერთშეფარდება. მაკროეკონომიკურ დონეზე კაპიტალისა (ინ-

ვესტიციები) და შემოსავლის (მშპ) შეფარდება გამოიხატება კაპიტალტევადობის კოეფიციენტით. ეკონომიკის სხვადასხვა დარგებისათვის კაპიტალტევადობის კოეფიციენტი სხვადასხვაგვარია. მაგალითად, ის გაცილებით დიდია მანქანათმშენებლობაში, ვინაიდან მზა პროდუქციის ერთეულზე საჭიროა კაპიტალის დიდი დანახარჯები და გაცილებით ნაკლები, ვიდრე მსუბუქ მრეწველობაში. ცვლილებები მზა პროდუქციის გაყიდვების მოცულობაში იწვევს ძირითად კაპიტალში ინვესტიციების რაოდენობის ცვლილების აუცილებლობას, რათა კაპიტალტევადობის კოეფიციენტი სასურველ დონეზე შენარჩუნდეს (Shute, 1997).

საინვესტიციო თეორიაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ასევე მულტიპლიკატორის კონცეფციას. ეს კონცეფცია ჩამოყალიბებულია ჯონ კეინზის მიერ რინარდ კანის მაკროეკონომიკური მულტიპლიკატორის კონცეფციის საფუძველზე. რობერტ კანი 1931 წელს აკვირდებოდა სამთავრობო ხარჯების ზეგავლენას საზოგადოებრივი სამუშაოების დარგში. კანმა დაადგინა, რომ ინვესტიციების ზემოქმედების შედეგად გაზრდილი შემოსავლები იწვევს მოთხოვნის ზრდას დასაქმებულებში, რაც, თავის მხრივ, უბიძგებს ახალი სამუშაო ადგილების გაჩენას (Kahn, 193).

დასაქმების მულტიპლიკატორი განაგრძო ჯ. კეინზმა 1936 წელს გამოცემულ კვლევაში – *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936). აქ წარმოდგენილია საინვესტიციო მულტიპლიკატორი, რომლის პრინციპი განსაკუთრებით კარგად ჩანს ახალი საინვესტიციო პროექტების ამოქმედების დროს, როდესაც სამუშაოები იწყება ახალი სამუშაო ძალის დაქირავების შედეგად. სამუშაო ძალას უნდება შემოსავალი და, შედეგად, ის სახსრები, რომელიც აუცილებელია მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად. მოთხოვნა იწვევს დამატებითი შრომითი რესურსების ჩართვას იმ დარგებში, რომლებიც სპეციალდებიან მოთხოვნილი საქონლის გამოშვებაზე. თავის მხრივ, ამ ჯგუფის შრომითი ძალის შემოსავლების ზრდა იწვევს მოხმარების საგნების წარმოების გაფართოებას მომიჯნავე დარგებში და ა.შ. ამგვარად იქმნება კლებადი ჯაჭვური კავშირი ეკონომიკის სხვადასხვა დარგებს შორის. მულტიპლიკატორის ეფექტი და კლებადობის ინტენსივობა-ხანგრძლივობა დამოკიდებულია საწყისი იმპულსის სიდიდეზე.

საინვესტიციო აქსელერატორისა და მულტიპლიკატორის ეფექტი ერთობლიობაში იძლევა მულტიპლიკატორ-აქსელერატორის ეფექტს, რომელიც დამუშავებულია პოლ სამუელსონის მიერ (Samuelson, 1939).

აქსელერატორ-მულტიპლიკატორის ეფექტი ასახავს ეკონომიკური სისტემის ციკლური რყევების მექანიზმს. როგორც ცნობილია, ინვესტიციების ზრდა გარკვეული მოცულობით იწვევს ეროვნული შემოსავლის გაცილებით უფრო დიდი მოცულობით ზრდას მულტიპლიკატორის ეფექტის გავლენით. გაზრდილი შემოსავალი, თავის მხრივ, მომავალში (გარკვეული დაყოვნებით, ვინაიდან ინვესტიციების განხორციელების შემდეგ საჭიროა გარკვეული დრო, რათა ობიექტი სრული სიმძლავრით ამოქმედდეს) აქსელერატორის ეფექტის მოქმედების შედეგად საინვესტიციო ნაკადების ზრდას გამოიწვევს. ამგვარად წარმოებული ინვესტიციები წარმოადგენს ერთობლივი მოთხოვნის შედეგს, რომელიც, თავის მხრივ, კვლავ ხელს შეუწყობს შემოსავლების ზრდას და ინვესტორებს ახალი კაპიტალდაბანდებისკენ უბიძგებს.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების გავლენის ეფექტის შესწავლას უცხოური ინვესტიციების ანალიზის დროს დიდი ყურადღება ეთმობა თანამედროვე სამეცნიერო ეკონომიკურ ლიტერატურაშიც. სხვადასხვა კვლევაში გამოთქმულია მოსაზრება გავლენის ეფექტის დადებითი მხარის შესახებ ქვეყნის ეკონომიკაში. Borensztein et al (1998) აზრით, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ეფექტურობა დამოკიდებულია მასპინძელი ქვეყნის ადამიანისეული კაპიტალ-

ლის დონეზე და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში მხოლოდ იმ ქვეყნებში იქნება მაღალი, სადაც განათლების დონე შესაბამის მოთხოვნებს აკმაყოფილებს.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და მულტიეროვნული საწარმოების არსებობა მიმღებ ქვეყანაში გავლენას ახდენს მწარმოებლურობის ცვლილებაზე (Rojas-Romagosa, 2006). ავტორი განიხილავს როგორც აგრეგირებული მწარმოებლურობის ეფექტს, ასევე მწარმოებლურობის გავლენის ეფექტს. აგრეგირებული მწარმოებლურობის ეფექტი მდგომარეობს იმაში, რომ პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს მიმღებ ქვეყანაში ისეთი სიახლეები და ინსტრუმენტები შემოაქვს, რომლებიც არ ახასიათებს ადგილობრივ წარმოებას, მათ შორისაა ახალი ტექნოლოგიები, კაპიტალის სიდიდე, მენეჯერული უნარ-ჩვევები და სხვ. სწორედ ამის გამო, პროდუქტიულობის მაღალი მაჩვენებლები დამახასიათებელია იმ კომპანიებისთვის, რომლებიც უცხოური ინვესტიციებითაა შექმნილი. გავლენის ეფექტი გულისხმობს, რომ უცხოური კაპიტალით შექმნილი საწარმოების არსებობა ზემოქმედებას ახდენს ადგილობრივ წარმოებაზე საწარმოო პროცესში მათი ჩართულობის ზრდით, რაც იწვევს განათლების საერთო დონის ამაღლებას, კონკურენციის ზრდას, რომელიც ასევე გავლენას ახდენს მწარმოებლურობის დონის ცვლილებაზე. ამის მიზეზი მდგომარეობს იმაში, რომ ადგილობრივი ბაზარი იღებს გამოწვევას უცხოური კაპიტალით შექმნილი საწარმოებისგან, რაც მოასწავებს შემდგომ ცვლილებებს საქონლისა და მომსახურების მაკროეკონომიკური მოთხოვნის მაჩვენებლებში (Navaretti et al, 2004).

უცხოური ინვესტიციების გავლენის ეფექტი შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად. ვერტიკალურ და ჰორიზონტალურ ეფექტად. ვერტიკალურ, ანუ დარგთაშორის გავლენის ეფექტს ადგილი აქვს მაშინ, როცა უცხოური კაპიტალი ზეგავლენას ახდენს ადგილობრივ მომმარაგებლებზე. ამ დროს უცხოურ და ადგილობრივ ფირმებს შორის ხდება ხანგრძლივადიანი ურთიერთობების ჩამოყალიბება, რომელიც მაღალხარისხიანი პროდუქციისა და მომსახურების მოთხოვნა-მიწოდებით განისაზღვრება (Smarzyńska, 2002). გავლენის ეფექტს ადგილი აქვს მაშინ, როცა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები იყენებს ადგილობრივი მომმარაგებლების საქონელს და საშუალებას აძლევს მათ, განაგრძონ თავიანთი წარმოება (Barrios, 2000). იმ შემთხვევაში კი, თუ უცხოურ და ადგილობრივ ფირმებს შორის დიდი ტექნოლოგიური განსხვავება არსებობს, ეს წარმოშობს ტექნოლოგიური განვითარების წინაპირობებს მასპინძელ ქვეყანაში.

შიდადარგობრივი, ანუ ჰორიზონტალური გავლენის ეფექტი თავს იჩენს ერთ რომელიმე ეკონომიკურ სექტორში და ის გავლენას ახდენს ამ დარგში მოქმედი კონკურენტი ფირმების საქმიანობაზე (Blomstrom et al, 1999).

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები დადებით ზეგავლენას ახდენს ეკონომიკურ ზრდაზე, ვინაიდან იზრდება ძირითადი კაპიტალი (Lensink et al, 2001). სხვა ავტორების მტკიცებით კი, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები დღეისათვის მიმართულია არა ძირითადი კაპიტალის მოცულობის ზრდაზე, არამედ ახალი ტექნოლოგიების დანერგვაზე, ვინაიდან მულტიეროვნული ფირმების ინტერესს ძირითადად ის დარგები იწვევს, სადაც მაღალია კვლევებისა და განვითარების წილი და შესაბამისად მაღალია კვალიფიციური პერსონალის კონცენტრაცია (Markusen, 1995). ამასთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ მულტიეროვნული კომპანიები ტექნოლოგიურად მოწინავე ფირმები არიან და მათ მიერ გაწეული ინვესტიციები განაპირობებს არა მხოლოდ უცხოური ტექნოლოგიების იმპორტს მასპინძელ ქვეყანაში, არამედ ეს აქტივობა იწვევს ასევე ახალი ტექნოლოგიების გამოყენების დაწყებას ადგილობრივ საწარმოებში (ჰორიზონტალური ეფექტი), რომელიც შეიძლება განხორციელდეს ოთხი მიმართულებით – იმიტაცია, კონკურენცია, ურთიერთთანამშრომლობა და ტრენინგი

(Kinoshita, 1998; Sjöholm, 1999). ოდნავ განსხვავებული კლასიფიკაცია იმ მიმართულებებისა, რომელზეც გავლენას ახდენს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, გვხვდება ასევე სხვა ავტორთან (Blomstrom et al, 1999). აქ დასახელებულია კონკურენცია, იმიტაცია, ტექნოლოგიების ტრანსფერი, ადამიანისეული კაპიტალი და მუშახელის ბრუნვა, ინდუსტრიული მენეჯმენტი.

იმიტაცია გულისხმობს იმას, რომ ადგილობრივი ფირმები ცდილობენ, საკუთარ საქმიანობაში დანერგონ ის ტექნოლოგიური თუ მენეჯერული მიდგომები, რომლებიც გამოიყენება მათ ქვეყანაში მომუშავე უცხოური კაპიტალით შექმნილ ფირმებში. მულტიეროვნული ფირმები ადგილობრივ ბაზარზე შემოდინ კონკურენტული უპირატესობებით, რომელიც გამოიხატება ახალ ტექნოლოგიებსა თუ მარკეტინგულ და მენეჯერულ უნარ-ჩვევებში. როგორც აღმოჩნდა, ადგილობრივი წარმოება ცდილობს, გადმოიღოს და დანერგოს კონკურენტის უპირატესობები საკუთარ საქმიანობაში. ამ პროცესს ხელს უწყობს ისიც, რომ, როგორც წესი, სიახლეების გადმოღება, ანუ იმიტაცია და მათი შემდგომი გაუმჯობესება გაცილებით უფრო იაფია ვიდრე ამ სიახლეების გამოკონება (Blomstrom et al, 1999). კონკურენტული უპირატესობა, რომელსაც თავის დროზე ფლობდა სიახლის დამნერგავი ფირმა, შეიძლება შემზღუდავ ბარიერად იქცეს და ბაზარზე პოზიციები განიმტკიცოს ამ სიახლეების გადმომღებმა კომპანიამ, რომელიც თავის რესურსებს მათ გაუმჯობესებაზე მიმართავს (Carr, 2004)

მულტიეროვნული ფირმების შემოსვლა ადგილობრივ ბაზარზე იწვევს კონკურენციის გამაფრებას ადგილობრივი საწარმოების საქმიანობაში. ისინი იწყებენ ახალი ტექნოლოგიების დანერგვას წარმოების ეფექტიანობის გაზრდისა და საწარმოო დანახარჯების შემცირების მიზნით. უცხოური კაპიტალით შექმნილ კომპანიებს გააჩნიათ მთელი რიგი უპირატესობები, ფინანსური თუ ტექნოლოგიური საშუალებები, რაც ზრდის მიმღები ქვეყნის ეკონომიკაში კონკურენციის დონეს (Gorg & Strobl, 2001). კონკურენცია უბიძგებს ნაკლებად ეფექტიან ადგილობრივ ფირმებს, გეზი აიღონ წარმოების ეფექტურობის გაზრდისა და საწარმოო დანახარჯების შემცირებაზე. ამგვარად უცხოური კაპიტალის მქონე ფირმების ტექნოლოგიური უპირატესობები სტიმულს აძლევს ადგილობრივ ფირმებში ინოვაციური მიდგომების გამოყენებას.

ტექნოლოგიური განსხვავება უცხოური კაპიტალის ფირმებსა და ადგილობრივ საწარმოებს შორის ასევე ბიძგს აძლევს გავლენის ეფექტს. ადგილობრივ ბაზარზე მომუშავე მულტიეროვნული ფირმის საქმიანობა ხშირად დაკავშირებულია ადგილობრივ ფირმებთან თანამშრომლობასთან. სრულყოფილი მომსახურებისა და ხარისხიანი პროდუქციის მოთხოვნა უბიძგებს ადგილობრივ ფირმებს წარმოებაში ახალი ტექნოლოგიების დანერგვისაკენ. უცხოურ კომპანიებში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება განვითარებაზე ორიენტირებულ კვლევით მიმართულებებს, თუმცა ეს პროცესი ძირითადად კონცენტრირებულია სათავო ოფისებში (დედობილ ფილიალებში), რაც გარკვეულწილად ამცირებს გავლენის ეფექტის მასშტაბებს მიმღები ქვეყნის კვლევების მიმართულებაში. ძირითადად, კვლევების მიმართულება მიმღებ ქვეყანაში დედობილი ტექნოლოგიის მოდიფიკაციას წარმოადგენს და მორგებულია უცხოური ბაზრის ინტერესებს (Blomstrom et al, 1999).

გარდა ზემოჩამოთვლილისა, უცხოური ინვესტიციები ბიძგს აძლევს ადამიანისეული კაპიტალის გაუმჯობესებას. უცხოური კაპიტალით შექმნილი ფირმა, როგორც წესი, გამოირჩევა მაღალკვალიფიციური კადრებითა და მენეჯმენტის მოქნილი სისტემით, რის ნაკლებობსაც განიცდიან ადგილობრივი სუბიექტები. ადგილობრივ ბაზარზე შემოსვლით უცხოური ფირმა აუმჯობესებს კვალიფიციური პერსონალის საერთო დონეს, რაც ძირითადად ტრენინგების გზით ხორციელდება (Aitken & Harrison, 1999). ეს განსაკუთრებით მაშინ იგრძნობა, თუ

ადგილობრივი მუშახელის ბაზარზე არსებობს პერსონალის განათლების აუცილებლობა. თუ ტრენინგავალიდი პერსონალი ამის შემდეგ გადაინაცვლებს ადგილობრივ კომპანიაში, ეს, თავის მხრივ, გამოიწვევს ცოდნისა და გამოცდილების გადატანას ადგილობრივ წარმოებაში. ამგვარად, უცხოური ინვესტიციების ზეგავლენა ადამიანისეული კაპიტალის დონის გაუმჯობესებაში მეტად მნიშვნელოვანია ადგილობრივი ეკონომიკისათვის, ვინაიდან, შრომითი ძალისათვის დამახასიათებელი ბრუნვის გამო, უცხოური კომპანიის მენეჯერული და ტექნოლოგიური უნარ-ჩვევებით ადგილობრივი წარმოებაც ისარგებლებს (Dunning, 1970).

თუმცა, ზოგიერთი ავტორი აქვე მიუთითებს, რომ გაზრდილმა კონკურენციამ შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს ადგილობრივ ფირმებზე, თუ ბაზარი გაჯერებულია არაკონკურენტუნარიანი სუბიექტებით. ამ შემთხვევაში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს გამოდევნის ეფექტს (Taymaz et al, 2004). გამოდევნის ეფექტზე ასევე საუბრობდა ამ სტატიის ავტორი საქართველოში უცხოური ინვესტიციების გავლენის კვლევისას. კერძოდ ჩვენ დავადგინეთ, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისათვის დამახასიათებელია ადგილობრივი მრეწველობის “გამოდევნის ეფექტი”, რომელიც ორი ფორმით იჩენს თავს: პირველი ასახავს მდგომარეობას სასაქონლო ბაზარზე, როდესაც ტრანსნაციონალური კომპანიების ფილიალები იყენებენ საკუთარ კონკურენტულ უპირატესობებს და ავიწროებენ ადგილობრივი კომპანიების განვითარებას და მეორე, როდესაც საფინანსო ან სხვა რესურსების ბაზრებზე ტრანსნაციონალური კომპანიების ფილიალები ცდილობენ, შეისრუტონ ამ რესურსების ძირითადი ნაწილი და ადგილობრივ კომპანიებს შეუზღუდონ მათი გამოყენების შესაძლებლობა (ხურცია, 2005).

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების უარყოფით მხარეებზე საუბრის დროს ხშირად მიუთითებენ იმაზე, რომ უცხოური ინვესტიციების კონცენტრირება ხდება ყველაზე მეტად პროდუქტიული დარგების ირგვლივ (Aitken and Harrison, 1999, Gurg and Strobl, 2001).

ვენესუელის ერთობლივი საწარმოების საქმიანობის ანალიზის შედეგად ავტორები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ უცხოური ინვესტიციების მთლიანი სარგებელი შთანთქა ერთობლივმა საწარმოებმა. უცხოურმა ინვესტიციებმა მცირე დროის პერსპექტივაში შეამცირა ადგილობრივი ფირმების პროდუქტიულობა. არასრულყოფილი კონკურენციის პირობებში ადგილობრივი ფირმები დადგნენ წარმოების მუდმივი დანახარჯების წინაშე, მაშინ, როცა უცხოური კაპიტალის მქონე საწარმოები შემცირებული საწარმოო დანახარჯების წყალობით ზრდიდნენ წარმოებას ადგილობრივ კონკურენტთან შედარებით (Aitken et al, 1999).

უცხოური ინვესტიციების გავლენის ეფექტის ნეგატიურ ხასიათზე ასევე მიუთითებენ სხვა მკვლევრები განვითარებადი ქვეყნების მაგალითზე. მაგალითად, Djankov and Hoekman (2000) გამოიკვლიეს 1992-1996 წლებში ჩეხეთის რესპუბლიკაში განხორციელებული უცხოური ინვესტიციების გავლენა წარმოების ფაქტორების ზრდაზე და მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ უცხოური ინვესტიციები ძირითადად მიმართული იყო იმ საწარმოებისკენ, რომელთა შემოსავალი საშუალოზე მაღალი იყო. შესაბამისად, საწარმოო დარგების საერთო პროდუქტში მათი წილი საგრძნობლად მაღალი იყო იმ ჩეხურ ფირმებთან შედარებით, რომლებიც ადგილობრივი კაპიტალით იყო შექმნილი. ავტორები ამის მიზეზად მიიჩნევენ ადამიანისეული კაპიტალის კონცენტრაციას უცხოური კაპიტალით შექმნილ საწარმოებში, რომელთა შემდგომი გადანაწილება და ცოდნის გაზიარება ადგილობრივ ფირმებში აღარ განხორციელდა.

Yudaeva et al, (2003) გამოიკვლია და ერთმანეთს შეადარა რუსეთში მოქმედი უცხოური ინვესტიციებით შექმნილი ფირმებისა და ადგილობრივი კაპიტალის მქონე საწარმოების საქმიანობა. ანალიზმა აჩვენა უცხოური კაპიტალის

მქონე ფირმების უპირატესობა. როგორც აღმოჩნდა, უცხოურმა ინვესტიციებმა დადებითი ზეგავლენა მოახდინა იმავე დარგში მოღვაწე ადგილობრივ საწარმოებზე, თუმცადა უარყოფით ეფექტს ჰქონდა ადგილი ვერტიკალურ ურთიერთობაში მყოფ ადგილობრივ სუბიექტებში.

ამგვარად, მიუხედავად პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების გარკვეული მიმზიდველობისა, მათი ეკონომიკური მნიშვნელობა შეიძლება სხვადასხვაგვარად შეფასდეს. ერთი მხრივ, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ქვეყანაში შემოსვლა ხელს უწყობს შიდა რესურსების დეფიციტის შემცირებას, ახალი ტექნოლოგიებისა და ბიზნესის წარმოების ახალი სტანდარტების დანერგვას, ხოლო, მეორე მხრივ, უცხოურმა ინვესტიციებმა შეიძლება ადგილობრივი წარმოება მნიშვნელოვნად შეზღუდოს. თუმცა ეს შეზღუდვა ძირითადად მოკლევადიანი ხასიათისაა და შესაბამისი პოლიტიკის პირობებში ადვილად შეიძლება აღმოიფხვრას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Stephen H., 'The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment' (MIT Press). 1976, p, 253.
2. Laurence Shute, John Maurice Clark: A Social Economics for the Twenty-First Century, London, Macmillan 1997
3. Richard Kahn 1931, The Relation of Home Investment to Unemployment, Vol. 41, No. 162 (Jun., 1931), pp. 173-198.
4. John Maynard Keynes, The General Theory of Employment, Interest and Money, Atlantic 2006, p.47-78
5. Paul A. Samuelson Interaction Between the Multiplier Analysis and the Principle of Acceleration, The review of Economic Statistics, Vol 21, Issue 2, May 1939, p. 75-78
6. Borensztein, E., de Gregorio, J., Lee, J. 1998. How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? Journal of International Economics. 45(1): 115-135.
7. Hugo Rojas-Romagosa, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, 12 December 2006
8. Barba Navaretti, G. and A. Venables, 2004, Multinational Firms in the World Economy, Princeton University Press, New Jersey
9. Beata K. Smarzynska, The Composition of Foreign Direct Investment and Protection of Intellectual Property Rights - Evidence from Transition Economies, The World Bank, Development Research Group, February 2002
10. Salvador Barrios, Foreign Direct Investment and Productivity Spillovers, Evidence from the Spanish Experience, FEDEA, 2000
11. Blomström M., Globerman S., Kokko A. The Determinants of Host Country Spillovers from Foreign Direct Investment: Review and Synthesis of the Literature, Stockholm School of Economics, 1999
12. Blomström M. Kokko A. Regional integration and foreign direct investment : a conceptual framework and three cases, The World Bank, 1997
13. Bruce A. Blonigen A Review of the Empirical Literature on FDI Determinants, University of Oregon and NBER, April 2005
14. Robert Lensink and Oliver Morrissey, FOREIGN DIRECT INVESTMENT: FLOWS, VOLATILITY AND GROWTH, 2001
15. Markusen, James R. (1997) "Trade Versus Investment Liberalization," NBER Working Paper No. 6231.
16. Kinoshita, Yuko, Firm Size and Determinants of Foreign Direct Investment (December 1998). CERGE-EI Working Paper No. 135. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=154611> or doi:10.2139/ssrn.154611

17. Sjöholm F., Productivity Growth in Indonesia: The Role of Regional Characteristics and Direct Foreign Investment, University of Chicago Press, Journal Economic Development and Cultural Change, 1999.
18. Nicholas G. Carr Does IT Matter? Information Technology and the Corrosion of Competitive Advantage, Harvard Business Press 2004
19. Görg, H. and E. Strobl, 2001, Multinational companies and productivity spillovers: A meta-analysis, The Economic Journal, vol. 111, no. 475, pp. F723dF739.Taymaz et. al. 2004
20. Dunning, John H. (2001) “The Eclectic (OLI) Paradigm of International Production: Past, Present and Future,” International Journal of Economics and Business, 8(2): 173-90.
21. Aitken, B. and A. E. Harrison (1999), “Do Domestic Firms Benefit from Direct Foreign Investment?,” American Economic Review, 89, 605-618.Gurg and Strobl (2001).
22. Djankov, S. and B. Hoekman, 2000, Foreign investment and productivity growth in Czech, enterprises, World Bank Economic Review, vol. 14, no. 1, pp. 49d64.
23. Yudaeva, K., K. Kozlov, N. Melentjeva and N. Ponomareva, 2003, Does foreign ownership matter? The Russian experience, Economics of Transition, vol. 11, no. 3, pp. 383d409.

Lali Khurtsia

Academical Doctor of economics

REVIEW OF FDI THEORIES

Summary

There are numerous literatures published about foreign investments; consequently complete review of the literatures is practically impossible. Author tried to introduce the theoretical opinions according to Foreign Direct Investment theory. The review focuses on the spillover effect in the related spheres of entrepreneur activities. Given analysis of FDI's influence effect in negative and positive context upon economic sectors of the host country.

In spite of specific attractiveness of FDI, economic significance of those may be assessed in different ways. On one hand, inflow of direct foreign investments to the country will support to decrease of the level of shortage in domestic resources, development of new standards of business making and new technologies and on the other hand foreign investments may significantly limit local production, though such limitation is short term and it may be erased in the conditions of relevant appropriate policy.

საერთაშორისო ურთიერთობები

David Aptsiauri

Doctor of Economics,

Professor of International Black Sea University

GEORGIA - EUROPEAN UNION COOPERATION IN ENERGY SECURITY

(This Article Was Read by the Author in May, 2010 at Malmo University Sweden)

It is well-known, that energy security has always been vital for stable functioning of economy and sustainable development at national, regional and global levels. At present energy policy as never before retains its importance not for economic growth only. It determines the updated international and national agenda of cooperation, future architecture of international affairs. We also can witness the other trend – the process of so called „politisation„ of the energy policy , an increase of its political dimension. These developments promote tensions in international relations and create disbalance between producers, consumers and transit providers of energy resources. In parallel, the demand on energy in the world, including the European market, is steadily increasing, that forces all the players to narrow the gaps and promote the result oriented on fair collaboration.

The jump of the world prices on oil and gas market and necessity to explore the renewable sources of energy present extra motivation for common consensus and expanding the cooperation. But the major question is in which direction the modern energy policy will be developed in the nearest run – bringing stability or new risks?

- The countries of South Caucasus are important participants of the international Agenda of cooperation in energy security. All three countries of the region present various capacities in energy sector: Azerbaijan (producer), Georgia (transit and consumption), Armenia (consumption). South Caucasus is the key area for the passage of the oil and gas from Eastern to the Western marketplaces forming of strategically significant East-West energy corridor.
- During last years Georgia has taken its own place and function in the regional collaboration in energy sector. In this regard the European Community, the USA , international institutions and other partners starting from the beginning of 90 s have been cementing a solid infrastructure of this industry.

But first some basic facts and information about Georgia's energy resources as well as the content of its energy strategy

GEORGIA'S ENERGY RESOURCES AND PRESENT ENERGY STRATEGY

- The energy sector of Georgia consists of a set of hydro and thermal power plants. But country is well - recognized mostly by its hydro resources reserves. Only 18% of these resources are currently explored. It is a home of some large hydro power plants of regional importance like Inguri plant bordering Abkhazia, one of the separatist regions of Georgia.
- In soviet past Georgia was a part of the common energy supply of the former USSR and, after the break down of this country and energy system, had passed a hard time of restoring the ability to function. The policy of diversity and close cooperation with international community was chosen in this respect.
- Georgia s attractiveness is connected with its specific role as the major transit route for the energy resources from the East to the West, including the European marketplaces and further distances. Its unique strategic location with the ports on the

Black Sea , the shortest, effective and currently much better secured, as many experts admit, transport corridor puts the country in the center of cooperation with the European Community and other partners.

- Georgia is important player for its partners in Caucasus. For oil and gas rich Azerbaijan is the most commercially profitable and secure transit provider of energy resources, for land locked Armenia territory of Georgia is the only best route to receive a gas to meet the local market demand. In addition, Georgia also presents the optimal transit option to the West for the countries of Caspian Sea basin.
- In regional context of cooperation Georgia exposed the reputation as a reliable partner. By the end of 90 s the oil pipeline Baku-Tbilisi i- Supsa (Black Sea terminal) has been activated and nowadays operates at full strength despite a lot of turmoil in the recent years. We can consider it as the first successful international energy project in Caucasus and the wider region. This fact shows that the region is on the way of real integration into the European and global system of energy cooperation. The further projects like Baku-Tbilisi - Ceyhan (oil pipeline) and Baku-Tbilisi-Erzurum (natural gas pipeline) have put Georgia on large-scale regional platform.
- Better management, restructuring of the industry and effective cooperation with the EU, US and other partners have substantially increased the capacity of electricity supply for domestic and external needs. As to many experts observations, this part in energy package is one of the most cost-effective one. At present Georgia can afford even to export of a portion of its electricity to the neighboring area, including such large markets as Turkey and Russia.
- Sharp downsizing of the corruption in electricity supply of the country alongside with huge increase of consumer collections to the budget (around 70-80%) has advanced Georgia in all post soviet space.
- Georgia is the only own needed gas resources lack country in the region that has avoided the consequences of 2009 January gas crisis in the region.
- Stability of the energy sector of Georgia is mainly secured by 5 year agreement (up to 2014) with the neighboring Azerbaijan on natural gas supply and 20 years duration agreement on supply from the other gas field in Azerbaijan – Shakh-Deniz. Azerbaijan remains a standpoint partner for Georgia in energy resources transit and consumption providing the stabile national development. The total amount of azer-investments in energy sector reached 700 million US Dollars. The new liquid natural gas storage is planned to be constructed in Eastern part of Georgia with the storage capacity equal to more then half of yearly consumption of the Georgian market needs.
- Georgia has good opportunity to be a part of the EU approved natural gas supply project - NABUCCO linking the Eastern and European consumer spaces.
- Azerbaijan-Georgia-Romania liquid natural gas supply project currently is in the Agenda.
- Georgia also becomes one of the most commercially profitable partners of Turkey in delivering electricity to rapidly growing consuming market of this country. A number of hydro power plants are under construction in Adjara Black Sea region bordering Turkey in this respect.

LIST OF OIL AND NATURAL GAS INTERNATIONAL PIPELINES CROSSING GEORGIA

1. BAKU-TBILISI-SUPSA (to Turkey and Europe by tankers) oil pipeline – functioning.
2. BAKU-TBILISI-CEYHAN,(to Turkey and further) Main export oil pipeline – functioning.

3. TBILISI-BAKU-ERZURUM (to Turkey) South Caucasian gas pipeline – functioning.
4. RUSSIA-GEORGIA-ARMENIA North-South natural gas pipeline (up to Armenia) functioning.
5. NABUCCO natural gas pipeline from Azerbaijan via Georgia up to Europe – under consideration.
6. ODESSA-BRODI(from Azerbaijan via Georgia and Ukraine to Europe) oil pipeline - under Consideration.
7. Caspian Pipeline System (from Caspian basin via Georgia to Europe)oil pipeline – under consideration.

BRIEF BACKGROUND OF GEORGIA - EU COOPERATION IN ENERGY

- In the beginning of cooperation the energy issue was not a key element of the agenda.
- From mid of 90 s the European Community had increased its interest towards energy security.
enhancement with the adoption by the European Commission of well known „Green Paper,, document - towards a European strategy for the security of energy supply.
- The oil and natural rich Caspian Basin was considered as an important part of the mentioned new energy strategy with Georgia the major transit provider of the energy resources to the Europe. But the contribution of the EU was limited by technical assistance in harmonization of the law regulations of energy trade and transit, as well as the rehabilitation of the transport network of the countries of South Caucasus and Central Asia through TRACEKA and INOGATE programs.
- But a bulk of responsibility for investments in this sector and real activation of the regional scale energy projects (Baku-Tbilisi –Supsa and Baku-Tbilisi - Ceyhan oil pipelines) was shared by the United States of America and the countries of the region – Turkey, Azerbaijan and Georgia. We should admit ,that unlike the EU limited by Russia s factor, the political blessing in combination with good calculation of commercial reliability and effective partnership sponsored by the United States opened the door for first large scale projects in conflict-torn area of Caucasus.
- Later the changing external environment (rise of prices on oil, Russia s offensive energy strategy, climate change problems and need for renewable sources) forces the EU to make substantial corrections in its energy agend.
- The mentioned corrections have been reflected in the 2004 New Neighborhood Policy where the new agenda in energy security had been approved and considered as one of the priorities.

The mutual cooperation covered the following fields:

- Rehabilitation of energy sector
- Adaption of the energy policy of the counties of former soviet space to the EU energy internal market standards, the improvement of the energy network, promotion of the renewable sources of energy supply, enhancement of the collaboration of the Black and Caspian Seas countries in energy.
- Three primer areas of the EU-Georgia cooperation in energy:
 - a) Harmonization of the laws regulating the energy policy
 - b) Development of the domestic infrastructure of Georgia in order to enforce the security component
 - c) Effective exploration of the east-west transport corridor aimed at enhancing of the European energy security
 - d) The projects of TRACEKA and INOGATE have been utilized as the core instruments to provide the mentioned policy

- In 2004 the so called Baku Initiative made further steps proposing the strategy of integration of the markets of the Black and Caspian basins into common European energy market, including a new and extremely important element – encouragement of mutual investments in the sector.
- The 2009 Eastern Partnership Program included the energy security as a standpoint in its economic block of four platform program. It consists:
 - of mutual energy support and security mechanisms,
 - modernization of partner's energy policies and legislation,
 - interconnected and diversified energy market, and diversification of supply and transit routes,
 - promotion of regional electricity markets,
 - energy efficiency and renewables,
 - development of Southern energy corridor (NABUCCO and other projects),
 - cooperation with the Energy Charter and other related structures.

UPDATED REALITIES IN THE REGION: NEW RISKS OR STILL OPPORTUNITIES IN THE CONTEXT OF GEORGIA - EU ENERGY COOPERATION ? GEORGIA

- The country's national energy strategy is based on the principle of diversity, flexibility and alternate options policy as non alternate response to the cooperation in energy security including equal rights for all players – producers, consumers and transit providers. This principle, to our regret, does not work properly due to lack of balance and consensus among international , including the European partners.
- Georgia's major motivation of closer partnership with the European Community is primarily based on the growing demand of the European market in energy (by 2050 the dependence on Russian supply should clime up to 70%) and rich capacity of the Caspian basin. This situation puts the EU and Georgia in mutually beneficial position and increases the interest of European partners towards sustainable collaboration and their political involvement in the resolution of the conflicts in the region. Georgia receives additional recognition as European country and European partner. On top, the increase of the volumes of the transported energy via Georgia territory contributes to more revenues to the national budget and contributes to the energy security.
- If in case of 90 s successful international oil and gas projects with Georgia's participation we witnessed the constructive role of mainly politically motivated decisions (the key role of the United States) today the political dimension in some countries (Russian Federation) energy policy evidently prevails and brings not only discrimination of the rights but it can be considered as the instrument of reversing Georgia and others back to the past.
- The recent trends in Russian-Ukrainian and Russian-Turkish relations (discount based tariffs on Russian origin oil and gas and other privileges), attempts to spread the same liberal price policy on Azerbaijan narrow Georgian chances in future.
- Russia also tries to promote the energy programs, without Georgia's transit participation, including the blockade of the project NABUCCO. In addition the extra supply opportunities from Kazakh and Turkmen fields are limited due to control of the pipelines infrastructure by the Russian Federation.
- Under the mentioned circumstances the prospects for large regional energy projects with Georgia's involvement are uncertain for the nearest run and the priorities will remain the following ones: further entering the growing Turkish market by export of electricity and developing of the local energy network at the expense of strategic cooperation with Azerbaijan and other partners on natural gas. The agenda of

partnership with the EU is still substantial one, but is likely to be continued in the framework of technical, institutional and legal support of the sector's development.

- Georgia will continue the cooperation on energy alongside with current agenda (NABUCCO) also with the projects on bi and trilateral basis (cooperation with Azerbaijan and Romania on liquid natural gas storage).

EUROPEAN UNION

- Despite some reshaping of its policy in direction of more substantial participation in East-West energy projects with the countries of Black Sea and Caspian basins, at present the EU has made a stoppage and seems to try once again to limit itself by technical involvement in the Common Energy Agenda with Georgia and other partners.
- Current situation has, in our opinion, some reasons:
 - a) New wave of Russia's energy offensive in the region focusing on Turkey and Ukraine, the increase of their role in Russian sponsored regional energy projects. This trend needs reevaluation of the situation and elaboration of the adequate response from Brussels.
 - b) Lack of consensus among the EU members on common energy strategy towards Russia and promotion of bilateral EU-Russia scheme of cooperation, that is not effective in terms of long term strategy.
 - c) Less prospects for Turkey to join the European Union in the nearest predictable run has forced it to accelerate the full-fledged, even strategic, partnership with Russia on energy issues. This partnership might be not sustainable one, but it definitely changes the balance in the region in favor of traditionally powerful players and decreasing the influence of the United States and the EU.
 - d) High demand of the growing market of China and other countries of Far East, that puts the oil and gas producing countries of Caspian Basin in a difficult situation in terms of the relocation of natural resources between the Eastern and the Western needs. If we add the specific interest of Russia to be a part (and currently it participates in a new agenda of cooperation with China) of closer partnership with the emerging Asian markets, it gives more clarity on the issue.
 - e) Critical financial situation in Euro zone and continuing negative impact of the 2008 global financial crisis curb new investments in energy sector despite its vital strategic importance for the Alliance.
 - f) General uncertainty of the future political and economic environment in the region. The Alliance still considers the region's transport network as an area of high risk of operation particularly after the 2008 August tragic events in South Ossetia, Georgia.

LITERATURE

1. „Eastern Partnership: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Brussels, 3 December, 2008, pp. 6-10
2. European Union and Georgia: current issues and prospects for the future - „European Integration series”, Georgian Foundation for Strategic and International Studies, Tbilisi 2009 pp12-25
3. European Union and Georgia: current issues and prospects for the future - „European integration series”, Georgian Foundation for Strategic and International Studies, Tbilisi, 2007 pp.67-85

დავით აფციაური
ეკონომიკის დოქტორი,
შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი

**საქართველოსა და ევროკავშირის თანამშრომლობა ენერჯო
უსაფრთხოებაში**

(ეს მოხსენება ავტორმა 2010 წლის მაისში წაიკითხა შევედეთში, მალმოს უნივერსიტეტში)

პუბლიკაციაში განხილული ენერჯეტიკის დარგში საქართველოსა და ევროკავშირის თანამშრომლობის მნიშვნელოვანი საკითხები, ბოლო ტენდენციები და მოვლენები.

ცალკეული ყურადღება დაეთმო საქართველოს ენერჯეტიკული კომპლექსის განვითარების დღევანდელ მდგომარეობას და დარგის შემდგომი მოდერნიზაციის პერსპექტივებს, ევროკავშირის როლს ამ პროცესში.

ავტორი ცდილობს, საქართველოსა და ევროკავშირის თანამშრომლობის მოკლე ანალიზი გააკეთოს სამხრეთ კავკასიის რეგიონული პრობლემების ჭრილში, თუ რამდენად ემსახურება ეს რეგიონის შემდგომ განვითარებას ან ახალი საფრთხეების ნიადაგს თუ წარმოადგენს.

გამოკვეთილია აგრეთვე ენერჯეტიკის დარგში ევროკავშირის სტრატეგიის ძირითადი ელემენტები საქართველოს და სამხრეთ კავკასიის რეგიონის მიმართებაში, მათ შორის “აღმოსავლეთის პარტნიორობის” პროგრამის თანამშრომლობის ფარგლებში.

გეოპოლიტიკური ვაჭრობის როლი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში

XX საუკუნის 80-იან წლებამდე საერთაშორისო ურთიერთობები წარმოდგენილი იყო ბიპოლარული სტრუქტურითა და იდეოლოგიათა დაპირისპირებით. აღნიშნული პერიოდის შემდგომ, სიღრმისეულ ცვლილებათა შედეგად, მოიშალა ბიპოლარულობა და საერთაშორისო წესრიგის განმსაზღვრელ ერთ-ერთ პარამეტრად ეკონომიკა იქნა აღიარებული. სახელმწიფოს ეკონომიკური განვითარების დონე სულ უფრო მეტად ხდება დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად შეუძლია მათ, შეუქმნან სივრცე გლობალური სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის უახლეს ტენდენციებს, ქვეყნის შიგნით არსებული რეალური პირობების გათვალისწინებით შეუთავსონ ის ეროვნულ ცნობიერებას, ინტერესებსა და ტრადიციებს. ამ ამოცანის გადაწყვეტა, თავის მხრივ, მოითხოვს სახელმწიფოთა სტრატეგიული განვითარების ახალი კონცეფციის დამუშავებას. განსაკუთრებით აქტუალურია ეს პრობლემა ახლად ჩამოყალიბებული დამოუკიდებელი სახელმწიფოებისათვის, რომლებიც დიდი ხნის მანძილზე მოწყვეტილნი იყვნენ შრომის საერთაშორისო დანაწილების სისტემისაგან და ასცდნენ მსოფლიო მეურნეობის განვითარების მაგისტრალურ ხაზს.

ეკონომიკური პროცესების განვითარებაში გეოპოლიტიკური ფაქტორის როლი ისე მნიშვნელოვანი არასოდეს ყოფილა, როგორც დღეს. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია იგი განვიხილოთ, როგორც აქტიური სტრატეგია, რომელსაც, შესატყვისი პოზიტიური შედეგების მიღების მიზნით, სახელმწიფოები გლობალური მასშტაბით იყენებენ რაციონალური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში.

მსოფლიოში მიმდინარე გეოსტრატეგიული ხასიათის მოვლენებმა არსებითად შეცვალა როგორც მსოფლიოს გეოპოლიტიკური სტრუქტურა, ისე საერთაშორისო ურთიერთობათა შინაარსი. მსოფლიო ეკონომიკა ტრანსფორმირდება მისი თანამედროვე განვითარების ტენდენციებიდან გამომდინარე, რაც აისახება როგორც ცალკეული ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონეზე, ისე ეროვნულ ეკონომიკათა ურთიერთობის ხასიათსა და ფორმებზე. ამ ცვლილებათა საფუძველი გეოპოლიტიკური ფაქტორია, რომლის ზემოქმედება ეკონომიკურ განვითარებაზე სულ უფრო ფართო მასშტაბებს იძენს. მსოფლიოში ეკონომიკის გლობალიზაციას ფაქტორთა სამი ძირითადი ჯგუფი განაპირობებს: ა) გეოპოლიტიკური, ბ) ეკონომიკური, გ) ტექნიკური. მათ შორის პროცესის დაჩქარებაში გადამწყვეტი როლი გეოპოლიტიკურმა ფაქტორმა შეასრულა. გლობალიზაცია მსოფლიო მეურნეობის ერთიანი სისტემის ფორმირების საფუძველი გახდა, რაც ბიპოლარული სტრუქტურის მოშლამ განაპირობა. გეოპოლიტიკური ფაქტორის ზემოქმედებით წარმოიქმნება გეოეკონომიკური სივრცე, რომელიც გლობალურ სისტემაში ქვეყნებს შორის ურთიერთთანამშრომლობის ახალი არეალია. იგი ამარტივებს მსოფლიო ეკონომიკაში ქვეყნის ჩართვის პროცესს, რომლის საკმარისი პირობა შეიძლება იყოს ეროვნული ეკონომიკის რომელიმე სტრუქტურული დანაყოფის მონაწილეობა ინტერნაციონალიზებულ კვლავწარმოების ციკლში.

დღევანდელი მსოფლიოს ტექნოლოგიური და ეკონომიკური განვითარების ცენტრებს შორის მიმდინარეობს გეოეკონომიკური შეჯიბრი, რომლის მიზანია თითოეული ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის განმტკიცება რეგიონში და მთლიანად მსოფლიო ბაზარზე. ამ მიზნით აქტიურდება თანამშრომლობა სხვადასხვა ფორმით და შესაბამისად ძლიერდება რეგიონალიზაციის ტენდენცია. აშშ ცდი-

ლობს, განამტკიცოს რეგიონული თანამშრომლობა ამერიკის კონტინენტზე და გეგმავს ჩრდ. ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის ზონის („ნაფტა“-ს) გაფართოებას ალიასკიდან ცეცხლოვან მიწამდე, ხოლო საბოლოოდ საერთო ბაზრის შექმნას. ასევე საინტერესო ტენდენციაა აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების ჩართვა ევროკავშირში. რეგიონალიზაციის პროცესი ძლიერდება აზია-წყნარი ოკეანის არეალშიც, სადაც ბოლო წლებია იაპონიის პოზიციები შესუსტდა და გამოჩნდა ახალი ლიდერი – ჩინეთი. ტრადიციული ფასეულობების წინ წამოწევამ დააჩქარა რეგიონის ქვეყნების დაახლოება – სამხ. აღმ. აზიის სახელმწიფოთა ასოციაცია „ასეანი“ და აზია-წყნარი ოკეანის ეკონომიკური თანამშრომლობა. ეკონომიკური ინტერესები თანამედროვე ეკონომიკური სისტემების მოძრაობა-განვითარების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს მსოფლიოს ქვეყნებთან ყოველმხრივი ურთიერთსასარგებლო თანამშრომლობა, საერთაშორისო ორგანიზაციებთან კავშირების განმტკიცება, შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში აქტიური ჩართვა და მსოფლიო ბაზარზე ადგილის დამკვიდრება. ამ მხრივ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში (მსო) გაწევრიანება, რამაც ქვეყანას საერთაშორისო ბიზნესურთიერთობათა და სავაჭრო კავშირების გაფართოების შესაძლებლობა მისცა. ამასთან ერთად, ქვეყნის წინაშე დადგა მრავალი ნეგატიური მოვლენის (კორუფცია, საბაჟო კანონმდებლობის სრულყოფა, შიდა ბაზრის განვითარება და სხვ.) დაძლევა, საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და ევროკავშირის რეკომენდაციების გათვალისწინება.

დღეისათვის ნებისმიერი ქვეყნის, მათ შორის საქართველოს ეკონომიკის სწრაფი და დინამიური განვითარებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საბაზრო მექანიზმის ღრმა ანალიზს და დემოკრატიული პროცესების, სახელმწიფო მართვის, საკადრო პოლიტიკის სრულყოფის გაცნობიერებას. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარებას არა მხოლოდ წმინდა შიდა ეკონომიკური მნიშვნელობა აქვს, არამედ ითვალისწინებს ახალი ეკონომიკური ფუნქციის შექმნით მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანას მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში. ამ საკვანძო ამოცანის გადაწყვეტაში საგულისხმოა აღმოსავლეთ-დასავლეთის „ერთიანი ენერგეტიკული დერეფნის“ დამაკავშირებელი „სამხრეთ კავკასიური მილსადენის სისტემის“ პროექტის რეალიზაცია, რომლის ორივე ობიექტი „ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ძირითადი საექსპორტო ნავთობსადენი“ და „ბაქო-თბილისი-ერზერუმის სამხრეთ კავკასიური გაზსადენის სისტემა“ „შაჰდენიზის გაზსადენი“ საქართველოს ტერიტორიაზე გადის.

რაციონალური სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღება იქნება მნიშვნელოვანი მომენტი ინვესტიციური გარემოსა და ინვესტიციების მოზიდვის, მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობის, სავადასახადო სისტემის სრულყოფისათვის, რაც არსებითად განსაზღვრავს ერთიან ეკონომიკურ პროცესს, მის არსს. ეს კი უნდა აისახოს არა მხოლოდ ეკონომიკური ზრდის ტემპების დაჩქარებაში, არამედ მის ახალ ხარისხშიც, რომელიც მიიღწევა წარმოების ინტენსიფიკაციით, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვით, ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნით, მართვის გაუმჯობესებით, შრომისა და წარმოების ახალი ორგანიზაციული ფორმების დანერგვით და სხვ.

დღეს საქართველოში სხვადასხვა სფეროში ჯერ კიდევ ბევრია გასაკეთებელი, მათ შორის საგარეო ურთიერთობებში. აშკარად გამოვლინდა კარდინალურ ღონისძიებათა გატარების აუცილებლობა ეკონომიკური თანამშრომლობის, კერძოდ კი სავაჭრის, ენერჯის, ნედლეულის, ტექნოლოგიების ურთიერთმიწოდების გადიდების საქმეში. დღის წესრიგში დადგა მეგობარ ქვეყნებთან წარმოების პერსპექტიული სახეობების ერთობლივი განვითარებისათვის

ძალებისა და საშუალებების გაერთიანება. ეროვნული წარმოების ჩარჩოებში ამ ამოცანის წარმატებით შესრულება შეზღუდულია. საჭიროა ეკონომიკური პოლიტიკის ინტენსიური წარმართვა მსოფლიო ბაზარზე დამკვიდრებისათვის. ეკონომიკური თანამშრომლობის პროგრამამ მძლავრი იმპულსი უნდა მისცეს საქართველოსა და მეგობარი ქვეყნების თანმიმდევრული განვითარების ობიექტური მოთხოვნების წარმოქმნას.

ნებისმიერი ქვეყანა საერთაშორისო არენაზე საკუთარი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე მოქმედებს, გამონაკლისი არც საქართველოა. მრავალგანზომილებიან მსოფლიოში აუცილებელია საკუთარი ადგილის პოვნა არა მარტო ეროვნული სტრატეგიული მიზნების რეალიზაციის აუცილებლობით, არამედ პარტნიორებთან ერთად ურთიერთსარგებლობის პრინციპით გეოეკონომიკურ და გეოპოლიტიკურ სივრცეში დამკვიდრებისათვის, რაც მის ადგილსა და როლს განსაზღვრავს მსოფლიო მეურნეობაში.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შემდეგი პრიორიტეტების გამოყოფა:

1. საერთაშორისო ურთიერთობებში ქვეყნის აქტიური და სრულფასოვანი მონაწილეობა;
2. საქართველო გეოგრაფიულად შემადგენელია კავკასიის რთული გეოპოლიტიკური სივრცისა, რომელიც ყოველთვის მსოფლიო ყურადღების ცენტრშია. აქედან გამომდინარე, სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს რეგიონსა და ქვეყანაში სტაბილური და უსაფრთხო გარემოს ფორმირებას;
3. მსოფლიო ბაზარზე სასურველი სეგმენტის მოძებნა, დამკვიდრება, ეროვნული ეკონომიკის ინტერესების დაცვა და საერთაშორისო ბიზნესში აქტიური ჩართულობა, ეროვნული ბაზრის, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური ინსტიტუტის დაცვა, მისი გააქტიურება, როგორც ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელოვანი ფაქტორისა;
4. საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობის, როგორც სტრატეგიული რესურსის გონივრული გამოყენება. სტრატეგიული, პოლიტიკური და ეკონომიკური ფუნქციის შენარჩუნება;
5. მსოფლიო მეურნეობის განვითარების ძირითადი ტენდენციების გათვალისწინება. ქვეყნის ეროვნულ-ისტორიული თავისებურებებიდან გამომდინარე, რაციონალური საშინაო და საგარეო პოლიტიკური კურსის განსაზღვრა. განვითარების ეკონომიკური მოდელის ჩამოყალიბება, სადაც გათვალისწინებული უნდა იყოს სხვა ქვეყნების გამოცდილება და ქართული ტრადიციებისა და ცნობიერების თვითმყოფადობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მექვაბიშვილი ე., სახელმწიფო და ეკონომიკა, თბ., 1995.
2. პაპავა ვ., პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა, თბ., 2002.
3. ჯოლია გ., საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობები, თბ., 1998.
4. Натров Н.А., Геополитика. М., 2002.
5. Druker P. Management challenges for the 21st century; New-York 1999.

Giga Maisuradze

Academic doctor of Economics

**THE ROLE OF GEOPOLITICAL FACTOR'S IN THE DEVELOPMENT
COUNTRY'S ECONOMY**

Summary

There are discussed different aspects of geopolitics and its role of country's development, given description innovative economic and important market principles foreign economic relations etc. That is why all the countries in the world need to have some policy and strategy of economic development in and out of country. Possible approaches (priorities) and strategy are outlined to the future development of the territorial social-economic system.

Berulava George

D.Sc. (Econ), Professor

*P. Gugushvili Institute of Economics,
Sokhumi State University*

THE DETERMINANTS OF HOUSEHOLD LABOR SUPPLY: EVIDENCE FROM GEORGIA¹⁹

ABSTRACT. This article aims to shed light on the determinants of household labor supply decisions in Georgia by applying collective labour supply model. In this study we: perform household-level analysis of labour supply in Georgia; explore the efficiency of the collective labour supply model in transition economy context; estimate the sensitivity of household member's supply for the own and partner's wages, as well as for non-labour income; evaluate the impact of various socio-demographic variables on household's labor supply decisions; provide theoretical support for elaboration of the relevant labour market and public policies.

1. Introduction.

The purpose of this paper is to study the determinants of household labour supply decisions in Georgia. Despite its importance, to the moment there are only few empirical studies of labor supply behavior in Georgia. The existing labor market studies provide understanding of the channels through which economic growth in transition affects labor markets and living standards [25, 35]; describe labor market profiles and states such as are unemployment, employment, self-employment and labor force participation and etc. [8]; give some knowledge of the factors that influence labor mobility [9]. However, the factors that determine household labor supply behavior in Georgia, which are important for designing of efficient labour market policies, remain relatively unstudied. This article aims to shed light on this issue by testing of the relevancy of alternative (unitary and collective) labour supply models on the Georgian household data.

The paper proceeds as follows. Section 2 examines existing literature and theoretical framework in collective household labour supply field of study. Further on the base of literature review the research hypothesis is formulated. In section 3 we turn to a discussion of the research methodology, including description of econometric model, variables and estimation techniques. The fourth section provides analysis of the study results. The final remarks are presented in section 5.

¹⁹ This project (No. R09-5691) was supported by the Economics Education and Research Consortium with funds provided by the Global Development Network and the Government of Sweden.

The research has been also supported by the Ministry of the Education and Culture of Autonomous Republic of Abkhazia.

ეს კვლევა (No. R09-5691) დაფინანსებული იყო ეკონომიკური კვლევების და განათლების კონსორციუმის მიერ, გლობალური განვითარების ქსელის და შვედეთის მთავრობის ფონდების გამოყენებით.

ასევე, ეს კვლევა დაფინანსებული იყო აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლებისა და კულტურის სამინისტროს მიერ.

2. Literature Review and Theoretical Framework.

The traditional approach of household labour supply decision-making (known also as “unitary” model) treats household as a basic decision unit and assumes that each of household members maximizes his unique utility function under a budget constraint.

In particular, within unitary household labour supply model, household preferences are described by unique, well-behaved utility function U [26]:

$$\begin{aligned} \max_{[c^1, c^2, h^1, h^2]} U &= \tilde{U}(c^1, c^2, h^1, h^2) & (1) \\ \text{subject to} & \\ w_1 h^1 + w_2 h^2 + y_1 + y_2 &\geq c^1 + c^2, \end{aligned}$$

In this framework, for individual household member $I (i=1,2)$: c^i - reflects consumption of a private Hicksian good whose price is set to unity; and h^i - denotes individual i 's labour supply. Household member i 's wage rate and non-labour income are defined respectively by w_i and y_i .

The utility function \tilde{U} is increasing in consumption (c^1 and c^2), decreasing in hours of work supplied to the labour market (h^1 and h^2), strictly quasi-concave and twice differentiable in its arguments. Applying Hicks' composite good theorem and assuming that household's utility function depends on aggregate consumption ($c = c^1 + c^2$) the household behavior can be represented as a result of the following maximization problem subject to the household budget constraint:

$$\begin{aligned} \max_{[c, h^1, h^2]} U &= U(c, h^1, h^2) & (2) \\ \text{subject to} & \\ w_1 h^1 + w_2 h^2 + y_1 + y_2 &\geq c, \end{aligned}$$

The solutions of the problem (2) for h^1 and h^2 , can take the form of the following labour supply functions:

$$h^1(w_1, w_2, y_1, y_2) = H^1(w_1, w_2, y) \quad (3)$$

and

$$h^2(w_1, w_2, y_1, y_2) = H^2(w_1, w_2, y) \quad (4)$$

where y is a total non-labor income ($y=y_1+y_2$). However, to be the interior solution of (2) h^1 and h^2 must satisfy two set of restrictions: *distribution factor independence (income pooling)* and *symmetry* and *positive definiteness of Slutsky matrix* restrictions.

The unitary model requires that labour supplies are independent from any distribution factor (DFI). That is the labour supply decisions depend only on individual preference factors, on prices and total expenditure; and no distribution factor influences the outcome. A particular variant of DFI is income pooling restriction. According to income pooling restriction only the level of total household non-labour income (y) effects the labour supply decisions, while its distribution across household members doesn't matter:

$$h_{y1}^1 = h_{y2}^1 \quad \text{and} \quad h_{y2}^2 = h_{y1}^2 \quad (5)$$

The Slutsky matrix restrictions are given by the following expressions:

Symmetry restriction:

$$S_{12} = S_{21} \quad (6)$$

Positive semi-definiteness:

$$S_{ii} \geq 0, \quad i = 1, 2 \quad (7a)$$

$$S_{11}S_{22} - S_{12}^2 \geq 0, \quad (7b)$$

where $S_{ij} = h_{w_j}^i - h^j h_y^i$ ($i = 1, 2; j = 1, 2$), is the compensated wage effect on hours of labour supply. In empirical part of this study, the consistency of unitary model will be checked by testing DFI hypotheses²⁰.

However, the “unitary” model of household behavior has been criticized on several grounds. In particular, in a number of empirical studies the main theoretical implications and restrictions of the “unitary” model such as homogeneity, symmetry and negative semi-definiteness of the Slutsky matrix as well as ‘income pooling hypothesis’ have been rejected by the data [12,13, 26, 30].

Nowadays, the collective approach to household behavior (an alternative to the unitary model) is more popular in economic literature [2]. The collective labour supply model proposed by Chiappori [18, 19] is based on two fundamental assumptions: each member of the household is characterized by specific preferences and decisions result in Pareto-efficient outcomes. These theoretical assumptions provide a sufficient basis for the elaboration of testable assumptions on household members’ labour behavior. A number of empirical tests based on the data from developed countries have proved the advantage of collective over unitary models in describing household labor supply decisions [7, 15, 24, 26, 32, 33, 34].

For instance, Fortin and Lacroix [26] tested simultaneously the unitary and collective household labor supply models within a structural framework. The results of this study reject the income pooling hypothesis of the unitary model and provide support for the collective labour supply model for all age groups with no pre-school children. Similarly, Vermeulen [33] empirically evaluated two competing labour supply models based on Dutch micro-data. According his results the unitary model cannot be rejected for male and female singles, while it is rejected for a sample of couples. At the same time the alternative collective model cannot be rejected for the same sample. The latter allows for identification of individual preferences and an intra-household sharing rule, which in turn, can be used as a basis for welfare economic policy evaluations.

Chiappori, Fortin and Lacroix [20] extended the collective household model by introducing “distribution factors”: the sex ratio in the marriage market and the rules governing divorce. They find that ‘Pareto-efficiency’ and ‘cross-derivative’ restrictions implied by collective model are not rejected. Below, for the sake of our study we summarize the main aspects of this theoretical framework.

In particular, within this theoretical framework, preferences of individual household member I ($i=1,2$) are represented by the following direct utility function: $U^i(1-h^i, c^i, 1-h^2, c^2, z)$. Here, h^i is individual i 's labour supply (with $0 \leq h^i \leq 1$); c^i denotes consumption of a private Hicksian good whose price is set to unity; and z represents a K -vector of preference factors (age, education, number of children and etc.). Let's denote wage rates of household members, household non-labour income and vector of distribution factors by respectively w_1, w_2, y and s .

²⁰ The system of equations employed in empirical part of this study, however, doesn't allow to test Slutsky matrix restrictions. These restrictions impose severe unrealistic constraints on behavior (Chiappori, Fortin and Lacroix, 2002). In particular, the symmetry of the Slutsky matrix requires that each labor supply depends only on own wage rate and on preference factor.

Assuming that allocation of consumption and leisure under collective framework are Pareto-efficient, the collective household model can be described as follows. For any given (w_1, w_2, y, z, s) there exist a welfare weight $\mu(w_1, w_2, y, z, s)$, with μ belonging to $[0,1]$, such that (h^i, c^i) is a solution to the program [20]:

$$\begin{aligned} & \max_{[h^1, h^2, c^1, c^2]} \mu U^1 + (1 - \mu)U^2 & (8) \\ & \text{subject to} \\ & w_1 h^1 + w_2 h^2 + y \geq c^1 + c^2, \\ & 0 \leq h^i \leq 1, i = 1, 2 \end{aligned}$$

It is assumed that function μ is continuously differentiable in its arguments. The general preferences are usually restricted to be *egoistic* or *caring* [6]. When these preference restrictions are imposed, the Pareto-efficient household allocation program (8) is equivalent to the existence of a function $\phi(w_1, w_2, y, z, s)$ such that (h^i, c^i) is a solution to the following program ($i=1,2$):

$$\begin{aligned} & \max_{[h^i, c^i]} U^i(1 - h^i, c^i, z)^2 & (9) \\ & \text{subject to} \\ & w_i h^i + \phi^i \geq c^i, \\ & 0 \leq h^i \leq 1, \end{aligned}$$

where, $\phi^1 = \phi$ and $\phi^2 = y - \phi$. The function ϕ called as the *sharing rule*, describes the way in which non-labor income is allocated among family members. Under the given assumptions, the household allocation problem is considered as a two-stage process: first, non-labor income is allocated between household members according to the sharing rule, and then each member separately chooses a labor supply (and private consumption) in a way that maximizes their individual welfare, subject to the corresponding budget constraint.

Consequently labour supply equations can be defined as follows:

$$h^1 = H^1(w_1, \phi(w_1, w_2, y, s, z), z) \quad (10)$$

and

$$h^2 = H^2(w_2, y - \phi(w_1, w_2, y, s, z), z) \quad (11)$$

Chiappori, Fortin and Lacroix [20] proved that particular structure of above equations imposes testable restrictions of the collective model on observed labour supply behavior, which allows recovering the sharing rule ϕ up to additional constant.

Though, the efficiency of collective labour supply framework in determining the household behavior in developed countries has been proved many times, there is only scant number of papers studying the efficiency of this model in transition economies [10, 27]. In this project, we are going to fill this gap by performing study of this collective labour supply framework in the context of Georgia. This study will provide empirical evidence on the effects of own and partner wages, household income, distribution factors, individual and household characteristics on household labour supply in the socio-economic context of transition economy.

Based upon findings of previous research discussed in literature review, we formulate the main **Research Hypotheses** as follows:

H1: The collective labour supply model represents a relevant framework for describing the household behavior in transition economies context.

3. Research Methodology.

This section discusses the following issues: data base description, formulation of econometric model, hypothesis testing and estimation issues.

Data Description. The main source of the data for the research is the unique micro-data obtained as a result of nationally representative Generations and Gender Survey (GGS). In Georgia this survey was conducted by the Georgian Centre of Population Research in 2006 in frame of international “Generations and Gender Programme” coordinated by UNECE²¹. The data was collected by means of personal interviewing. The sample was drawn on the base of specially organized in 2005 micro-census of population residing in 425 randomly chosen census units of Georgian population census of 2002. The survey employed two-stage cluster design of sampling, when at the first stage of sampling procedure were chosen clusters, and at the second- individuals for interview. (See [3] for more detailed description of the sampling procedure). The sample size comprises 10,000 respondents aged from 18 to 79 years, among those 64% has partner in the household. The key advantage of the GGS data base for our research is that it contains exhaustive information on partners, including information on their demographics, labour market behavior, incomes and etc. Since the objective of our study is collective household labour supply decisions, we limit the sample to couples living together in which both spouses work. The sample is further restricted to eliminate the missing-variable observation. This gives us the final sample sizes of 846 households.

Econometric Model. In order to estimate and test the collective model discussed in previous section (equations 10 and 11), we follow the Chiappori, Fortin and Lacroix [20] approach and use semilog functional form to define the labour supply equations:

$$h^1 = a_0 + a_1 \log w_1 + a_2 \log w_2 + a_3 y + a_4 \log w_1 \log w_2 + a_5' s + a_6' z \quad (12)$$

and

$$h^2 = b_0 + b_1 \log w_1 + b_2 \log w_2 + b_3 y + b_4 \log w_1 \log w_2 + b_5' s + b_6' z \quad (13)$$

where, a_i and b_i 's are parameters to be estimated;

h^i , w_i and y – are respectively working hours, hourly wages for respondent and his/her partner ($i=1,2$), and non-labour income. The GGS questionnaire²² contains relevant questions that allow us to construct these variables. In particular, *working hours* are measured as a number of hours per week that individual normally work including overtime. *Hourly wage* is calculated as the ratio of monthly net wages and four times weekly working hours, including overtime. It should be mentioned that in this study we use approximate range of the payments as the measure of monthly net wages. Non-labour income is calculated as a difference between total household income and the sum of wage incomes of both spouses. Total household income is also measured by approximate range of the payments.

s - a vector of distribution factor, in this study, comprises from three variables that reflect decision-making process within the household. These are: the difference in education; male's wage rate as a fraction of the sum of the wage rates of both spouses; and a dummy

²¹ <http://www.unece.org/ead/pau/ggp/Welcome.html>

²² http://www.unece.org/pau/_docs/ggp/GGP_QuestW1Core.pdf

variable indicating whether the individuals are legally married [21, 33, 11]. It should be mentioned that in construction of difference in education variable we follow Crespo [21] approach, which proved to be a valid one. In particular, we distinguish between three levels of education: Edu-1- primary and lower secondary education; Edu-2 –secondary education; Edu-3 – tertiary education.

All three factors reflect the role of relative bargaining power of men and women within the household and have relative marginal effects on income distribution and working hours supply.

\mathbf{z} – is a vector of socio-demographic variables, including age, age square, number of children less than 6 years old, number of children of 7-14 years old.

Hypotheses Testing. To test validity of unitary and collective labour supply models, following Chiappori, Fortin and Lacroix [20], we derive a set of restrictions from the system (12) and (13). In particular, to check the adequacy of unitary model we test the null hypothesis on non-existence of distribution factors (DFI):

$$a_5 = b_5 = 0 \quad (14a)$$

The appropriateness of the collective model is checked, by testing the validity of Pareto efficiency restriction and cross-derivative condition:

$$\frac{b_{51}}{a_{51}} = \frac{b_{52}}{a_{52}} = \frac{b_{53}}{a_{53}} \quad (14b)$$

and

$$\frac{b_4}{a_4} = \frac{b_{51}}{a_{51}} \quad (14c)$$

Estimation. The Generalized Method of Moments continuously updated estimator (GMM CUE) [29] and Seemingly Unrelated Regression Estimation (SURE) [36] are used to estimate labour supply equations (12) and (13). Generally, the GMM is an efficient estimation method under the presence of heteroskedasticity of unknown form in the errors [22, 20]. The GMM CUE estimator, in particular, generates efficient coefficient estimates in the presence of the deviations from *i.i.d.*²³ disturbances and performs better than other GMM estimators in the presence of weak instruments [5, 28]. The SURE model, in turn, takes into account potential disturbance correlation between partner equations and allows for asymptotically efficient estimates [36].

The important econometric problem in this study is the potential endogeneity of wages. This problem could arise due to so-called division bias issue (since in this study wages are calculated as the ratio of monthly labour income and monthly hours of work) and possible errors in hourly wage rates computation. To deal with this issue, following the results of existing studies [10, 14, 20, 24, 26, 32, 33, 34] we instrument wages using the following instrumental variables: education level, size of settlement, regional wage and unemployment rates, interaction of educational level with regional wage and unemployment rates. We assume that education level is not correlated with error term in labour supply equations. This assumption was adhered in other similar studies [14, 16, 20, 23, 24, 33]. Since the growth of wage rates along the life cycle is a function of education, the education is appropriate

²³ independent and identically distributed

instrument for [24]. We also think that such variables as size of settlement, regional wage and unemployment rates have influence on the wage earnings and the same time they are not correlated with the error term in structural equation. Additionally cross-terms of education with regional wage and unemployment rates are used as excluded instruments in the study. The validity of these instruments is tested with the Hansen-Sargan test of overidentifying restrictions. Unfortunately due to limitation of GGS data set, we cannot employ in this study such important wage instruments as working experience, tenure and parents’ education level.

4. Empirical Results.

In this section we describe the empirical results of the study. First, the problem of the instruments’ quality is analyzed. Further, we discuss the results from estimation of labour supply equation. Finally, the tests of the restrictions imposed by unitary and collective supply models are performed.

Analysis of the quality of the instruments. Analysis of the instruments’ quality involves testing of their relevancy and validity [4]. The relevant instruments must be highly correlated with the endogenous variables, while valid instruments must be orthogonal to the errors. In this study the Sargan-Hansen test of overidentifying restrictions is used to test validity of instruments. The joint null hypothesis is that the instruments are valid instruments, i.e., uncorrelated with the error term, and that the excluded instruments are correctly excluded from the estimated equation. According to table 1, the Sargan-J statistic does not reject the overidentifying restrictions at any standard significance level, in all equations. This condition confirms the validity of instruments and the consistency of parameter estimates.

The instruments’ relevancy is checked using First –Stage F-statistic test of weak instruments and two statistics that provide weak-instrument robust inference for testing the significance of the endogenous regressors in the structural equation. These are the Anderson-Rubin test [1] and closely related Stock-Wright S statistic [31]. Both tests are robust to the presence of weak instruments. The values of First –Stage F-statistic presented in Table 1 show that the null hypotheses of weak instruments is rejected for all equations. The null hypothesis of the zero value coefficients of endogenous regressors in the structural equation tested by Anderson-Rubin and Stock-Wright S statistic is also rejected for male and female labour supply equations for both countries. Taking into account the fact that the overidentifying restrictions are valid these test statistics per se reject the null hypotheses that the coefficients of the excluded instruments are jointly equal to zero.

Table 1. Test statistics for instrumental variables.

Test Statistics	Men	Women
Hansen/Sargan J statistics (p-value)	5.35 (0.91)	6.18 (0.86)
Anderson-Rubin Wald test F (p-value)	2.38 (0.0029)	3.26 (0.0000)
Anderson-Rubin Wald test Chi-sq (p-value)	34.34 (0.0018)	47.00 (0.0000)
Stock-Wright S statistic Chi-sq (p-value)	33.16 (0.0027)	44.79 (0.0000)
First-Stage F-statistic (p-value)		
<i>Log_wage_male</i>	5.43 (0.000)	5.32 (0.000)
<i>Log_wage_female</i>	3.67 (0.000)	3.94 (0.000)
<i>Log_wage_male*Log_wage_female</i>	2.72 (0.000)	2.80 (0.000)

To summarize, both relevancy and validity of instruments are satisfied, and thus estimations of wage variables are consistent.

Results from estimation of labour supply equation. In this study we apply two techniques to estimate household labors supply equations: the GMM continuously updated

estimator and seemingly unrelated regression estimation (SURE). The results of these estimations for unrestricted household labour supply model are presented in table 2.

First of all, it's worth to mention that the effect of own and partners wage parameters are significant at 5% level and have expected signs in all equations. According to our parameter estimates in GMM model, a 1% increase in the own wage rate increases labour supply by 0.19 and 0.26 hours per month for men and women respectively. On the contrary, the one percent increase in the partner's wage reduces labour supply for men and women correspondingly by 0.37 and 0.22 hours per month. In the SURE model the size of effects of these variables are generally smaller as compared to GMM model.

Table 2. Estimation Results for Unrestricted Household Labour Supply model.

Variable	GMM		3SLS-SURE	
	Men	Women	Men	Women
<i>Dependent variable: Weekly working hours.</i>				
Log_wage_male	19.48** (9.136)	-22.46** (8.90)	11.06*** (.8716)	-12.70*** (.8298)
Log_wage_female	-36.95*** (11.87)	26.03** (11.23)	-16.63*** (.8698)	8.743*** (.8266)
Log_wage_male*	-13.42** (6.591)	-9.493 (6.175)	1.433*** (.4441)	2911.9 (.42559)
Log_wage_female				
Non-Labour Income	-.0004 (.0004)	-.0002 (.0004)	.00012 (.00025)	.0001 (.0002)
Age	.9861 (.9744)	.9225 (.9739)	1.194*** (.3804)	.9931*** (.3453)
Age Square	-.0086 (.0099)	-.0073 (.0108)	-.0137*** (.0039)	-.0120*** (.0039)
Number of children less than 6 years old	4.519** (2.164)	1.824 (2.103)	3.376*** (.9267)	1.528* (.8849)
Number of children of 7-14 years old	-2.591 (1.725)	-1.587 (1.725)	-1.013 (.6861)	-.6228 (.6547)
Fraction of males wage rate	-.2035 (.4148)	-.4596 (.4079)	-54.12*** (3.845)	59.35*** (3.656)
Married	.7690 (3.872)	.2366 (3.831)	3.296** (1.632)	1.959 (1.566)
Difference in Education level_1 (basis for comparison)	-	-	-	-
Difference in Education level_2	27.50 (38.69)	29.21 (37.96)	8.560 (15.36)	4.965 (14.59)
Difference in Education level_3	52.69 (52.86)	9.398 (52.12)	46.68** (21.56)	.1352 (20.50)
Difference in Education level_4	25.76 (38.54)	24.01 (37.83)	6.883 (15.31)	3.665 (14.55)
Difference in Education level_5	22.78 (38.09)	35.08 (37.42)	6.699 (15.31)	5.811 (14.55)
Difference in Education level_6	dropped	dropped	dropped	dropped
Difference in Education level_7	20.24 (38.27)	26.77 (37.60)	8.548 (15.36)	4.052 (14.60)
Difference in Education level_8	dropped	dropped	dropped	dropped

Difference in Education level_9	dropped	dropped	dropped	dropped
<i>F-statistic (p-value)</i>	1.51 (.0955)	1.80 (.0298)	-	-
<i>R-square</i>	-	-	.3449	.3224
<i>Chi-sq (p value)</i>	-	-	443.632 (.0000)	398.90 (.0000)
<i>Sample size</i>	846	846	846	846

Note: standard errors in brackets; *** -significant at 1% level; **-significant at 5% level; * - significant at 10% level.

In GMM and SURE models the parameters of cross-wage terms are of the same sign and are significant only in men equations correspondingly at 5% and 1% level. Not like in other transition economy studies of collective labour supply [10], the effect of cross-term for men is higher than for women, indicating that men decision to supply labour is more strongly influenced by changes in partners wage income. In this study we failed to find any significant effect of non-labour income on labour supply decisions for both partners.

The effect of the most individual characteristics on working hours is insignificant in GMM model. Only number of children less than 6 years old has positive effect (significant at 5% level) on men’s working hours. In SURE model age and age square are significant at 1% level and have proper signs in all equations, whereas the influence of number of children less than 6 years old is significant only for men.

In contradiction to the theory in GMM model distribution factors have the same signs but no one of these variables has statistically significant effect on labour supply. Moreover, some of the dummies reflecting educational differences between spouses are dropped out due to collinearities. In the SURE model the fraction of males wage rate has very strong distributional impact (significant at 1% level) on working hours of both men and women, whereas formal marriage is significant at 5 percent level for men. All other distributional factors are statistically insignificant.

In general, the size of effects of explicative variables is higher in GMM equations as compared to SURE model. However, for the SURE model more estimated parameters are found to be significant. The better explanatory power of the SURE model as compared to GMM approach in detecting significance of the independent variables’ effect can be explained by the better performance of the former model in situation of unobserved heterogeneities between error terms in partner equations.

We think that the failure to find statistically significant effects of some individual characteristics and distribution factors in estimated models can be explained by multicollinearity problem. However, another explanation of low statistical significance of distribution factors as well as incorrect signs could be non-relevancy of collective model of labour supply in Georgian context. We will test this issue in the next section.

Test of the Unitary and Collective Models. Based on the empirical results reported in Table 2 for the unrestricted household labour supply model, we perform test of the adequacy of unitary and collective models.

To verify the validity of unitary model, we test the null hypothesis that the impact of distribution factors is jointly equal to zero (14a). We also test two restrictions of collective model: Pareto-efficiency restriction (14b) and equality of marginal effects of wage cross-term

condition (14c). Under the null hypotheses these restrictions are satisfied. The results of these tests are presented in table 3.

The Wald test rejects the null hypothesis of the non-existence of distribution factors at 1% significance level. This means that distribution factors affects significantly labour supplies of partners and that unitary model doesn't adequately describe the household labour supply behavior.

Table 3. Results of tests on Unitary and Collective model restrictions.

	chi-sq	Degrees of freedom	p-value
Georgia			
Test on unitary model (Wald test on distribution factors)	1164.12	14	0.0000
Test on collective model (Wald test on Pareto efficiency)	5.42	1	0.0199
Test on collective model (Wald test on cross-term conditions)	5.26	1	0.0218

The tests of the restrictions of the collective model, however, shows that the use of collective model in Georgian context cannot be supported by the data. The Pareto efficiency restriction and the cross-term condition are rejected at 5% significance level.

To summarize, Georgian household labour behavior can be adequately described neither by unitary model nor by collective model. Similar to the results for Spain [21], Georgian households labour decisions are consistent with some kind of non-unitary model in which distribution factors does matter. To say distinctly, according to data household outcomes for Georgian sample are not Pareto efficient and thus collective framework is no more a relevant model for a description of household labour supply decisions. However, there are variables that have some impact on the power distribution between partners and thus they can influence household labour supply decisions.

5. Conclusions.

To our best knowledge, this paper is the first attempt of a study of unitary and collective household labour supply models Georgia. Using data from Generations and Gender Survey (GGS) and theoretical framework developed by Chiappori et al. [20], we tested parametric restrictions imposed by two alternative models on Georgian household data set. The main policy implication for Georgia from this study suggests that further reduction in marginal tax rates could potentially stimulate labour supply, especially for women. Though the collective model has been rejected by Georgian data, the distribution factor does matter in household decision making process. Thus, policymakers must take into account not only the direct effect of the tax or labour policy on labour supply of each partner, but also consider the indirect effects of taxes through distributional factors.

Generally, we failed to prove the main **Research Hypothesis** (H1) of this study that collective model is appropriate tool for describing household labour supply in transition economy context. On the whole, the results of this study contradict the findings of previous studies of collective household framework in transition economies [10, 27]. We think that one of the reasons that we failed to prove the efficiency of collective labour supply model for Georgia is a relatively small sample size. To test the restrictions of traditional collective framework, we had to reduce a sample size to couples where both partners do work, to avoid the corner solution. This forced us to reduce the sample from 6422 to 846 observations. Thus consideration of non-participants for the collective labour supply model represents a promising direction for further research.

LITERATURE

1. Anderson, T. W., and H. Rubin. (1949). “Estimation of the parameters of a single equation in a complete system of stochastic equations.” *Annals of Mathematical Statistics*, 20: pp. 46–63.
2. Apps P, Rees R (1988). “Taxation and the household”. *Journal of Public Economics*, 35(3):355–369
3. Badurashvili, I.; Cheishvili, R.; Kapanadze, E.; Tsiklauri, S. & Sirbiladze, M. (2008), Gender relations in modern Georgian society, United Nations Population Fund, Georgian Centre of Population Research.
4. Baum, C. F., M. E. Schaffer, and S. Stillman. (2003). “Instrumental variables and GMM: Estimation and testing.” *Stata Journal* 3: 1–31.
5. Baum, C. F., M. E. Schaffer, and S. Stillman. (2007). “Enhanced routines for instrumental variables/GMM estimation and testing.” *Stata Journal* 667: 1–38.
6. Becker, Gary S. (1991). *A Treatise on the Family*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press,
7. Beninger Denis, François Laisney and Miriam Beblo (2007). “Welfare analysis of a tax reform for Germany: a comparison of the unitary and collective models of household labour supply.” *Journal of Political Economy*, 20, 869–893
8. Bernabè Sabine (2002). *A Profile of Labour Market in Georgia*. Report, State Department Statistics of Georgia, UNDP, ILO. Tbilisi.
9. Bernabè Sabine and Marco Stampini (2008). “Labour Mobility during Transition: Evidence from Georgia,” LICOS Discussion Papers № 206.
10. Bielenka Ganna (2008). “Labour Market Participation in Ukraine as a Household Conditions,” Master Thesis, National University “Kyiv-Mohyla Academy”
11. Bloemen H. (2010). “Income Taxation in an Empirical Collective Household Labour Supply Model with Discrete Hours,” *Tinbergen Institute Discussion Paper*, TI 2010-010/3, VU University of Amsterdam, and Tinbergen Institute.
12. Blundell R, Meghir C (1986), “Selection criteria for a microeconomic model of labour supply.” *Journal of Applied Econometric* , 1, 55–80
13. Blundell R, Walker I (1986), “A life-cycle consistent empirical model of family labour supply using cross-section data.” *Review of Economic Studies*, 53, 539–558
14. Blundell R., A. Duncan, and C. Meghir (1998). “Estimating Labor Supply Responses Using Tax Reforms.” *Econometrica* 66(4):827-61.
15. Blundell R., P.-A. Chiappori, T. Magnac and C. Meghir (2007). “Collective Labour Supply: Heterogeneity and Nonparticipation”, *Review of Economic Studies*. 74, 417-455.
16. Bourguignon F. and T. Magnac (1990). “Labor Supply and Taxation in France.” *The Journal of Human Resources* 25(3):358-89.
17. Chiappori P-A (1997), “Introducing household production in collective models of labor supply”. *Journal of Political Economy*, 105,191–209
18. Chiappori, P.-A. (1988). “Rational Household Labor Supply”, *Econometrica*, 56, 63-89.
19. Chiappori, P.-A. (1992). “Collective Labor Supply and Welfare”, *Journal of Political Economy*, 100, 437-67.
20. Chiappori, P.-A. ,Fortin, Bernard and Lacroix, Guy (2002), “Marriage Market, Divorce Legislation, and Household Labor Supply.” *Journal of Political Economy*, vol.10, no. 1, 37-72.
21. Crespo, Laura. (2005). “Estimation and Testing of Household Labor Supply Models: Evidence from Spain,” Working Papers. Serie AD 2005-03, Instituto Valenciano de Investigaciones Económicas, S.A. (Ivie).
22. Davidson, Russell, and MacKinnon, James G. *Estimation and Inference in Econometrics*. Oxford: Oxford Univ. Press, 1993.
23. Donni O (2003), “Collective household labor supply: non-participation and income taxation.” *Journal of Public Economics*, 87, 1179–1198

24. Donni Oliver and Nicolas Moreau (2007). “Collective labor Supply: A single-Equation Model and Some Evidence from French Data”. *The Journal of Human Resources*, XLII, 214-246.
25. Dourglshvili, N. (1997). “Social Change and the Georgia Family.” UNDP Discussion Paper Series. Tbilisi, UNDP.
26. Fortin, Bernard and Lacroix, Guy (1997), “A Test of Neoclassical and Collective Models of Household Labor Supply”, *Economic Journal*, 107, 933-955.
27. Haan P. and Myck M. (2008). “Multi-Family Households in a Labour Supply Model: A Calibration Method with Application to Poland,” IZA Discussion paper № 3611.
28. Hahn, J., J. Hausman, and G. Kuersteiner. (2004). “Estimation with weak instruments: Accuracy of higher-order bias and MSE approximations.” *Econometrics Journal* 7(1): 272–306.
29. Hansen, L., J. Heaton, and A. Yaron. (1996). “Finite sample properties of some alternative GMM estimators.” *Journal of Business and Economic Statistics*, 14(3): 262–280.
30. Lundberg S. (1988), “Labor supply of husbands and wives: a simultaneous equations approach.” *Review of Economics and Statistics*, 70, 224–235
31. Stock, J. H., and J. H. Wright. (2000). “GMM with Weak Identification.” *Econometrica*, 68(5): pp. 1055–1096.
32. Vermeulen F. (2002), “Collective household models: principles and main results.” *Journal of Economic Surveys*, 16, 533–564
33. Vermeulen, F. (2005). “And the winner is ... an empirical evaluation of unitary and collective labour supply models”. *Empirical Economics*, 30, 711–734.
34. Vermeulen, F. (2006). “A collective model for female labour with non-participation and taxation”. *Journal of Population Economics*, 19, 99–118.
35. Yemtsov Ruslan (2001). “Labor Markets, Inequality and Poverty in Georgia” IZA Discussion Paper, No. 251, January.
36. Zellner A. (1962). “An efficient method of estimating seemingly unrelated regressions and tests for aggregation bias”. *Journal of American Statistical Association*. 57: 348-68.

გიორგი ბერულავა
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შინამეურნეობების მიერ შრომის მიწოდების დეტერმინანტები საქართველოს მაბალითზე

სტატიის მიზანია საქართველოში შინამეურნეობების მიერ შრომის მიწოდების გადაწყვეტილების მიღების დეტერმინანტების შესწავლა შრომის კოლექტიური მიწოდების მოდელის გამოყენებით. აღნიშნული კვლევის კონკრეტული მიზნებია:

საქართველოში შრომის მიწოდების ანალიზის განხორციელება შინამეურნეობრივ დონეზე; შრომის კოლექტიური მიწოდების მოდელის ეფექტურობის შესწავლა გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნის კონტექსტში; შინამეურნეობის წევრის საკუთარი და პარტნიორის ხელფასის, აგრეთვე არაშრომითი შემოსავლის მიმართ მგრძობიანობის შეფასება; შინამეურნეობრივი შრომის მიწოდების შესახებ გადაწყვეტილებებზე სხვადასხვა სოციო-დემოგრაფიული მახასიათებლების გავლენის შეფასება; შრომითი ბაზრისა და სახელმწიფო პოლიტიკის შესახებ პოლიტიკური დებატების ხელშეწყობა.

მაბისტრანტებისა და დოქტორანტების სამეცნიერო ნაშრომები

გიორგი აბაშიშვილი
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

კონფლიქტების გადაწყვეტის ეკონომიკური პოლიტიკის საკითხები

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოს, როგორც დამოუკიდებელ სახელმწიფოს, გაუჩნდა შანსი, შეერთებოდა მსოფლიო თანამეგობრობას. შანსი მეტ-ნაკლები წარმატებით რეალიზდა, თუმცა მნიშვნელოვანი დანაკარგებით საქართველოსათვის, იგულისხმება ორი კონფლიქტური რეგიონის – აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის/სამხრეთ ოსეთის პრობლემატიკა.

კონფლიქტურ რეგიონებში არსებული ვითარება მუდმივად ცვალებადი იყო. აღნიშნულ რეგიონებს 2008 წლამდე მსოფლიოს არც ერთი სახელმწიფო არ აღიარებდა, თუმცა 2008 წლის შემდეგ სახელმწიფოთა ძალიან მცირე ჯგუფის მიერ, მაგრამ მაინც, მოხდა მათი აღიარება.

კონფლიქტური რეგიონები დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან დღემდე, საქართველოს ეკონომიკას სხვადასხვა ტიპის პრობლემებს უქმნიდა და ამჟამადც უქმნის.

ეკონომიკური თვალსაზრისით უმთავრესი პრობლემა – ქვეყნის ეკონომიკური საზღვრების დაუცველობა, ძირითადად, 2004 წლამდე იდგა, ეს იყო კონტრაბანდული ვაჭრობის გარანტია, რომელიც შიდა ბაზარს სრულიად დაუცველს ხდიდა და მნიშვნელოვნად უწყობდა ხელს ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების ზრდას, რომელიც, თავის მხრივ, პირდაპირ კავშირში იყო სხვადასხვა ტიპის კორუფციულ გარიგებებთან. ამასთან, იყო ბიზნესის კრიმინალიზაციის მაგალითები. კონტრაბანდული ვაჭრობის აღმოფხვრა შესაძლებელი გახდა მას შემდეგ, რაც 2004 წელს მოხდა ცხინვალთან მდებარე ე.წ. ერგნეთის ბაზრობის დახურვა. თუმცა, თუ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ქართულ ბაზარზე კონტრაბანდული პროდუქცია თითქმის არ ხვდება კონფლიქტური რეგიონების გავლით, იმავეს ვერ ვიტყვით, მაგალითად, ნარკოტიკებით ვაჭრობას ან ყალბი ვალუტის მიმოქცევაზე, რომლის პრეცედენტები ამჟამადაც შეინიშნება.

მეორე მნიშვნელოვანი პრობლემა დღემდე აქტუალურია. შიდა კონფლიქტებმა საცხოვრებლისა და შემოსავლის გარეშე დატოვა უამრავი ადამიანი. ქვეყანაში გაჩნდა იძულებით გადაადგილებულ პირთა დიდი ჯგუფი, რომელიც, ბუნებრივია, უამრავი სხვადასხვა ტიპის სოციალურ მხარდაჭერას საჭიროებდა და საჭიროებს. აღნიშნული ტიპის სოციალური მხარდაჭერა კი მნიშვნელოვან ფინანსურ და მატერიალურ სახსრებს მოითხოვს, რაც ასევე მნიშვნელოვნად აზარალებს არცთუ ისე დიდი შესაძლებლობების მქონე ქვეყნის ეკონომიკას.

მესამე ტიპის პრობლემა ეროვნული ვალუტის მიმოქცევის შეზღუდვას უკავშირდება. საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ეროვნული ვალუტის მიმოქცევის შეზღუდვა ეკონომიკის სრულფასოვან ფუნქციონირებას მნიშვნელოვან დარტყმას აყენებს.

მეოთხე სახის პრობლემა ეკონომიკურ სტაბილურობას უკავშირდება – უკონტროლო რეგიონების არსებობა და აღნიშნული რეგიონებიდან მომდინარე სხვადასხვა ტიპის ესკალაციების მუდმივი შიში, ზოგადად, ქვეყნის ეკონომიკას არცთუ ისე სტაბილურსა და მიმზიდველს ხდის როგორც უცხოური ინვესტიციების, ისე ტურისტებისათვის. სიტუაციას კიდევ უფრო ამძიმებს რუსული საოკუპაციო ჯარებისა და მძიმე შეიარაღების არსებობა კონფლიქტურ რეგიონებში, მათ შორის ძალიან ახლოს საქართველოს დედაქალაქთან.

კონფლიქტების მშვიდობიანი გზით მოგვარება გრძელვადიანი პროცესია და ამ პროცესში ეკონომიკურ და ბიზნესინტერესებს მნიშვნელოვანი როლის თამაში შეუძლია. არასერიოზული იქნება მსჯელობა, რომ მხოლოდ ამ ინტერესებით არის შესაძლებელი კონფლიქტების სრული მოგვარება, თუმცა, სოციალურ დონეზე ურთიერთობების მნიშვნელოვან გაუმჯობესებაში აღნიშნულ ინტერესებს, შესაძლოა, წამყვანი როლი დაეკისროს.

საქართველოს სახელმწიფოს გააჩნია იმის საკუთარი მაგალითი, თუ როგორ არის შესაძლებელი ეკონომიკური ინტერესებით, როგორც მინიმუმ, დიპლომატის უზრუნველყოფა მოსახლეობის დაპირისპირებულ მხარეებს შორის.

ურთიერთთანამშრომლობის პირველი მაგალითი – ერგნეთის ბაზრობა, თუმცა სრულიად უკანონო წარმონაქმნი, მაგრამ როგორც ცალკე აღებული ელემენტი, ეთნიკური ქართველებისა და ეთნიკური ოსების ურთიერთობაში თითქმის იდეალურ ფუნქციას ასრულებდა რამდენიმე წლის მანძილზე.

მეორე მაგალითი – ენგურჰესი – ადასტურებს, თუ როგორ არის შესაძლებელი დაპირისპირებულ მხარეებს შორის თითქმის უპრობლემო თანამშრომლობის უზრუნველყოფა საერთო ინტერესების გასატარებლად.

დღევანდელი ვითარებიდან გამომდინარე, საქართველოსა და დანარჩენ ორ კონფლიქტურ რეგიონს შორის არანაირი ტიპის ეკონომიკური ურთიერთობა არ არსებობს, თუმცა, ოფიციალურად თითქმის არც არსებობდა კონფლიქტების შემდგომ, ვინაიდან საქართველოს მხრიდან დეკლარირებული იყო აღნიშნული რეგიონების, ძირითადად, აფხაზეთის ეკონომიკური ბლოკადა.

უპირველეს ყოვლისა, ურთიერთთანამშრომლობის აღდგენის მიზნით უნდა გამოიკვეთოს გახსნილი ეკონომიკური თანამშრომლობის ნება ქართული მხარის მხრიდან. კერძოდ, უნდა გადაწყდეს სახელმწიფო დონეზე, რჩება კონფლიქტური რეგიონები ბლოკადის რეჟიმში, თუ იწყება მათთან ეკონომიკური თანამშრომლობა. იმ შემთხვევაში, თუ საქართველოს მხრიდან აღნიშნული რეგიონები დარჩება ბლოკადის რეჟიმში, ეს ამ რეგიონების კიდევ უფრო მეტად რუსეთთან ინტეგრაციას უზრუნველყოფს და კიდევ უფრო მეტად გახდის მათ ამ ქვეყანაზე დამოკიდებულებს მაშინ, როდესაც კონფლიქტური რეგიონების გახსნილობა საპირისპირო ეფექტის მატარებელი იქნება.

იმ დროს, როდესაც ორივე კონფლიქტური რეგიონი ესაზღვრება კონფლიქტის მთავარ ინსპირატორს, შეუძლებელია ვიფიქროთ ეკონომიკური ბლოკადის რეალურ ეფექტზე. იმ შემთხვევაში, თუ ეკონომიკური ბლოკადის სრული მოხსნის ნება არ იარსებებს, სწორი გადაწყვეტილება იქნება მისი ნაწილობრივი მოხსნის განხილვა მაინც და, ამავე დროს, ცალკეული ინიციატივების ხელშეწყობა და წახალისება.

მიუხედავად ყოველივე აღნიშნულისა, ნებისმიერი ტიპის ეკონომიკურ ურთიერთობებს არ შეიძლება სპონტანური ხასიათი მიეცეს ან მხოლოდ თვითდინებაზე იქნეს მიშვებული, პირიქით, ყველა აღნიშნული ტიპის ინიციატივა უნდა ჯდებოდეს სახელმწიფოს სტრატეგიაში, რომელიც შემუშავებული და განხორციელებული იქნება საქართველოს კონფლიქტურ რეგიონებთან მიმართებაში.

თუმცა, დღევანდელ ვითარებაში, საქართველოს კანონი ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ მნიშვნელოვნად აფერხებს სხვადასხვა ტიპის ეკონომიკური ტიპის ურთიერთობებს, რომლის დაწყებაც შეიძლება საქართველოსა და მის კონფლიქტურ რეგიონებს შორის, მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო სტრატეგია ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ, პირიქით, მხარს უჭერს ურთიერთობების განახლების შესაძლებლობას. ამიტომ, საჭიროა მეტი თანმიმდევრულობა სახელმწიფოს მხრიდან.

ვითარებას ართულებს ის გარემოებაც, რომ ორივე დასახელებული კონფლიქტური რეგიონი ოკუპირებულია რუსეთის მხრიდან, ამ დროს ძნელია

იფიქრო პირდაპირ კავშირებზე აღნიშნული რეგიონების დე-ფაქტო გადაწყვეტილებების მიმდებარეობა თუ ადგილობრივ ლიდერებთან. ასევე, შესაძლებელია შეიქმნას ვითარება, როდესაც ქართული მხარის ნებისმიერი ინიციატივა, რამდენადაც კარგი არ უნდა იყოს ის, პოლიტიკური კონიუნქტურის გამო მიუღებელი აღმოჩნდეს კონფლიქტურ რეგიონებში მცხოვრებთათვის. სწორედ ამის გამო, კარგი იქნება შუამავლად ან ინიციატორ მხარედ აღნიშნული ეკონომიკური ურთიერთობების აღდგენისა და მოგვარების საკითხში მოგვევლინოს საერთაშორისო თანამეგობრობა, მსხვილი დონორები.

პირველი ნაბიჯი – სპეციალური ეკონომიკური ზონის შექმნა (შესაძლებელია თავისუფალი სავაჭრო ზონის ჩამოყალიბება) იქნება ის საშუალება, რომელიც ხელს შეუწყობს გარკვეული გამყოფი ხაზებით დაშორებულ მოსახლეობას შორის ეკონომიკური ურთიერთობების აღდგენას, ვაჭრობის გაფართოებას. აღნიშნული მიმართულებით მრავალი ტექნიკური და სამართლებრივი სამუშაო იქნება შესასრულებელი. მაგალითად, აუცილებელია ლოგისტიკური პირობების უზრუნველყოფა, რათა მოსახლეობისათვის ადვილად ხელმისაწვდომი გახდეს სპეციალური ეკონომიკური ზონით სარგებლობა. ასევე, ძალიან მნიშვნელოვანი დეტალია სპეციალური ეკონომიკური ზონის მუდმივი მონიტორინგი, რათა ეს ტერიტორიები არ გადაიქცეს იარაღით ვაჭრობის, ნარკობიზნესის თუ ყალბი ვალუტის სერიოზულ წყაროდ. გეოგრაფიული თვალსაზრისით, სპეციალურმა ეკონომიკურმა ზონებმა შეიძლება დაიკავოს გალი-ზუგდიდის ტერიტორია აფხაზეთის მიმართულებით და ცხინვალი-გორის ტერიტორია ცხინვალის რეგიონის, ე.წ. სამხრეთ ოსეთის მიმართულებით. შეიძლება ითქვას, ეს სწორედ ის ტერიტორიული ერთეულებია, სადაც კონფლიქტის შემდგომ პერიოდში თითქმის ყოველთვის მიმდინარეობდა პირობითი საზღვრების ორივე მხარეს მცხოვრებთა შორის "თავისუფალი ვაჭრობა", თუმცა, ყოველგვარი სამართლებრივი და, ზოგადად, ლეგალური ჩარჩოების გარეშე.

მეორე ნაბიჯი ეკონომიკური ურთიერთობების აღდგენის მიმართულებით შესაძლებელია აფხაზეთთან სარკინიგზო მიმოსვლის აღდგენა იყოს, ვინაიდან, რკინიგზა საშუალებას მისცემს და დაჩქარებს ეკონომიკის ლეგალური სექტორის ამოქმედებას.

მესამე ნაბიჯი – ყველა იმ ბიზნესაქტივობის შესწავლა, რომელიც კონფლიქტის შემდგომ წარმოიქმნა და განვითარდა აღნიშნულ რეგიონებში. ამ მხრივ, უპირატესად, აფხაზეთია საინტერესო. აღნიშნული საქმიანობების შესწავლის შემდგომ კარგი იქნება მათთვის ისეთი ტიპის მხარდაჭერის შეთავაზება, რომელიც მათ ვიწრო ბიზნესინიციატივებს უფრო ფართო შესაძლებლობებს მისცემს.

მეოთხე ნაბიჯი კონფლიქტურ რეგიონებში მცხოვრებ ბიზნესმენტათვის სპეციალურ შეთავაზებას შეეხება. კერძოდ, კონფლიქტურ რეგიონებში მოქმედი ბიზნესმენტებისთვის, რომლებმაც, შესაძლოა, არ მოინდომონ სპეციალურ ეკონომიკურ ზონებში საქმიანობა, დასაშვებია შეთავაზებულ იქნეს წინადადება, რომელიც უზრუნველყოფს ამ რეგიონებში წარმოებული პროდუქციის მოხვედრას მსოფლიო ბაზარზე ზუსტად იმავე პირობებით, როგორც ეს შეეხება იმ პროდუქციას, რომელიც დანარჩენი საქართველოს ტერიტორიაზე იწარმოება. მაგალითად, აფხაზეთში კონფლიქტის შემდგომ წარმოქმნილ საწარმოში წარმოებულ პროდუქციას ექნება შანსი, საზღვარგარეთის ბაზრებზე გავიდეს, როგორც მსოფლიოს სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი ქვეყნის პროდუქცია, ანუ ყველა მნიშვნელოვანი ბარიერის გარეშე და სხვადასხვა შეღავათებით.

გრძელვადიან პერსპექტივაში, აღნიშნული ტიპის პროექტების თანდათანობით რეალიზება, პარალელურ რეჟიმში დღის წესრიგში დააყენებს საქართველოსა და კონფლიქტური რეგიონების საგადასახადო და საბაჟო სისტემების

უნიფიცირების საკითხს, გადასახადების ჰარმონიზაციის თემას, ყოველივე ეს კი გარკვეულ ნიადაგს მოამზადებს ერთობლივი საბაჟო-საგადასახადო სისტემის შექმნისა და ფუნქციონირებისათვის.

მჭიდრო ეკონომიკური ურთიერთობები, იქნება ეს სპეციალური ეკონომიკური ზონა, რკინიგზის აღდგენა, შეთავაზება ადგილობრივ საწარმოთა პროდუქციის საერთაშორისო ბაზრებზე გატანასთან დაკავშირებით, ავტომატურად მოითხოვს აღნიშნულ რეგიონებში როგორც დოლარის, ევროს, ასევე ლარის მიწოდებას, რაც ნაწილობრივ დღის წესრიგში დააყენებს ამ რეგიონებში საქართველოს კომერციული ბანკების ფილიალების გახსნას, როგორც მინიმუმ, სპეციალურ ეკონომიკურ ზონებში მაინც. ასევე, შესაძლებელია, მთელ რიგ შემთხვევებში საჭირო გახდეს ქართული კომერციული ბანკების პლასტიკური ბარათებით სარგებლობა. მით უმეტეს, რომ ეკონომიკურ ურთიერთობებში მყარ ვალუტას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს, ხოლო ამ მხრივ ქართულ ლარს გარკვეული უპირატესობები გააჩნია.

ძნელია მტკიცება, რომ ეკონომიკური ურთიერთობები თუ ბიზნესინიციატივები კონფლიქტების მოგვარების უალტერნატივო საშუალებაა, თუმცა, ასეთი ტიპის სხვადასხვა ინიციატივების განხორციელება მნიშვნელოვნად დაახლოებს ერთმანეთთან არა მხოლოდ კონფლიქტის ზონებსა და მის გარეთ მყოფ უბრალო მოქალაქეებს, არამედ ბიზნესელიტების წარმომადგენლებსა და ადგილობრივ ლიდერებს. ყოველივე ამან კი, შესაძლებელია, კარგი საფუძველი შექმნას და დადებითი როლი ითამაშოს პოლიტიკური მოლაპარაკებების პროცესში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Аспекты грузино-абхазского конфликта - №10– University of California, Irvine, 2005.
2. Аспекты грузино-абхазского конфликта - №11– University of California, Irvine, 2006.
3. Аспекты грузино-абхазского конфликта - №13– University of California, Irvine, 2007.
4. Аспекты грузино-абхазского конфликта - №14 – Hainrich Boell Foundation, Berlin, 2008.
5. План Аннана – Bergof Foundation for peace Support, Berlin, 2008.
6. “A Difficult Encounter – The Informal Georgian-Abkhazian Dialogue Process” – Oliver Wolleh, Berlin, 2006.

Giorgi Abashishvili

PhD Fellow of Ilia State University

THE ISSUES OF ECONOMIC POLICY OF CONFLICT SOLUTIONS

Summary

After the breakdown of the communist system, Georgia again received the chance to join the Commonwealth of Independent States and become the subject of law in international relations. The chance was realized more or less, though with significant losses. Georgia became a member of world community with lost territories and degraded economy.

One of the main reasons for difficult social-economic situation in Georgia is the existence of conflict regions. The conflicts in Apkhazeti and South Osseti caused significant damage to Georgia and considerably decreased its economic potential. These two regions, so called South Osseti and Apkhazeti, occupy 20% of Georgian territory and they practically became self-declared states. Prior to the war GDP was almost 1 billion dollars on this territories. Nowadays they are the main basis for conducting illegal activities and smuggling.

**ფინანსური ანგარიშგების როლი ეკონომიკურ
გადაწყვეტილებების მიღებაში**

საბაზარო ეკონომიკის პირობებში, როდესაც შემცირდა ცენტრალიზებული მართვის როლი და სახელმწიფოს მხრიდან ზეწოლა, საწარმოებმა იგრძინეს უფრო მეტი პასუხისმგებლობა და დამოუკიდებლობა სამეწარმეო საქმიანობასა და მის შედეგებზე. ფინანსური შედეგები და საწარმოში მომხდარი სამეურნეო ოპერაციები ასახვას პოულობს ფინანსურ ანგარიშგებაში. ფინანსური ანგარიშგების შედეგის საფუძველს კი წარმოადგენს საადრიცხვო ინფორმაცია, რომელიც მოიპოვება სამეურნეო ადრიცხვის, კერძოდ კი ბუღალტრული ადრიცხვის მეშვეობით.

ბუღალტრული ადრიცხვა ქმნის საინფორმაციო სისტემას ფირმის საქმიანობის შესახებ, იძლევა საშუალებას, განისაზღვროს მისი ქონება და მთლიანი კაპიტალი, შემოსავლები და ხარჯები, საბოლოო ფინანსური შედეგი. ბუღალტრული ადრიცხვის ინფორმაციული სისტემის ერთი ნაწილია ფინანსური ადრიცხვა, რომელშიც თავს იყრის ინფორმაცია საწარმოს მიმდინარე ხარჯებისა და შემოსავლების, დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების, ინვესტიციებისა და მათგან მიღებული შემოსავლების, დაფინანსების წყაროების მდგომარეობის შესახებ და ა.შ. სწორედ ფინანსური ადრიცხვის ინფორმაცია გამოიყენება ფინანსური ანგარიშგების შესადგენად.

ფინანსური ადრიცხვა სამეურნეო მოვლენების ჩაწერის, შეფასებისა და ფინანსურ ანგარიშგებაში განზოგადების საშუალებას იძლევა. ფინანსური ადრიცხვის ინფორმაცია ემყარება მხოლოდ ფაქტობრივ, რეალურ მონაცემებს, მას აქვს ობიექტური ხასიათი, რამდენადაც ეყრდნობა უკვე დასრულებულ ოპერაციებს.

ფინანსური ანგარიშგება წარმოადგენს საწარმოს რესურსების შეფასებისა და ანალიზის, შემოსავლების, ხარჯების და რისკების პროგნოზირების შესახებ ინფორმაციის წყაროს. ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის სტრუქტურულ საფუძველებში მითითებულია, რომ ფინანსური ანგარიშგების მიზანია საწარმოს ფინანსური მდგომარეობისა და მისი ცვლილებების, საწარმოს საქმიანობის შედეგებისა და ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ ინფორმაციის მიწოდება მომხმარებელთა ფართო წრისათვის მათ მიერ სწორი ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მისაღებად.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სამეურნეო სუბიექტების მუშაობის ეფექტიანობა მათი საბოლოო ფინანსური შედეგებით ფასდება. თუ საწარმოს ფინანსური მდგომარეობა კარგია, ეს იმას ნიშნავს, რომ მისი მდგომარეობა როგორც გარე, ისე შიდა ბაზარზე წარმატებულია. სწორედ ფინანსური ანგარიშგების მიზანია საწარმოს საქმიანობის შედეგების, ფინანსური მდგომარეობისა და მასში მომხდარი ცვლილებების შესახებ ინფორმაცია მიაწოდოს მომხმარებელთა ფართო ფენებს სწორი ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მისაღებად.

ფინანსური ანგარიშგების თითქმის ყველა მომხმარებელი ძირითადად დაინტერესებულია შემდეგი ტიპის ეკონომიკური გადაწყვეტილებებით: ინვესტირებული კაპიტალის გაყიდვა ან მისი დამატებით დაბანდება, საწარმოს ხელმძღვანელობის საქმიანობისა და პასუხისმგებლობის შეფასება, პერსონალის უზრუნველყოფა ხელფასითა და სხვადასხვა დახმარებებით, გასანაწილებელი მოგებისა და დივიდენდების განსაზღვრა, საგადასახადო პოლიტიკის

განსაზღვრა, გაცემული შესახებისა და სარგებლის დროული დაბრუნება. შესაბამისად ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის მომხმარებლებს მიეკუთვნება: არსებული და პოტენციური ინვესტორები, საწარმოს პერსონალი, კრედიტის გამცემი ორგანიზაციები, სავაჭრო კრედიტორები, მთავრობა და მისი უწყებები, საზოგადოება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება ვთქვათ, რომ ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებლები შეიძლება დავეთ:

➤ პირდაპირი ფინანსური ინტერესების მქონე მომხმარებლები: ინვესტორები, საკრედიტო ორგანიზაციები, საწარმოს პერსონალი.

➤ არაპირდაპირი ფინანსური ინტერესების მქონე მომხმარებლები: საგადასახადო სამსახური, სადაზღვევო კომპანიები, მომსახურე ბანკები.

➤ ფინანსურად დაუინტერესებელი მომხმარებლები: სტატისტიკის ორგანოები, საზოგადოება.

იმისათვის, რომ ფინანსურ ანგარიშგებაში ასახული ინფორმაცია სწორი ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღების საფუძველი გახდეს, მას უნდა ახასიათებდეს ისეთი ხარისხობრივი მაჩვენებლები, როგორცაა: აღქმადობა, შესაბამისობა, საიმედოობა, შესადარისობა.

მოკლე მიმოხილვის შემდეგ ჩვენ შევეცდებით უფრო ფართოდ გავშალთ ფინანსური ანგარიშგების არსი. ფინანსური ანგარიშგება მოიცავს: ბალანსს, მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებას, ანგარიშგებას საწარმოს საკუთარ კაპიტალში ცვლილებების შესახებ, ანგარიშგებას ფულადი საშუალებების მოძრაობის შესახებ, ახსნა-განმარტებით შენიშვნებს. თითოეული ეს ანგარიშგება მოიცავს დანარჩენებისაგან განსხვავებულ ინფორმაციას, მაგრამ ერთი დამოუკიდებელი მიზანი არც ერთ მათგანს არ გააჩნია და ცალ-ცალკე ვერც ერთი მათგანი ვერ იძლევა მომხმარებელთა კონკრეტული საინფორმაციო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების საშუალებას. თითოეული მათგანი ასახავს ერთი და იმავე სამეურნეო ოპერაციის სხვადასხვა ასპექტს და, შესაბამისად, ურთიერთდაკავშირებულნი არიან ერთმანეთთან.

ქვემოთ მოცემულია ფინანსურ ანგარიშგებაში შემავალი თითოეული კომპონენტის აღწერა და მნიშვნელობა კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღების პროცესში.

საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის შესახებ ინფორმაცია ძირითადად მოცემულია ბალანსში. მისი დანიშნულებაა საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის ასახვა დროის გარკვეულ მონაკვეთში.

ბუღალტრული ბალანსი გვიჩვენებს რა სახის ქონებას ფლობს საწარმო და რომელი წყაროებიდან არის ის ფორმირებული. აქედან გამომდინარე, ბალანსი იყოფა ორ ნაწილად. ერთი ასახავს საწარმოს აქტივებს (ეკონომიკურ რესურსებს), მეორე კი – ვალდებულებებისა და საკუთარი კაპიტალის ჯამს (ეკონომიკური რესურსების ფორმირების წყაროებს). ბალანსის ორივე ნაწილში ტოლფასი სიდიდეები თავსდება და ორმხრივობის პრინციპიდან გამომდინარე სრულდება შემდეგი ტოლობა:

$$\text{აქტივები} = \text{საკუთარი კაპიტალი} + \text{ვალდებულება}$$

ბალანსის შედგენისას აუცილებლად უნდა მიეთითოს დასახელება – ბალანსი, საწარმოს დასახელება, გამოყენებული ფულის ერთეული, ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა, მისამართი, საწარმოს საქმიანობის სახე. როგორც წესი, ბუღალტრული ბალანსი დგება დროის გარკვეული პერიოდის შემდეგ, ჩვეულებრივ 12 თვის შემდეგ და იგი ასახავს კონკრეტული თარიღისათვის რა რაოდენობის აქტივებს ფლობს საწარმო და რამდენია მისი საკუთარი კაპიტალი და ვალდებულება.

ბალანსში აქტივები წარმოდგენილია გრძელვადიანი და მოკლევადიანი აქტივების სახით. გრძელვადიანი აქტივების შემადგენლობაში შედის მატერიალური, არამატერიალური და გრძელვადიანი ფინანსური აქტივები. მიმდინარე აქტივები ბალანსში წარმოდგენილია ფულადი საშუალებებით, ანგარიშსწორების ანგარიშებზე არსებული თანხებით, სასაქონლო მატერიალური ფასეულობებით და ა.შ.

ვალდებულებები, აქტივების მსგავსად, დაყოფილია გრძელვადიან და მიმდინარე ვალდებულებებად. გრძელვადიან ვალდებულებებს მიეკუთვნება გრძელვადიანი სასესხო ვალდებულებები, გადავადებული გადასახადები და ა.შ. მოკლევადიანი ვალდებულებების შემადგენლობაში შედის მოკლევადიანი სასესხო ვალდებულებები, ვალდებულებები საწარმოს პერსონალის მიმართ, მოწოდებიდან და მომსახურებიდან წარმოქმნილი ვალდებულებები და ა.შ.

საკუთარი კაპიტალი განხილულია, როგორც საწარმოს ვალდებულებების დაფარვის შედეგად დარჩენილი აქტივების ნაწილი. ბალანსში ის წარმოდგენილია საწესდებო კაპიტალის, საემისიო კაპიტალის, სააქციო კაპიტალის სახით, გაუნაწილებელი მოგებით და ა.შ.

ბალანსში ასახული აქტივების, ვალდებულებების და საკუთარი კაპიტალის თითოეული ელემენტი წარმოადგენს ბალანსის მუხლს. მუხლების ჯამს ბალანსის თითოეულ ნაწილში ეწოდება ბალანსის ვალუტა, უფრო ხშირად კი ტოლობის ტერმინის აღსანიშნავად გამოიყენება სიტყვა ბალანსი.

ბალანსში მუხლების განლაგების თანმიმდევრობა ეყრდნობა ლიკვიდურობის პრინციპს. ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტის მიხედვით²⁴, ბალანსი შეიძლება აიგოს ლიკვიდურობის ზრდის ან შემცირების მიხედვით. მაშინ, როდესაც ლიკვიდურობის ზრდას ენიჭება უპირატესობა, ბალანსში მუხლების განლაგება იწყება ნაკლებადლიკვიდური და მთავრდება სწრაფლიკვიდური მუხლებით და პირიქით.

როგორც წესი, ბუღალტრულ ბალანსს გარეგნული შეხედულების თვალსაზრისით გააჩნია ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ფორმატი. ვერტიკალური ფორმატის ბალანსი იწყება აქტივებით და გრძელდება ვალდებულებებითა და საკუთარი კაპიტალით. ჰორიზონტალური ფორმატის ბალანსი შინაარსით იგივეა, განსხვავდება მხოლოდ იმ თავისებურებით, რომ აქტივები ბალანსში მოცემულია ორად გაყოფილი გვერდის მარცხენა ნაწილში, ხოლო საკუთარი კაპიტალი და ვალდებულება – მარჯვენა ნაწილში.

როგორც წესი, ბალანსი მოიცავს ინფორმაციას საანგარიშებო პერიოდის დასაწყისისა და საანგარიშებო პერიოდის ბოლოსათვის.

საწარმოს საანგარიშებო პერიოდის ფინანსური საქმიანობის შედეგებზე წარმოდგენას გვიქმნის მოგება-ზარალის ანგარიშგება, რომელიც შედგება საანგარიშებო პერიოდის შემოსავლებისა და ხარჯების ელემენტებისაგან.

ფინანსური შედეგი მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში წარმოდგენილია საანგარიშებო პერიოდის წმინდა მოგების ან ზარალის სახით. მის გაანგარიშებაში მონაწილეობს შესაბამის პერიოდში აღიარებული შემოსავლებისა და ხარჯების ყველა მუხლი.

საანგარიშებო პერიოდის წმინდა მოგება ან ზარალი შედგება საწარმოს ჩვეულებრივი საქმიანობიდან მიღებული მოგების ან ზარალისაგან და განსაკუთრებული მუხლებისაგან.

ჩვეულებრივ საქმიანობას უწოდებენ ნებისმიერ საქმიანობას, რომელსაც საწარმო ახორციელებს, როგორც თავისი ძირითადი საქმიანობის ნაწილს. ხშირ შემთხვევაში ჩვეულებრივი საქმიანობის პირობებში ადგილის აქვს ისეთ

²⁴ ბასს 1 „ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა“.

მოვლენებს, რომლებიც არ ხორციელდება უშუალოდ ამონაგების მიღების მიზნით, მაგრამ იგი ემსახურება ამონაგების მიღებას.

რაც შეეხება განსაკუთრებულ მუხლებს, ეს არის საწარმოს ჩვეულებრივი საქმიანობისაგან აშკარად განსხვავებული სამეურნეო ოპერაციების შედეგად მიღებული შემოსავლები და ხარჯები. მოგების/ზარალის ანგარიშგების შედგენისას განსაკუთრებული მუხლები გამოიყოფა ცალკე როგორც წესი, წმინდა მოგების ან ზარალის გაანგარიშება ხდება მხოლოდ ჩვეულებრივი საქმიანობის პროცესში წარმოქმნილი შემოსავლებისა და ხარჯების ელემენტებისაგან.

განსაკუთრებულ მუხლებთან დაკავშირებით, ჩვენი აზრით, აქ მიზანშეწონილია საკითხის შესწავლისადმი ინდივიდუალური მიდგომა, რამდენადაც კონკრეტული მოვლენა ერთი საწარმოსათვის შეიძლება ჩაითვალოს ჩვეულებრივ, ხოლო სხვა რომელიმე საწარმოსათვის, განსაკუთრებულ მოვლენად.

მოგება-ზარალის ანგარიშგება შეიძლება წარმოდგენილი იყოს ორი სახით, რასაც განაპირობებს ხარჯების დაჯგუფება მათი ეკონომიკური შინაარსის ან ფუნქციონალური დანიშნულების მიხედვით. ხარჯების ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით წარდგენისათვის ხარჯები ჯგუფდება მათი შინაარსის მიხედვით. ეს მეთოდი არ მოითხოვს ხარჯების გადანაწილებას მათი ფუნქციების მიხედვით, ამდენად უფრო მოსახერხებელია გამოსაყენებლად. რაც შეეხება მეორე მეთოდს, აქ ხარჯები უნდა დაჯგუფდეს მათი ფუნქციების მიხედვით. ასეთი სახით წარდგენილი ინფორმაცია მომხმარებლებს უზრუნველყოფს უფრო შესაფერისი ინფორმაციით, ვიდრე ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით წარდგენილი ინფორმაცია. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ფუნქციების მიხედვით ხარჯების განაწილება შეიძლება ატარებდეს სუბიექტურ ხასიათსაც, იყოს პირობითი.

ჩვენი აზრით, მეთოდის შერჩევას თითოეულმა საწარმომ მხედველობაში უნდა მიიღოს ის გარემოება, თუ რომელი მეთოდის გამოყენება წარმოაჩენს მისი საქმიანობის შედეგს უკეთესად.

საანგარიშგებო პერიოდში საწარმოს საკუთარი კაპიტალის ზრდის ან შემცირების ფაქტორების შესახებ ინფორმაციას გეინვენებს ანგარიშგება საკუთარი კაპიტალის ცვლილებების შესახებ. საკუთარი კაპიტალის ცვლილებების მიზეზი შეიძლება იყოს საწარმოს საქმიანობის შედეგები ან საწარმოს პარტნიორების კონკრეტული ქმედებები ინვესტიციებთან დაკავშირებით. კერძოდ, საკუთარი კაპიტალის ზრდას განაპირობებს საერთო წმინდა ფინანსური მოგება და პარტნიორების დამატებითი შენატანები, ხოლო ამცირებს საერთო წმინდა ზარალი და პარტნიორების მხრიდან საწესდები კაპიტალის შემცირება და დივიდენდების მიღება.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტით დადგენილია საკუთარ კაპიტალში ცვლილებების ანგარიშგების სანიშნო ფორმატი. ანგარიშგების ფორმატი ისეა აგებული, რომ მასში ნათლად ჩანს, თუ რამდენად შეიცვალა საკუთარი კაპიტალის ცალკეული მუხლი საანგარიშგებო და წინა პერიოდის განმავლობაში და რა მიზეზით მოხდა ეს ცვლილება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ ფინანსური ანგარიშგების ეს კომპონენტი, მასში ასახული ინფორმაციით, მნიშვნელოვანია თითქმის ყველა მომხმარებლისათვის, განსაკუთრებით კი საწარმოს მესაკუთრეებისათვის, რამდენადაც მასში ასახული ინფორმაცია საშუალებას იძლევა, გაანალიზდეს კაპიტალის ცვლილებაზე მოქმედი ფაქტორები.

ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებლებს ფულადი ნაკადების შესახებ ინფორმაციის გამოყენებით საშუალება ეძლევათ, შეაფასონ საწარმოს მოკლევადიანი და გრძელვადიანი გადახდისუნარიანობა, მოახდინონ მომავალში მისა-

ლები ფულადი ნაკადების პროგნოზირება, შეაფასონ თუ რამდენად შეძლებს საწარმო, გადაიხადოს კრედიტები და დივიდენდები.

ფულადი საშუალებების მოძრაობის ანგარიშგების მთავარი მიზანია მომხმარებლის უზრუნველყოფა პერიოდის განმავლობაში საწარმოში ფულადი საშუალებების შემოდინებისა და გადინების შესახებ ინფორმაციით. აღნიშნულ ანგარიშგებაში ფულადი ნაკადების მოძრაობა უნდა აისახოს საოპერაციო, საინვესტიციო და საფინანსო საქმიანობის მიხედვით დაჯგუფებული.

საოპერაციო საქმიანობის ფულადი ნაკადების ჯგუფში აისახება საწარმოს ძირითად, ჩვეულებრივ საქმიანობასთან დაკავშირებული შემოსული და გასული ფულადი სახსრები. საოპერაციო საქმიანობის ფულად ნაკადებს მიეკუთვნება: საქონლის რეალიზაციიდან და მომსახურების გაწევიდან მიღებული ფულადი სახსრები, როიალტების, ჰონორარების, საკომისიო გადასახდელების სახით მიღებული ფულადი სახსრები, თანამშრომელთათვის გადახდილი ფულადი სახსრები და სხვა. აქედან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ ძირითად (საოპერაციო) საქმიანობასთან დაკავშირებული ფულადი ნაკადები გვიჩვენებს გააჩნია თუ არა საწარმოს სესხების დასაფარავად, საწარმოო სიმძლავრეების შესანარჩუნებლად, დივიდენდების გასაცემად და ახალი ინვესტიციების განსახორციელებლად საჭირო ფული, ისე რომ, მან არ გამოიყენოს დაფინანსების გარეშე წყაროები.

საინვესტიციო საქმიანობა არის გრძელვადიანი აქტივებისა და სხვა ინვესტიციათა შექმნა და რეალიზაცია, რომლებსაც არ მოიცავს ფულადი ეკვივალენტები. საინვესტიციო საქმიანობასთან დაკავშირებული ფულადი ნაკადებია: ძირითადი საშუალებების, არამატერიალური და სხვა გრძელვადიანი აქტივების შესაძენად გადახდილი და მათი რეალიზაციის შედეგად მიღებული ფულადი სახსრები, კაპიტალიზებული დანახარჯები სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოებზე და საკუთარი წარმოების ძირითად საშუალებებზე, სხვა პირებზე სესხად გაცემული ფულადი სახსრები, ფასიანი ქაღალდების შესაძენად გადახდილი თანხები. ამ ჯგუფში შემავალი ფულადი ნაკადების ინფორმაცია გვიჩვენებს, თუ რა დანახარჯები იქნა გაწეული იმ რესურსებისათვის, რომლებმაც უნდა შექმნას მომავალი შემოსულობები და ფულადი ნაკადები.

საფინანსო საქმიანობა ისეთი საქმიანობაა, რომლის შედეგად რაოდენობრივად და სტრუქტურულად იცვლება საწარმოს საკუთარი კაპიტალი და ნა-სესხები საშუალებები. საფინანსო საქმიანობასთან დაკავშირებული ფულადი ნაკადებია: აქციების გამოშვების შედეგად მიღებული ფულადი სახსრები, აქციების შესაძენად და გამოსასყიდად გადახდილი ფულადი სახსრები, ფინანსური იჯარით ვალდებულებების შესამცირებლად გადახდილი ფულადი სახსრები. როგორც ვნახეთ, ამ ჯგუფში ასახული ფულადი სახსრების გამოყოფა მნიშვნელოვანია, რამდენადაც იგი სასარგებლოა სამომავლო ფულადი ნაკადების მისაღებად და საწარმოს კაპიტალის მომწოდებლების შესაძლო პრეტენზიების შესაფასებლად.

ფულადი ნაკადების შესახებ ანგარიშგების შედეგისას შეიძლება გამოვიყენოთ არსებული ორი მეთოდიდან ერთ-ერთი: პირდაპირი მეთოდი, რომლის თანახმად ფულადი ნაკადების შემოდინება და გადინება განისაზღვრება კატეგორიების მიხედვით და არაპირდაპირი მეთოდი, რომლის გამოყენების დროს წმინდა მოგება ან ზარალი კორექტირდება არაფულადი ოპერაციების, მომავალი ან წარსული პერიოდის მიღებული ან გადახდილი თანხების, საინვესტიციო და ფინანსურ საქმიანობასთან დაკავშირებული ფულადი ნაკადების სიდიდის მიხედვით.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტი²⁵ უპირატესობას ანიჭებს ფულადი ნაკადების შესახებ ანგარიშგების შედგენისას პირდაპირი მეთოდის გამოყენებას, რაც გულისხმობს ფულადი ნაკადების დაშლას მათი კატეგორიების მიხედვით და კატეგორიების კლასიფიკაციას საქმიანობათა სახეების მიხედვით.

ფინანსურ ანგარიშგებას თან ერთვის განმარტებითი შენიშვნები, ცხრილები, დანართები და სხვა დამატებითი ინფორმაცია ბალანსისა და მოგება-ზარალის ანგარიშგების მუხლების შესახებ. მასში შეიძლება აღწერილი იყოს რისკებისა და იმ განუსაზღვრელი მოვლენების ახსნა, რომელთა გავლენითაც შესაძლებელია საწარმოს იმ რესურსებისა და ვალდებულებების ცვლილება, რომლებიც არ არიან აღიარებული ბალანსში.

ჩვენი აზრით, ზემოთ განხილული საკითხები გვაძლევს შესაძლებლობას დავასკვნათ, რომ ფინანსურ ანგარიშგებაში ასახული ინფორმაცია არის მნიშვნელოვანი წყარო სწორი ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღებისა, რამდენადაც ის მოიცავს საწარმოს საქმიანობის სხვადასხვა მხარეს. მიუხედავად იმისა, რომ თითოეული ანგარიშგება ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ ინფორმაციას ატარებს, ისინი ურთიერთდაკავშირებულნი არიან ერთმანეთთან და ქმნიან საწარმოს განზოგადებულ ფინანსურ სურათს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ა. ხორავა, ნ. კვატაშიძე, ნ. სრესელი, ზ. გოგრიჭიანი. ბუღალტრული აღრიცხვა. თბილისი, 2010.
2. ბუღალტრეთა მომზადების ცენტრი. ფინანსური აღრიცხვა და ანგარიშგება მცირე საწარმოებში. თბილისი, 2007.
3. ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები. თბილისი, 2007.
4. Carl S. Warren. James M. Reeve. Financial Accounting For Future Business Leaders.
5. <http://www.ifac.org>

Nino Andguladze
Doctorant of Ilia State University

ROLE OF FINANCIAL REPORT IN ECONOMICAL DECISIONS

Summary

This article articulates financial instruments, which are used by economical entity in decision making process.

Selection of business partners in a certain degree depends on the existing financial information about them, which is accessible through financial reports. In this article I have described the main elements and importance of financial reports as well as such issues as: components of financial reports; international standards of accounting; balance; cash flow; qualitative characteristic of correct information in financial reports; methods of creation of financial reports; classification of consumers of financial information (potential investors, managers, economists and so on) and so on. I have tried to emphasize key issue in every component and making conclusions. For example direct and indirect methods of creation of reports of organization cash flow. I have described differences between these methods and expressed my point of view about which the method is better to use for correct financial reports. My conclusions are based on international standards of accounting, and recommendations have practical meaning.

In the article are presented different approaches for creation of financial reports and their advantages for consumers of financial information.

²⁵ პასს 7 „ფულადი ნაკადის ანგარიშგება“.

გიორგი მიქანაძე
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
ეკონომიკური პოლიტიკის მაგისტრი

ეკონომიკური ზრდის მოდელები და მათზე ინსტიტუციური ბანკოთარების გავლენა

ეკონომიკური ზრდის თეორიისა და მოდელების შემუშავება სხვადასხვა სამეცნიერო მიმართულებებით ხორციელდებოდა ადრეც და ახლაც სხვადასხვა ეკონომიკურ თეორიაში, სამეცნიერო დაწესებულებებში და სხვადასხვა მეცნიერ-მკვლევართა მიერ. ზემოხსენებულიდან გამომდინარე, განვითარების მოცემულ ეტაპზე შემუშავებულია ეკონომიკური ზრდის რამდენიმე მოდელი. ეკონომიკური ზრდის მოდელი თავის თავში გულისხმობს რეალური ეკონომიკური პროცესის აბსტრაქტულ, გამარტივებულ გამოხატულებას, ჩამოყალიბებულს ციფრებსა და გრაფიკებში. ეკონომიკური ზრდის საკითხებს უამრავი სამეცნიერო კვლევა მიეძღვნა როგორც კონკრეტულ ქვეყანაში ადგილობრივი მეცნიერებისა და სწავლულების, ისე უცხოელი მკვლევრების მხრიდან.

დღეისათვის ცნობილია ეკონომიკური ზრდის ორი, **ნეოკლასიკური** და **ნეოკეინზიანური** თეორია. ეკონომიკური ზრდის ნეოკლასიკური მოდელი ეფუძნება საბაზრი სისტემის ოპტიმალურობას, რომელიც მყარდება ავტომატურად თავისუფალი კონკურენციის პირობებში, კონკურენციისა, რომელიც იძლევა მაქსიმალური სარგებლიანობის შესაძლებლობას. ჩარლზ კობმა და პოლ დუგლასმა ეკონომიკური ზრდის მრავალფაქტორიანი მოდელი შემუშავეს, რომელსაც მოიხსენიებენ, როგორც საწარმოო ფუნქციის ან კობ-დუგლასის მოდელის სახელით. აღნიშნულმა მოდელმა შემდგომ სრულყოფილი სახე მიიღო რობერტ სოლოუს ნაშრომებში, ასევე ჯეიმს მიდის და იანა ტინბერგენის და სხვათა სწავლებებში. ნეოკლასიკური ზრდის მოდელი უგულვებელყოფდა ნეოკეინზიანური მოდელის რიგ შეზღუდვებს და იძლეოდა საშუალებას, მეტი სიზუსტით აღეწერა მიმდინარე მაკროეკონომიკური პროცესების მახასიათებლები. მიჩნეულია, რომ საწარმოო ბრუნვა დამოკიდებულია გამოყენებულ კაპიტალსა და შრომაზე. აქვე ხაზი უნდა გაესვას, რომ ტექნოლოგიის დონე მუდმივ სრულყოფა-განვითარებაშია და, გამომდინარე აქედან, მხედველობაში მიიღება ასევე დროის ფაქტორიც. აღნიშნულზე პირველმა ყურადღება გაამახვილა ნობელის პრემიის ლაურეატმა, პოლანდიელმა ეკონომისტმა იან ტინბერგენმა (1969).

უნდა აღინიშნოს, რომ ნეოკლასიკურ სქემაში შეუძლებელია დაინახო თავად ტექნოლოგიური პროგრესის მიზეზები, იმდენად, რამდენადაც ის ეკონომიკური სუბიექტების გადაწყვეტილებებზე არ არის დამოკიდებული. ნეოკლასიკურ თეორიაში განსაკუთრებული აქცენტირება ხორციელდება შინაგან ფაქტორებზე, რომელთა ზეგავლენაც ეკონომიკურ პროცესებზე არ არის მადიდ დონეზე შესწავლილი. რობერტ სოლოუ შემოიფარგლა გაწონასწორებული ეკონომიკური ზრდის შესწავლით, რომელიც ხასიათდება თანაბარზომიერი და თანმიმდევრული მაკროეკონომიკური პარამეტრების განვითარებით.

თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემაში, რომელსაც ცოდნის ეკონომიკასაც უწოდებენ, მეცნიერულ-ტექნიკურმა პროგრესმა (მტკ) განსაკუთრებული ადგილი დაიკავა, სწორედ მტკ-ს ეკონომიკურ ზრდაზე გავლენა ხდება ეკონომიკაში მიმდინარე მნიშვნელოვანი მოვლენების განმსაზღვრელი. გამომდინარე აქედან, აუცილებლად მიიჩნევა ამ ფაქტორების ზემოქმედების შესწავლა, თუ რა მნიშვნელობისაა ის ეკონომიკურ ზრდაში.

ნობელის პრემიის ლაურეატის, რობერტ სოლოუს მიერ 1950-60 წლებში შემუშავებული ეკონომიკური ზრდის მოდელი ხსნის, თუ როგორ ზემოქმედებს

დანახოვები, მოსახლეობის ზრდა და ტექნოლოგიური პროგრესი საწარმოების მოცულობის ზრდაზე. ეს ხდება იმ პერიოდში, როდესაც სწრაფი ტემპებით ვითარდება წარმოებები კიდევ უფრო სწრაფი ტემპებით განვითარებადი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის პირობებში. სოლოუს მოდელი განსაზღვრავს თუ რატომ განსხვავდებიან ცხოვრების დონით სახელმწიფოები და, ამასთანავე, იძლევა ეკონომიკური პოლიტიკის ზეგავლენის შეფასების საშუალებას. აღნიშნული მოდელი, როგორც უკვე ითქვა, დაფუძნებულია კობ-დუგლასის მოდელზე და შეისწავლის სამ დამოუკიდებელ სიდიდეს: შრომას, კაპიტალს და მტკ-ს, მისი ზრდის ტემპების გამოხატულებით. სოლოუმ შეცვალა ექსტენსიური ზრდის პირობები, როგორც შრომისა და კაპიტალის შემცველი ფუნქციები და აქცენტირება გააკეთა ინტერსიურ ეკონომიკურ ზრდაზე, რომელიც დაკავშირებულია მტკ-სთან. სხვადასხვა მეცნიერები ყურადღებას ამახვილებენ ეკონომიკური ზრდის სხვადასხვა ფაქტორებზე, ინოვაციურ მიდგომებზე, ფინანსურ, ინტელექტუალურ და სხვა საკითხებზე, რომლებიც პირდაპირ კავშირშია მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების პოსტინდუსტრიულ ეტაპთან.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ფაქტორი შესაძლებელია განვიხილოთ, როგორც ენდოგენური ცვლადი, რომელიც დამოკიდებულია საანალიზო ტერიტორიის სამ ფაქტორზე: ინოვაციურ, ინსტიტუციურ და ინტელექტუალურ კაპიტალზე.

ამ ეტაპზე ჩვენი კვლევის ობიექტი სწორედ საკითხის ინსტიტუციური ჭრილში დანახვა და განვითარებაა, მისი გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე. ინსტიტუციური ფაქტორი თავის თავში შეიცავს ორ კომპონენტს: ფორმალურ და არაფორმალურ ინსტიტუტებს.

ფორმალურ ინსტიტუტებს მიეკუთვნება: მცირე და საშუალო ბიზნესი, ქვეყნის საკანონმდებლო ბაზა, ინოვაციური განვითარება, ასევე, ახალი ტექნოლოგიების შექმნა, დანერგვა და გამოყენება, მმართველობის ადგილობრივი და სახელმწიფო ორგანოები, საინვესტიციო და ინოვაციურ სფეროში ინტელექტუალური საკუთრება (პატენტი, გამოგონება, ნოუ-ჰაუ), ახალი ტექნოლოგიების და ინოვაციური პროდუქტების ბაზარი, ფინანსური ინსტიტუტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ სამეცნიერო ტექნოლოგიურ პროგრესს. **არაფორმალურ ინსტიტუტებს მიეკუთვნება:** მენტალური თავისებურებანი, საზოგადოების ეკონომიკური აზროვნება, კონსერვატივიზმი, ტრადიციები და ასე შემდეგ.

სხვადასხვა მეცნიერთა მოსაზრებით, ინსტიტუტი – ესაა როგორც სოციალური სტრუქტურა, წესებისა და ნორმების, შეზღუდვების და ვალდებულებების სისტემა, მართვისა და კონტროლის მოქმედების სისტემა და ორგანიზაცია, რომელშიც რეალიზებას პოულობს ინსტიტუტი. ინსტიტუციური ანალიზის მნიშვნელობა მატულობს გამომდინარე იქიდან, რომ ყველა დონის მმართველობაში, სახელმწიფო მმართველობიდან დაწყებული, რეგიონის, ქალაქის, დაბის თუ საწარმოთა დამთავრდებული, განუწყვეტლივ ყალიბდება მახასიათებლებით და შემადგენლობით განსხვავებული ინსტიტუტები.

ინოვაციურ განვითარებაში სულ უფრო დიდ როლს თამაშობს **ბიზნესი, როგორც ინსტიტუტი**. ამ საკითხის წარმატებით გადაწყვეტაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ბიზნესისა და სახელმწიფოს ურთიერთთანამშრომლობას. ბიზნესისა და ხელისუფლების ურთიერთობის რამდენიმე მოდელიც არსებობს, რომელიც წყვეტს ეკონომიკური პოლიტიკის სხვადასხვა საკითხებს. ამერკული მოდელი ითვალისწინებს სტრატეგიულ მართვას და მიზნობრივ ბიზნესპროექტებს. იაპონური მოდელის შესაბამისად – საბაზრო ცვლილებებზე ხდება სწრაფი რეაგირება, ინოვაციების რეალიზებისათვის იქმნება შესაბამისი პირობები. განვითარებად ქვეყნებში ანტიკრიზისულ სახელმწიფო პოლიტიკას

უნდა გააჩნდეს გრძელვადიანი გეგმები და სახელმწიფოსა და ბიზნესის ურთიერთობის ფორმები:

1. საკონტრაქტო (სახელმწიფოსა და ფირმას შორის);
2. საარენდო (სახელმწიფო საკუთრების იჯარით გაცემა);
3. პროდუქციის გადანაწილება;
4. კოლდინგების ჩამოყალიბების ხელშეწყობა;
5. კონცესიური (სახელმწიფო საკუთრებაზე უფლებების გადაცემა).

მეცნიერთა მოსაზრებით, ბიზნესისა და ხელისუფლების ურთიერთთანამშრომლობა შექმნიდა 1. საინვესტიციო და ინფრასტრუქტურული პროექტის დაფინანსების, 2. ენერგეტიკული და ეკოლოგიური უსაფრთხოების ამაღლების, 3. მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის რეგიონული საკუთრების გამარტივებული განკარგვის, 4. ბიზნესისათვის მხარდაჭერი ფონდების შექმნის შესაძლებლობებს:

აშშ-ში კერძო სამეწარმეო საქმიანობის მხარდაჭერას ადმინისტრაციული ხელისუფლების ორგანოები ახორციელებენ, რისთვისაც შექმნილია სპეციალური კომისიები ან სააგენტოები ეკონომიკური განვითარების მიმართულებით. მათი ძირითადი საქმიანობა მიმართულია კონკრეტულ რეგიონში ბიზნესის საქმიანობის განვითარებისა და სამუშაო ადგილების შექმნისაკენ. მათ ფუნქციებში შედის: ა) ბიზნესის პირდაპირი ფინანსური მხარდაჭერა, ბ) კადრების მომზადება სპეციალურ ცენტრებსა და დაწესებულებებში, გ) საკონსულტაციო, ანალიტიკური და საპროექტო დახმარება. დახმარება ძირითადად ხორციელდება რეგიონული უპირატესობების პროგრამების რეალიზების საშუალებით, რაც უზრუნველყოფს მოცემული ტერიტორიის კონკურენტულ უპირატესობას. ასევე, არამომგებიანი, არაშემოსავლიანი საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მხარდაჭერა, წარმატებული პროექტების რეკლამირება და სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მოგვარება. უნდა აღინიშნოს, რომ აშშ-ში საწარმოო განვითარება ხორციელდება ასევე ბიზნეს-ინკუბატორების საშუალებით, რომელიც წარმოადგენს ან სახელმწიფო, ან კერძო ორგანიზაციებად. სწორედ ბიზნეს-ინკუბატორები წყვეტენ რეგიონული განვითარების საკითხებს, ხდება ასევე მეცნიერული კვლევების კომერციალიზაცია, ადგილობრივ საწარმოებში ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, სამუშაო ადგილების შექმნა და ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესება.

იაპონიაში მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერა საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისა და სავაჭრო ორგანიზაციების საშუალებით ხორციელდება, რომლებიც მჭიდროდ არიან დაკავშირებული სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებთან. სახელმწიფოს მხრიდან მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერა ხორციელდება ასევე ლგოტური სისტემის ფინანსირების პრინციპით და სავადასახადო შეღავათების გზით, ახორციელებენ მუშაპერსონალის გადამზადებებს და მათი კვალიფიკაციის ამაღლებას, საინფორმაციო უზრუნველყოფასა და ორგანიზაციების მასშტაბების რეგულირებას არჩეული სტრატეგიებისა და კურსის შესაბამისად. მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერისათვის შექმნილია ასევე ფინანსური ინსტიტუტები, რომელთაც განეკუთვნებიან, მაგალითად, კოოპერატიული ბანკები, სახელმწიფო კოოპერაცია მცირე ბიზნესისათვის, სახელმწიფო კოოპერაცია კრედიტების დაზღვევისათვის და ასე შემდეგ.

თანამედროვე ეკონომიკური სისტემისათვის, როდესაც მწარმოებლური ძალა ხდება ინფორმაცია და ცოდნა, სულ უფრო მატულობს **ბაზრის, როგორც ინსტიტუტის როლი**. ინსტიტუციურ ჭრილში ბაზარი წარმოადგენს სოციალური ორგანიზაციების და ერთიანი დაწესებულებების მთელ სპექტრს: ფირმები, საოჯახო მეურნეობები და სახელმწიფო. ეს არ ნიშნავს, რომ ბაზრები კარგავენ თავის ძირითად, ფუნდამენტალური გაცვლის ფუნქციას, უფრო მეტიც, ბაზარი

ურთიერთობაში რთავს უფლებების გადაცემის, ურთიერთმოვების გაგებას გაცვლაში და ასევე, გაცვლის პროპორციებში თანხმობას.

ინდივიდუალური მყიდველი არ გვევლინება სოციალურად იზოლირებულ პერსონად, მისი ქმედება არ შეიძლება განიხილებოდეს მხოლოდ მის სურვილად და მოთხოვნილებებად. უპირველეს ყოვლისა, მოთხოვნილებები ყოველთვის ინსტიტუციურ ჭრილში, განხილული. მეორე, არსებობს ურთიერთკავშირის საკმაოდ რთული ჯაჭვი ტექნოლოგიურ პროცესსა და საბაზრო აგენტებს შორის, რომელშიც რთულია გაარკვიო მოვების ნორმები და წილები ინდივიდუალური მყიდველის მიერ გადახდილ მოცულობებში. და, მესამე, ბაზარი გვევლინება მეტად რთულ სისტემად, რომელიც არ შეიძლება განიხილებოდეს მხოლოდ გამყიდველისა და მყიდველის მოლაპარაკების ადგილად. ინსტიტუციური ურთიერთობების აუცილებლობა წარმოიშობა მაშინ, როდესაც არსებობს დიდი რაოდენობა გამყიდველებისა და მყიდველებისა. ეს არის ის ურთიერთობები, რომელშიც სხვადასხვა გამყიდველები ან სხვადასხვა მყიდველები სხვადასხვა სიტუაციაში იმყოფებიან ან როგორც კონკურენტებად, ან როგორც საიდუმლო მეკავშირეები. ზემოთ ხსენებული ამტკიცებს იმ ფაქტს, რომ ბაზარი გაცვლით ურთიერთობებში ცალსახად ხასიათდება შეჯიბრებითობის პრინციპით.

ეროვნული მენტალიტეტი გვევლინება ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ინსტიტუციურ ფაქტორად. სწორედ ამითი აიხსნება ის, რომ მსოფლიო ეკონომიკური ლიდერების რიცხვში დამაჯერებლად გვევლინებიან ინდოეთი და იაპონია. სპეციალისტები XXI საუკუნეს მიიხნევენ „აზიის საუკუნედ“. მოცემული ქვეყნები, ასევე ბრაზილია და მექსიკა მსოფლიო გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის დროს აფიქსირებდნენ ეკონომიკური განვითარების მდგრადობას. ინდოეთის მწარმოებლურობის ინდექსი 2008 წლის აგვისტოდან 2009 წლის აგვისტომდე 10.4%-ით გაიზარდა. უცხოური ინვესტიციების მოცულობის ზრდამ ამავე პერიოდში შეადგინა 40%. ინდოეთი შედის ასევე პროგრამული უზრუნველყოფის მწარმოებელ ლიდერ ქვეყნებს შორის, ხოლო იაპონია როგორც წარმატებით ნერგავს მსოფლიო ინოვაციებს, ისე აქტიურად მიმართავს ქვეყნის შიგნითა გამოგონებების დანერგვასაც. განსაკუთრებული ინტერესის საგანია იაპონელებისათვის ფილოსოფია და, ზოგადად, ფართო ხედვები, რაც იწვევს სიახლეების დანერგვის შემგუებლობას, მათ შექმნასა და დანერგვას. ამ ქვეყნებში არ არის მომხმარებლის კულტი, როგორც აშშ-ში, არამედ განსაკუთრებული აქცენტირება ხორციელდება სულიერ ფასეულობებზე, რომელიც აშკარად პრივილეგირებულია მატერიალურთან შედარებით.

პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში, საბჭოთა კავშირის რღვევის შემდეგ, საზოგადოების ნეგატიურმა დამოკიდებულებამ ყოველგვარი დაგეგმარების მიმართ, რაც საბჭოური მართვის სტილის გადმონაშთი იყო, თავისი უარყოფითი შედეგები გამოიღო. ხელისუფლების მხრიდან ყოველგვარი ჩარევა ეკონომიკაში ავტომატურად ნეგატიურ მოვლენად მიიხნევა. რეალურად, სახელმწიფოს როლი ქვეყნის ეკონომიკაში, გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში განსაკუთრებით მაღალია. ამას ეკონომისტთა დიდი ნაწილი აღიარებს. ამ დროს ქვეყნის ეკონომიკაში აუცილებელია სახელმწიფოს მონაწილეობა და ეკონომიკური პოლიტიკის კომპეტენტური კოორდინაცია, მათ შორის – ცვლილებების (ცნობილია, რომ განვითარებულ ქვეყნებში მოსახლეობა თავს იკავებს ახალ დარგებში ინვესტირებისაგან, რადგან ისინი ეჭვობენ, რომ შეიძლება პარალელურად სხვა, მათი არჩევანის შემცველი ინვესტიცია განხორციელდეს, რაც მათთვის დიდი რისკის შემცველია. გამომდინარე აქედან, საინვესტიციო პოლიტიკას სჭირდება კოორდინირება, ხედვის ჩამოყალიბება (შეცდომის ან საზოგადოების მხოლოდ ნაწილის ინტერესების დაკმაყოფილების თავიდან ასაცილებლად

სახელმწიფოს ერთ-ერთი ფუნქცია უნდა იყოს, რომ საზოგადოებაში არსებული შეხედულებები ერთიანად განიხილოს, შეარჩიოს მათგან ყველაზე ხელსაყრელი და კომპეტენტური, შექმნას ერთიანი ხედვა და მიაწოდოს საზოგადოებას, ინსტიტუციური განვითარება (იმისათვის, რომ შესრულდეს დასახული მიზნები, აუცილებელია ქვეყანაში შესაბამის დონეზე ფუნქციონირებდეს ინსტიტუციები) და კონფლიქტების მართვა (სახელმწიფომ მაქსიმალურად თავი უნდა შეიკავოს, რომ არ მოხდეს ეკონომიკური გარდაქმნის პროცესის პოლიტიზება და ამ პროცესის დროს მაქსიმალურად დაიცვას ყველა მონაწილის უფლებები, რომ ისინი უსამართლობის მსხვერპლნი არ გახდნენ).

სტატიის თემის აქტუალობიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საქართველოს ინსტიტუციურ განვითარებაზე გავამახვილოთ ყურადღება. ქართულ მენტალობასთან მიმართებაში ინსტიტუციური თვალსაზრისით გასათვალისწინებელია რიგი ფაქტორებისა. უპირველეს ყოვლისა, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, ჩვენს საზოგადოებაში მოხდეს ფაქტებზე ორიენტირებულობა და შინაგანი, პირადი, ინდივიდუალური პრობლემების ფიქსირება. როგორც წესი, პოსტკომუნისტური წყობის ქვეყნებში განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს პირადი თავისუფლების საკითხები, რაც ყველა შემთხვევაში გასათვალისწინებელია. ქართული ხასიათი – სტუმართმოყვარეობა, მასპინძლობის კულტურა და დამოკიდებულება სტუმართან (შესაბამისად ტურისტთან და ინვესტორთან), ბუნების სიყვარული, სიყვარული ტრადიციების, კულტურის, ხელოვნების. გასათვალისწინებელია ასევე ხშირ შემთხვევაში ემოციურისა და მგრძობელობის, განწყობის ინტელექტუალობაზე უპირატესობა. უნდა აღინიშნოს ასევე გამოვონებათა და პატენტების სიმრავლე, რომელიც, სამწუხაროდ, უსახსრობის გამო ვერ რეალიზდება. საგანმანათლებლო თვალსაზრისით, მოველენების ფართო, განვითარებული მსოფლმხედველობითი ხედვა. გასაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს სწორი აღზრდა და განათლება. უნდა აღინიშნოს, რომ გამოკვეთილად ხაზგასასმელია ოჯახის კულტი და ოჯახის მნიშვნელობა ქართულ რეალობაში. ახალგაზრდა კადრებზე ოჯახის ზეგავლენის ფაქტორები, მათი დამოკიდებულებები ოჯახზე და დამოუკიდებელი ცხოვრება-საქმიანობა. ხშირ შემთხვევაში მოქალაქე საშუალოდ 30 წლამდე თავს მშობლის მზრუნველობის ქვეშ გრძობს, რაც ხშირადვე იწვევს ახალი პოტენციური კადრების „გაფუჭებას“. ხშირ შემთხვევაში ოჯახი აქტიურად იღებს მონაწილეობას შვილის მომავალი პროფესიის არჩევაში. მათ ნაცვლად, ფაქტობრივად მშობლები წყვეტენ, რაც, საბოლოო ჯამში, ფატალური შედეგების მომტანია. ხდება მერყევი, მაძებარი ბუნების არასრულწლოვანების გადარწმუნებები თუ რომელი პროფესია უნდა აირჩიონ. ამით ზარალობს ის ორგანიზაციები, რომლებშიც ისინი შეიძლება დასაქმდნენ, ვინაიდან აღმოჩნდება, რომ ისინი აკეთებენ იმ საქმეს, რომელიც მათთვის ორგანული და მისაღები არაა (აღარაფერს ვსაუბრობთ თავად პიროვნების, როგორც არაპროფესიონალ მუშაკად ჩამოყალიბებაზე). აქედან გამომდინარე, იკლებს მათი მხრიდან შესრულებული სამუშაოს ხარისხი და ხშირ შემთხვევაში ახალგაზრდა საკმაოდ გვიან იწყებს დამოუკიდებელ ცხოვრებას. გარდა ამისა, საქმიანი სამყარო, ასეთი დამოკიდებულებებით, კარგავს იმ პოტენციურ კარგ კადრებს, რომელთაც შესაძლებელია თავიდანვე აერჩიათ სასურველი პროფესია და სასურველ სამსახურში დასაქმებულიყვნენ, სადაც მათი შრომა იქნებოდა მაღალპროდუქტიული და იქნებოდნენ წარმატებული თანამშრომლები. ოჯახის კულტი და ტრადიციები, რა თქმა უნდა, მისაღები, საამაყო და უნდა დარჩეს ქართული საზოგადოებისათვის, თუმცა აუცილებლად მიგვაჩნია მენტალური გადახედვები, რაზეც ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დიდი წილია დამოკიდებული.

მოკლე პერიოდში საქართველოს ეკონომიკა უმნიშვნელოვანესი ძვრებით განვითარდა და საქართველოს ეკონომიკის ისტორიაში რთული და მეცნიერთათვის საკმაოდ საინტერესო პროცესები დაფიქსირდა. როგორც წესი, ზოგადად ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის შემქმნელებს ძირითად მიზნად დასახული აქვს, რომ მომავალმა თაობებმა უკეთეს პირობებსა და მეტად სრულყოფილ გარემოში იცხოვრონ, ვიდრე მოცემულ სიტუაციაში ფიქსირდება. ეკონომიკური ზრდაც სწორედ იმას გულისხმობს, რომ მომავალმა თაობებმა შეძლონ უფრო მეტი და გაუმჯობესებული მომსახურებისა და საქონლის მიღება, ვიდრე წინა თაობებმა.

თანამედროვე სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემაში ეკონომიკური ზრდის მოდელი იძენს ახალ მახასიათებლებს, რომელიც განპირობებულია მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესით. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტად გვევლინება ენდოგენური ინსტიტუციური ფაქტორი. ის დამოკიდებულია ფორმალურ და არაფორმალურ ინსტიტუტებზე, განსაკუთრებით სახელმწიფო ორგანოების საკანონმდებლო ბაზა, ბიზნესის განვითარება და ეროვნული მენტალიტეტი, ასევე ბაზარი, როგორც ინსტიტუტი. ვფიქრობთ, ინსტიტუციური ფაქტორის გათვალისწინება ეკონომიკური ზრდის პრობლემების გადაწყვეტაში განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა. აღნიშნულის საფუძველზე შესაძლებელი გახდება ინოვაციური განვითარების უზრუნველყოფა, მშპ-ს ზრდა, საგანმანათლებლო სისტემის სრულყოფა და სამართლიანობის პრინციპების დანერგვა შემოსავლების განაწილებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ანდრო ბარნოვი, “რას ნიშნავს განმავითარებელი სახელმწიფო”, 12.02.2008. ინტერნეტ გაზეთი.
2. Gerald Stoiber: *Die Talsohle der Krise ist erreicht*. In: *Salzburger Nachrichten*. 5. Mai 2009, Wirtschaft
3. Hla Myint and Anne O. Krueger (2009) "Economic development," *Encyclopædia Britannica*.
4. **Apatova N. Institutional factor of the economy growing / N.Apatova** // Scientific Notes of Taurida National V. Vernadsky University. Series: Economy and Management. – 2010. - Vol. 23 (62), № 1. – P. 22-29. The model of economic growth, an institutional factor, being a function a few the variables, is included in which, is examined: laws, business, organs of state and regional administration, market and national features.
5. Emerging Markets Roundup // *Global Finance*. - 2009. – November. P. 13.
6. Петровская О. С. Институциональная архитектура и построение моделей экономической динамики / О. С. Петровская // Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований: монография / [Артемова Т. И., Архиреев С. И., Гриценко А. А. и др.] ; под ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. – Х.: Форт, 2008. – С. 885–910.
7. Дементьев В.В. Что мы исследуем, когда исследуем институты? // *Экономическая теория*. – 2009. - № 3. – С. 75 – 92.
8. Колесникова Н.А. Финансовый и имущественный потенциал региона: опыт регионального менеджмента. – М., Финансы и статистика, 2000.

Giorgi Mikanadze
Doctorant of Ilia State University

**ECONOMIC GROWTH MODELS AND THE INFLUENCE OF THEIR
INSTITUTIONAL DEVELOPMENT**

Summary

Article of Ilia State University Doctorate Program student, George Mikanadze on „Economic Growth Models and Influence of Institutional Development” is about economic growth models. Author underlines Robert Solous model of economic growth. Author of this article especially mentions institutional development and marks the necessity of countries institutional perfection on economical growth. Author explains Neoclassical and Neokeinsian theories of economical growth. This article touches science-technical progress and its importance in economic growth. Author discusses Business and Market as institutions and touches different components. There are reviewed originalities of American and Japan models. Author has reviewed in an inovative way national mentality and Georgian reality, harmony of Georgian market to institutional structure, main problems of georgian market.

რატ უშლის ხელს მცირე ბიზნესის განვითარებას საქართველოში?

მცირე ბიზნესი არსებითი ხასიათის თავისებურებებით გამოირჩევა, რაც დიდად ზრდის მის უპირატესობას მსხვილ საწარმოებთან შედარებით. მოქნილობა, გამოსაშვები პროდუქციის მოდელის დროულად განახლება, მატერიალური და შრომითი რესურსების ეფექტიანი გამოყენება, ადგილობრივი პირობების თავისებურებებისადმი ადაპტაციის დიდი უნარი – ასეთია მცირე ბიზნესის ძირითადი მახასიათებლები, რომლებმაც საბაზრო ეკონომიკის სისტემაში მას მყარი ბაზისი შეუქმნა.

მცირე ბიზნესის განვითარება კონკურენტული საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბების კატალიზატორია. იგი ერთდროულად ხელს უწყობს თანამედროვე სტანდარტების და ცხოვრების სტილის განვითარებას როგორც ქალაქში, ისე სოფლად, რაც, საბოლოო ანგარიშით, განაპირობებს მსხვილი საქალაქო აგლომერაციის ზრდის შეზღუდვას.

მცირე ბიზნესის განვითარება რომ აუცილებელია ეს კარგად ესმის ჩვენს ხელისუფლებასაც. ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრი საქმიანობის მთავარ პრიორიტეტად ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, ტურიზმისა და მცირე ბიზნესის განვითარებას ასახელებს. მცირე ბიზნესი კი პირდაპირ კავშირშია სამუშაო ადგილების შექმნასთან.

ევროკავშირის ყველა ქვეყანაში მცირე ბიზნესის მხარდაჭერის კარგად განვითარებული ქსელი მოქმედებს. გერმანიამ გაათავისუფლა მცირე ბიზნესი ბრუნვის გადასახადისაგან და აპირებს შეღავათების დაწესებას საწარმოების ერთპიროვნული მფლობელებისათვის. საფრანგეთმა შეამცირა მოგების გადასახადი იმ საწარმოებისათვის, ვისი წლიური ბრუნვა 7,6 მილიონ ევროს არ აღემატება. დაწესდა სპეციალური საგადასახადო შეღავათები იმ ინვესტორებისათვის, ვინც თავიანთ ფინანსებს მცირე, განვითარებად კომპანიებში განათავსებს. გაერთიანებულ სამეფოში მცირე ბიზნესის მხარდაჭერის ცენტრალიზებული სახელმწიფო პროგრამა მოქმედებს. მცირე ბიზნესის მხარდამჭერი ღონისძიებები ყოველწლიურად გათვალისწინებულია ქვეყნის ბიუჯეტში. მის ძირითად მიმართულებას წარმოადგენს:

- მცირე და საშუალო საწარმოებისათვის ფინანსების მოძიების გაუმჯობესება.

- საგადასახადო და ადმინისტრაციული ბარიერების გამარტივება.

- საკონსულტაციო და იურიდიული მომსახურების გაწევა.

აშშ-ში მცირე ბიზნესის მხარდაჭერას ახორციელებს მსხვილი სამთავრობო ორგანიზაცია – „მცირე ბიზნესის ადმინისტრაცია“ (Small Business Administration SBA), რომელიც 1953 წლიდან ფუნქციონირებს.

SBA-ს ძირითადი ამოცანებია: დაეხმაროს ადამიანებს საკუთარი ბიზნესის ორგანიზებაში, ბიზნესში ადგილის დამკვიდრებაში, ფედერალური კონტრაქტების და სუბკონტრაქტების მიღებაში. SBA მცირე საწარმოებს უწევს ფინანსურ, სამართლებრივ, ტექნიკურ, ინფორმაციულ და სხვა სახის დახმარებებს. შეიძლება მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის კონკრეტულ პროგრამებს.

იაპონიაში მცირე ბიზნესის პრობლემებით დაკავებულია მცირე საწარმოთა სამმართველო, რომელიც შედის საგარეო ვაჭრობისა და მრეწველობის სამინისტროში. მცირე და საშუალო საწარმოების სტიმულირებისათვის გამოიყენება სხვადასხვა ეკონომიკური ბერკეტები: შეღავათიანი სესხები და კრედიტები, სხვადასხვა საგადასახადო შეღავათები, ტექნიკური და საკონსულტაციო

დახმარება, საინფორმაციო-კომპიუტერული მომსახურება, კადრების მომზადება და სხვა.

მცირე და საშუალო ბიზნესის ინტერესების დაცვისა და ლობირების მიზნით საქართველოში 2010 წლის 10 სექტემბერს დაფუძნდა „საქართველოს მცირე და საშუალო საწარმოთა ასოციაცია“(GSMEA). ორგანიზაციის დაფუძნების ინიციატორი, რამდენიმე ცნობილ ბიზნესმენთან ერთად, ოთხი ყველაზე მსხვილი ბიზნესგაერთიანებაა:

- „საქართველოს ბიზნესასოციაცია“ (BAG)
- „ამერიკის სავაჭრო პალატა“ (AmCham)
- „ევროკავშირი – საქართველოს ბიზნესსაბჭო“(EUGBC)
- „საერთაშორისო სავაჭრო პალატის ეროვნული კომიტეტი“ (ICC-GEORGIA)

მცირე და საშუალო ბიზნესით დაინტერესებულ ადამიანებს ასოციაცია უკვე უახლოესი მომავლიდან შესთავაზებს სხვადასხვა, მათ შორის ბიზნესდაგეგმარების, ლიზინგის, იურიდიულ დახმარებას, მარკეტინგის, ბუღალტერიის სერვისებს და ტრენინგებს.

იმედია, „საქართველოს მცირე და საშუალო საწარმოთა ასოციაცია“ შეასრულებს იმ ფუნქციებს, რომლებიც მიზნად დაისახეს და ამას სახელმწიფოდანაც ექნება გარკვეული ხელშეწყობა.

ჩვენი ხელისუფლება ხშირად ბაძავს აშშ-ს. სასურველია, მცირე ბიზნესის ხელშეწყობაშიც მიბაძოს მას. 2010 წელს აშშ-ს პრეზიდენტმა ბარაკ ობამამ ქვეყნის მთავარ პრიორიტეტად ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა დაასახელა. მერე რა ჩვენი ხელისუფლებაც ხომ მთავარ პრიორიტეტად იმავეს ასახელებს. მაგრამ ბარაკ ობამამ ბიზნესმენებისადმი თავის მიმართვაში განაცხადა, რომ ახალი პროგრამის ფარგლებში პატარა ბანკები ადვილად შეძლებენ მცირე ბიზნესის დახმარებას და ხელს შეუწყობენ ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას. ახალი პროგრამა კი იმაში მდგომარეობს, რომ ეკონომიკის გამოცოცხლების მიზნით ამერიკის პრეზიდენტი მცირე და საშუალო ბანკებს მასშტაბურ დაფინანსებას დაპირდა. ქვეყნის მეთაურმა 30 მლრდ დოლარი შესთავაზა მცირე რეგიონულ ბანკებს, რომლის კლიენტები ძირითადად პატარა ფირმები არიან.

ეკონომიკის გამოცოცხლება ძალიან სჭირდება საქართველოს, მაგრამ, ამერიკისაგან განსხვავებით, 2010 წლის ბიუჯეტში მცირე ბიზნესის ხელშეწყობისათვის თანხა საეთოდ არ გამოუყვიათ.

2009 წლის მონაცემებით, გერმანიაში ბიზნესსფეროში დასაქმებული მოსახლეობის 70% დასაქმებულია მცირე ბიზნესში, სწორედ მოსახლეობის ეს ნაწილი ქმნის გერმანიაში მშპ-ის ნახევარს. ინგლისში მცირე ბიზნესში დასაქმებულია ბიზნესსფეროში დასაქმებულთა საერთო რაოდენობის 49%.

საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტის 2010 წლის ოფიციალური მონაცემებით მცირე ბიზნესის წილი არცთუ ისე შთამბეჭდავია. 2010 წლის II კვარტლის მონაცემებით ბიზნესსექტორში სულ დასაქმებულია 371341 ადამიანი, აქედან 80377 მცირე ბიზნესში, ანუ მთლიანი დასაქმებული რაოდენობის 21%. ხოლო 2010 წლის II კვარტალში სულ გამოშვებულია 2980500 მლნ ლარის პროდუქცია, სადაც მხოლოდ 273800 მლნ ლარის პროდუქცია გამოუშვა მცირე საწარმოებმა, ეს მთლიანი მოცულობის მხოლოდ 9%-ია. თუ ამ მონაცემებს 2007 წლის ანალოგიურ მონაცემებს შევადარებთ დავინახავთ, რომ ზრდის ტენდენციის ნაცვლად კლება შეინიშნება. 2007 წელს პროდუქციის მთლიანი გამოშვება მცირე ბიზნესისათვის იყო 187800 მლნ ლარი. ეს, რა თქმა უნდა, ნაკლებია წლევანდელ მონაცემზე, მაგრამ უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ ეს მანევრებელი იმ დროისათვის ბიზნესსექტორში წარმოებული პროდუქციის საერთო

რაოდენობის 10,9%-ს, ხოლო მცირე ბიზნესში დასაქმებული 87390 ადამიანი ბიზნესსექტორში დასაქმებულთა მთლიანი რაოდენობის 25,5%-ს შეადგენდა. ამა თუ იმ ქვეყანას ხშირად მარტივი რეფორმების განხორციელებითაც კი შეუძლია შექმნას დამატებითი სამუშაო ადგილები, წახალისოს ჩრდილოვანი ეკონომიკის გადასვლა ფორმალურ სექტორში და ხელი შეუწყოს ეკონომიკის ზრდას.

ხშირად საქართველოს ხელისუფლება სიამაყით აღნიშნავს, რომ მსოფლიო ბანკის მიერ გამოქვეყნებულ კვლევაში „ბიზნესის კეთება 2010“-მა ბიზნესის კეთების სიმარტივის მიხედვით მსოფლიოში მე-11 ადგილი დაიკავა. თუმცა აღსანიშნავია, რომ წარმოდგენილი კვლევა რამდენიმე კრიტერიუმისაგან შედგება, რომელთაგან ნაწილი ნამდვილად ნაკლებადმნიშვნელოვანია. მაგალითად, ბიზნესის დასაწყებად საჭირო აუცილებელი იურიდიული პროცედურების მოგვარებას საქართველოში ნაკლები დრო სჭირდება ვიდრე სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში. კვლევაში დაფიქსირებული პირველი კრიტერიუმი სწორედ ბიზნესის დასაწყებად საჭირო დროს, პროცედურებს, ხარჯებსა და მინიმალურ საწესდებო კაპიტალს შეეხება. აღნიშნული კრიტერიუმით საქართველო მსოფლიოში მე-5 ადგილზეა. ეს საკმაოდ კარგი მაჩვენებელია.

თუმცა, მეორე მხრივ, აღსანიშნავია ერთ-ერთი ძირითადი კრიტერიუმი, რომელიც ბიზნესის დაწყებას უკავშირდება, ესაა კრედიტის აღება. უფრო ზუსტად კი კრედიტის აღების იურიდიული მხარეები. აღნიშნული კრიტერიუმის მიხედვით საქართველო 30-ე ადგილზეა. კარგადაა ცნობილი, რომ ქვეყანაში რაც არ უნდა ბევრი ბიზნესსუბიექტი იყოს დარეგისტრირებული, მათი ფინანსური უზრუნველყოფის გარეშე ბიზნესის განვითარებაზე საუბარი უბრალოდ წარმოუდგენელია.

მეწარმეები, და განსაკუთრებით მცირე მეწარმეები, პრობლემებს ბიზნესის დაწყების საწყის ეტაპზევე აწყდებიან. იმისათვის, რომ მეწარმემ თავისი საქმიანობა დაიწყო და განავითაროს, მას შესაბამისი უნარ-ჩვევების, მართვის გამოცდილების და ნიჭის გარდა, პირველ რიგში, კაპიტალი სჭირდება. მას ბანკებში საკრედიტო რესურსების მოძიების არცთუ იოლი პროცედურების გავლა უწევს. ბანკები დამწყები ბიზნესისათვის კრედიტების გაცემას მაინც-დამაინც დიდი ენთუზიაზმით არ ეკიდებიან, რაც სრულიად ბუნებრივია, რადგან ამ ტიპის ბიზნესი ყოველთვის დიდ რისკთანაა დაკავშირებული. აქ კიდევ ერთი ფაქტორიცაა გასათვალისწინებელი, საქართველოში არ არსებობს კანონი, რომელიც დაიცავს ბანკებს სასესხო ვალდებულებების შეუსრულებლობის შემთხვევაში და რომელიც საშუალებას მისცემს ბანკს, გამოიყენოს უზრუნველყოფა ვერდაფარული სესხების სანაცვლოდ.

„მცირე ბიზნესის განვითარება საქართველოში“ პროექტის ფარგლებში შემუშავებულ კანონპროექტში საუბარია ფინანსების ხელმისაწვდომობაზე. ავტორები გამოსავალს ხედავენ მეწარმეებს, სახელმწიფოსა და ბანკებს შორის ერთიანი ჯაჭვის შეკვრით. ჩემი აზრით, ეს საკმაოდ კარგი გამოსავალი იქნება. სასურველია, შეიქმნას საკრედიტო ბიუროები, რომლებიც შუამავლის როლს იკისრებენ მეწარმესა და საკრედიტო დაწესებულებებს შორის. საკრედიტო ბიუროს დახმარებით გამსესხებელი უკეთ შეძლებდა, შეეფასებინა მსესხებლის რისკები. დღესდღეობით კი მეწარმეები იძულებულნი არიან, კრედიტის აღებისას უფრო მეტად დაეყრდნონ ნაცნობებსა და პირად ურთიერთობებს.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი კრიტერიუმი გადასახადებს შეეხება. კერძოდ, საუბარია გადასახადების რაოდენობაზე, გადასახადების გადახდა-დაბრუნებისათვის საჭირო დროზე. საქართველოს მდგომარეობა ამ მხრივ კიდევ უფრო რთულია, ის 64-ე ადგილზე აღმოჩნდა ამ კრიტერიუმით. გადასახადები კი, კრედიტის აღების სიმარტივესთან ერთად, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კრიტერიუმი

ბიზნესის განვითარებისთვის. ვერც ერთი მეწარმე ვერ გადაიხდის იმდენს, რამდენიც ხელისუფლებას სურს. მას მხოლოდ იმდენის გადახდა შეუძლია, რამდენის საშუალება აქვს. ეს საშუალება კი იმდენადვე მცირეა, რამდენადაც სუსტია ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკა. ამდენად, როგორც კვლევა გვჩვენებს, ფართოდ რეკლამირებულმა ლიბერალურმა საგადასახადო სისტემამ ვერ გაამართლა. თუმცა, იმედია, ახალი საგადასახადო კოდექსის მიღების შემდეგ ვითარება შეიცვლება.

ახალი საგადასახადო კოდექსის ამოსავალი პრინციპია საგადასახადო სისტემის მიმართ სანდოობის ამაღლება და გონივრული ადმინისტრირება. გარდა ამისა, იგი ითვალისწინებს სტაბილური და თანმიმდევრული საგადასახადო გარემოს ჩამოყალიბებას, ბიზნესის ლეგალიზაციას, ბუნდოვანების აღმოფხვრას, მიკრო და მცირე ბიზნესებს შორის განსხვავებული რეჟიმის შემოღებას. ახალ საგადასახადო კოდექსში ახალი დეფინიციები შემოდის: მიკრო ბიზნესი და მცირე ბიზნესი. მიკრო ბიზნესს მიეკუთვნებიან ის სუბიექტები, რომელთა წლიური ბრუნა არ აღემატება 30 ათას ლარს. მიკრო ბიზნესის განვითარების მიზანია სიღარიბის დაძლევა, დასაქმება და დასაქმებულთა ლეგალიზაცია (იმედია, ცნება მიკრო ბიზნესი მხოლოდ დასაქმებულთა ლეგალიზაციის მიზნით არ შემოდის). მიკრო ბიზნესი თავისუფლდება გადასახადებისაგან. თუმცა აქ არის ერთი ბუნდოვანი და გაუგებარი რამ, ეს შეეხება იმას, რომ საქართველოს მთავრობას აქვს უფლება, აკრძალოს მიკრო ბიზნესის სტატუსის მქონე პირის მიერ ცალკეული საქმიანობის განხორციელება, ამასთან, ასეთი ტიპის საქმიანობის კონკრეტული ან თუნდაც მიახლოებული ჩამონათვალი კოდექსში მოცემული არ არის.

რაც შეეხება მცირე ბიზნესს, მისთვის მხოლოდ ერთი სახეობის გადასახადი დარჩა და იგი ბრუნვაზე იქნება მიბმული და 3 ან 5% იქნება. მცირე ბიზნესისათვის ზღვარი 200 ათასი ლარის ბრუნვით განისაზღვრა. ეს ზღვარი, ჩემი აზრით, ძალიან დაბალია, სასურველი იყო, ზღვარი ისევ 500 ათასი ლარი ყოფილიყო.

საგადასახადო სისტემა კარგია არა მაშინ, როცა იგი მიახლოებულია განვითარებული ქვეყნების საგადასახადო სისტემასთან, არამედ მაშინ, როცა მორგებულია საქართველოს ეკონომიკურ მდგომარეობაზე და უზრუნველყოფს ყველა გადამხდელის აქტიურ ჩართულობას სახელმწიფო ხარჯების დაფინანსებაში საკუთარი შემოსავლების და შესაძლებლობების ფარგლებში, სარგებლიანობის შესაბამისად. ის თანაბრად უნდა პასუხობდეს სამართლიანობის და ეფექტიანობის პრინციპებს. იმედია, ასეთი ან მსგავსი მაინც იქნება ახალი საგადასახადო კოდექსი, რომელიც 2011 წლიდან ამოქმედდება.

მე სულაც არ ვთვლი, რომ მცირე ბიზნესის განვითარება ქვეყნის გადარჩენის ერთადერთი გზაა, მაგრამ ვთვლი, რომ მისი განვითარება გარდაუვალი აუცილებლობაა. მცირე ბიზნესის განვითარება სასარგებლოა ხელისუფლებისთვის და აუცილებელია ქვეყნისთვის. მის განვითარებას სახელმწიფოს მხრიდან სწორი პოლიტიკის გატარება სჭირდება. სასურველია, სახელმწიფოს მხარდაჭერა განხორციელდეს შემდეგი მიმართულებით: საგადასახადო შეღავათები, საბანკო კრედიტების აღების გამარტივება, პირდაპირი დოტაციები სახელმწიფო ბიუჯეტიდან და ა.შ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. <http://www.businesspress.ru>
2. <http://www.geostat.ge>
3. <http://bag.ge>

Maia Sanikidze
Doctorant of Ilia State University

WHAT HAMPERS SMALL BUSINESS TO BE DEVELOPED IN GEORGIA

Due to several notable features, SMEs have an advantage in the market place over larger firms. These features are: flexibility, real-time innovation of the production process, efficient use of inputs, inventories, and labor resources, and the ability to quickly adapt to changes in the local market place.

The small business sector in Georgia has grown little, however, it is generally believed that the focus of government is to facilitate the growth of SMEs, which can be achieved through the strong support of government. Government policy regarding SMEs should involve the following steps toward legal, financial, and institutional reform, and socio-economic development:

- Government should find more ways to attract financial resources and increase the level of investment in SMEs.
- Simplification of tax system and regulations
- Create legal and consulting agencies to assist SMEs
- Direct government subsidization of SMEs

საჯირო ნაშრომი ეკონომიკის დარგში

(გამოსმაურება ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ როზეტა ასათიანის წიგნზე: “ეკონომიკისა და ბიზნესის ლექსიკონი”. თბილისი, გამომცემლობა “სიახლე”, 2010. – 480 გვ.)

ეკონომიკის სფეროში განმარტებითი ლექსიკონის გამოცემა მეტად მნიშვნელოვანი მოვლენაა, მით უმეტეს თანამედროვე პირობებში, როდესაც არსებითი სიახლეებითაა დატვირთული ეკონომიკური ლიტერატურა.

პროფ. რ. ასათიანმა ორ წელზე ნაკლები დროის განმავლობაში ორი განმარტებითი ლექსიკონი გამოსცა. მართალია, წინამდებარე ლექსიკონი პირველის – “თანამედროვე ეკონომიკის განმარტებითი ლექსიკონი“-ს საფუძველზეა შექმნილი, მაგრამ იგი უფრო სრულყოფილი, შევსებული და დაზუსტებულია.

ლექსიკონი მოიცავს ორი ათას ტერმინს. მას თან ერთვის სტატიათა ანბანური და თემატური საძიებელი, ქვეყნების ანბანური ჩამონათვალი ვალუტებისა და კოდების მითითებით და მსოფლიოს ქვეყნების რეიტინგი ადამიანის განვითარების ინდექსის მიხედვით.

მიგვაჩნია, რომ პროფ. რ. ასათიანის წიგნი გამოირჩევა ორიგინალურობით დღემდე არსებულ ანალოგებსა და ლექსიკონებს შორის სტატიათა შინაარსით და რაოდენობით, გადმოცემის სიმარტივით და ა.შ.

პროფ. როზეტა ასათიანის წიგნი: “ეკონომიკისა და ბიზნესის ლექსიკონი” უდავოდ საჯირო და თანამედროვეობის ამსახველი მნიშვნელოვანი ნაშრომია, რომელიც დადებით შეფასებას იმსახურებს და რომელიც დიდ დახმარებას გაუწევს არა მარტო მეცნიერ-ეკონომისტებს, სტუდენტებს, პრაქტიკოსებს, არამედ ამ სფეროთი დაინტერესებულ ნებისმიერ მკითხველს.

ემდ, პროფ. რამაზ აბესაძე
აკადემიური დოქტორი თეა ლაზარაშვილი

ინფორმაცია

2008 წლიდან დაარსდა პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, რომელიც გამოდის პერიოდულად.

შრომების კრებულში დაიბეჭდება მეცნიერ ეკონომისტთა (მეცნიერებათა დოქტორები, აკადემიური დოქტორები) შრომები, ასევე, ბაკალავრების, მაგისტრების, დოქტორანტების და პრაქტიკოს ეკონომისტთა სათანადო მეცნიერული დონის სტატიები.

ავტორთათვის კრებულში სტატიების გამოსაქვეყნებლად მოქმედებს შემდეგი წესები:

1. კრებულში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტი. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ებზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური – TIMES NEW ROMAN). ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economisti1@rambler.ru, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და კრებულის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

ღამათაბითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ოთახი 13, ტ.: 99-66-46; 99-74-09.

**პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის
გამომცემლობა**

ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე
შეღავათიან ფასებში

გთავაზობთ ნებისმიერ საგამომცემლო საქმიანობას:

- მასალის აკრეფა, დაკაბადონება, რედაქტირება

გამოიცემა:

- სამეცნიერო წიგნები და ნაშრომები, ენციკლოპედიები, ლექსიკონები, ცნობარები
- პერიოდული გამოცემები (სამეცნიერო შრომათა კრებული, სამეცნიერო ჟურნალები, კონფერენციის მასალები)

- ორიგინალური და ნათარგმნი მხატვრული ლიტერატურა, სახელმძღვანელოები, საბავშვო წიგნები, ალბომები და გზამკვლევები
- ელექტრონული დარგობრივი ჟურნალები

მისამართი: თბილისი, გერონტი ქიქოძის ქ. №14

36 94 77; 93 22 60; 99 66 46; 8(55) 33 01 38.

ელ.ფოსტა: gamomcemloba@rambler.ru

ჟურნალ "ეკონომისტიში" სტატიების წარმოდგენის წესები

1. ჟურნალში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური TIMES NEW ROMAN).
4. ჟურნალში სტატიები გამოქვეყნდება რედაქციაში მათი შემოსვლის რიგის მიხედვით. რედაქციის მიერ სტატიის წარმოდგენის თარიღად ჩაითვლება რედაქციის მიერ საბოლოო ტექსტის მიღების თარიღი.
5. სტატია, რომელიც სრულად არ პასუხობს ზემოთ მოყვანილ მოთხოვნებს, რედაქციის მიერ არ მიიღება. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economisti1@rambler.ru, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და ჟურნალის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

დამატებითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე: ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ოთახი 13, ტ.: 99-66-46; 99-74-09.

სს "საქართველოს ბანკში" კლიენტის ანგარიშზე თანხების **ერთვნივლი**
ვალუტაში (ლარი)

ჩარიცხვისათვის აუცილებელი საბანკო რეკვიზიტები

მიმღების ბანკი:

სააქციო საზოგადოება "საქართველოს ბანკი"

ცენტრალური ფილიალი (კოდი) 220101502

მიმღების დასახელება: სსიპ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

მიმღების ანგარიშის ნომერი: 247786300

ტელ: +995-32-444444-7842

ფაქსი: 444176

ელ.ფოსტა: tmetreveli@bog.ge

**THE RULES OF HANDING IN SUBMISSION THE REPORTS TO THE
JOURNAL “ECONOMIST”**

1. Scientific works sent to publish should be the result of independent research. The work should guarantee copyrights and should not be published in other organs.
2. An original paper sent to editorial board must be signed by the author, and in case of coauthorship – by all authors, providing names, first names, position, degrees, titles, full address, telephone, fax and e-mail.
3. The paper should be printed by computer with 1,5 spacing, A4 format, 12 font. The articles should be send to editorial board in two printed copies together with electronic version (MS WORD, Georgian text font -AcadNusx, English text font-Times New Roman).
4. Articles are published in succession of their receiving by the editorial staff. If an article is sent back to the autor for revision the data of receiving the final text is regarded as date of submission for consideration. Price of a page – 10 \$.

The paper not meeting these requirements is not taken for consideration.

The articles should be sent by e-mail to the address: economist1@rambler.ru,
tealazarashvili@rambler.ru

Institute managers and editorial staff is ready for collaboration.

For additional information, please, connect to the address: Tbilisi, 14 Kikodze str.,
tel: 99.66.46.

BANK DETAILS FOR TRANSFERS IN US DOLLAR
IN FAVOUR OF CUSTOMERS OF JSC BANK OF GEORGIA

Intermediary Bank

Citibank N.A., New York, USA

SWIFT: CITIUS33

Account With Institution

Bank of Georgia, SWIFT:BAGAGE22

3, Pushkin Street, 0105 Tbilisi, Georgia

Beneficiary: LEPL PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS

Account: 247786300

Tel: +995-32-444444-7842

Fax: 444176

E-mail: tmetreveli@bog.ge

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 996646; 932804; 899 970103.

E-mail: economisti1@rambler.ru

Journal “**Economisti**”

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 996646; 893 314628.

E-mail: economisti1@rambler.ru

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

გამომცემლობის რედაქტორი **სესილი ხანჯალაძე**

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics

Redactor of Publishing House **Sesili khandjaladze**